

DOSZTOJEVSZKIJ
FEHÉR ÉJSZAKÁK

REGÉNY

TARTALOM

FEHÉR ÉJSZAKÁK

ELSŐ ÉJSZAKA

MÁSODIK ÉJSZAKA

NASTYENKA TÖRTÉNETE

HARMADIK ÉJSZAKA

NEGYEDIK ÉJSZAKA

REGGEL

LÁGY SZIV

SZENDE

FEHÉR ÉJSZAKÁK

És nem az volt-e boldogsága, hogy,
Habár csupán egy pillanatra is,
Szivedben élhet-e?

Turgenyev.

ELSŐ ÉJSZAKA

Gyönyörű éjszaka volt, egyike azoknak az éjszakáknak, a milyeneket csak fiatalkorunk ismer, kedves olvasóm. A mennybolt olyan csillagos, olyan derült volt, hogy feltekintve rá, az ember önkéntelenül is azt kérdezte magától: Valóban élhetnek hát gonoszok is, ily szép ég alatt? És ez a gondolat, kedves olvasóm, szintén fiatalos, nagyon fiatalos. De bár sokáig lehessen a szived fiatal!

A „gonoszokra” gondolva, jól esett visszaeszmélnem arra, hogy miként használtam fel a mai napot. Már mindjárt reggel valami különös boru fogott el; úgy tetszett, mintha mindenki futna előlem, kerülne, magamra hagyna. Bizonyára joggal kérdezhetnék tőlem: Ugyan, hát ki az a „mindenki”? Mert nyolc év óta, hogy Péterváron lakom, egyetlen egy ismerősre sem tudtam szert tenni. De hát minek is az ismerős? Ismerősöm nekem egész Pétervár. És ha ma reggel úgy tetszett, hogy „mindenki” itt hagy, ez azért volt, mert egész Pétervár kiment faluzni.

Megrettentem attól a gondolattól, hogy egyedül leszek. Három nap óta zaklatott már ez az aggodalom, anélkül, hogy meg tudtam volna magamnak magyarázni és három nap óta barangoltam a városban, mélyen elszomorodva, anélkül, hogy magam is értettem volna, mi történik bennem. A Nevszkij-proszpekten, a Kertben, a kőpartokon, sehol többé egy ismerős arc. Persze, ezek közül az *ismerős* arcok közül engem egyik sem ismert; de én mindnyájukat ismerem, még pedig nagyon jól; tanulmányoztam ezeket az arckifejezéseket; le tudom róluk olvasni örömeiket és bánataikat, és osztozom bennük. Szoros barátságot kötöttem (vagy legalább csak kevés híja volt, mert beszélni sohasem beszélünk egymással) egy kis öreg úrral, akivel csaknem minden nap találkoztam bizonyos órában a Fontánkán. Tiszteletreméltó öreg úr, a ki mindig vitázik magával, balkezevel folyvást hadonázva s jobbkezeiben aranygombos, hosszú, csavart botot tartva. Észre is vett már és élénk érdeklődést tanúsít irántam. Ha valami eset megakadályozott abban, hogy a rendes órában a Fontánkára menjek, bántott a lelkiismeret s azt mondtam magamban: Az én kis öregem elbúsulja magát! Közel is voltunk már ahhoz, hogy köszönjünk egymásnak, különösen ha mind a ketten jó hangulatban voltunk. Nem rég, mikor két egész napig nem láttuk egymást s harmadnap ismét találkoztunk, egyszerre nyultunk önkéntelenül mind a ketten kalapunk után. De még idejekorán jutott eszünkbe, hogy hiszen nem ismerjük egymást, s csupán érdeklődő pillantást váltottunk.

Nagyon jól vagyok a házakkal is. Ha az utcán megyek, elibem siet mindenik, rám néz valamennyi ablakával és azt mondja:

„Jó napot! Hogy van? Nekem hál’ Istennek semmi bajom. Májusban emeletet kapok.”

Vagy: „Hogy-mint szolgál az egészsége? Engem holnap reparálnak.”

Vagy pedig: „Majd hogy le nem égtem. Szent atyám, beh féltem.”

De nem egyformán szeretem ám mindnyáját; vannak kedvenceim. A legjobb barátaim közt van egy, mely nyáron kúrába adja magát az építész kezébe; persze hogy mindennap eljárógatok majd az utcájába, megnézni, hogy nem gyógyítják-e túlságosan; mert hej, azok a doktorok... Isten óvja!

Sohasem fogom elfelejteni az esetemet egy igen csinos gyenge-rózsaszín házacskaival; kicsike kőház volt s mindig olyan nyájasan nézegetett reám és olyan megvetően az otromba és esetlen szomszédjaira, hogy szinte örültem, valahányszor a közelébe kerültem. A mult héten egyszer ismét arra járok s amint barátom felé tekintek, panaszos szavát hallom:

„Sárgára mázolnak! A tolvajok! A barbárok! Nem kímélik semmimet, se oszlopaimat, se párkányomat...”

Ez az én barátom valóban sárgul, mint a citrom. Mintha csak epeömlése lett volna! Azóta aztán feléje sem mertem menni a szegény elcsufított háznak, melyet az alvilág színével borítottak be.

Megértheted már most, olvasóm, mikép vagyok én egész Pétervárral ismerős.

Említettem már, hogy milyen nyugalanságban töltöttem három napot s mint kutattam az okát különös lelkiállapotomnak. Nem éreztem magamat jól sehol, még az utcán sem. Ez sincs itt, az nincs itt, amaz meg hova lett? Otthon meg még nehezebb volt a sorom. Két estén át gyötörtem magamat azzal a kérdéssel: Hát mi hiányzik itt, ebben a zugolyban? Mi teszi olyan kínossá a benne tartózkodást? Kábán néztem a megfüstösödött zöld falakat, meg a menyezetet, amelyen Matréné nagy sikerrel tenyésztette a pókhálókat. Sorra néztem az összes bútorokat, megvizsgáltam minden széket és kérdeztem magamtól, vajjon nem itt van-e a bajnak a fészke? Mert mihelyt egy szék nem úgy áll, amint tegnap állott, magamon kívül vagyok.

Azután kinéztem az ablakon, de hiába volt minden: szikrát sem éreztem magamat könnyekben. Erre eszembe jutott, hogy előszólítsam Matrénát és atyai intelmekben részesítsem a pókhálókra vonatkozólag különösen, és a rendetlenségre vonatkozólag általában. De Matréné ámulva nézett rám s egy árva szót sem szólva ment ki. A pókhálók pedig teljes épségben függnék még a helyükön.

Végre csak ma reggel jöttem rá, hogy mi a baj! Ej, hát hiszen mindannyian a szabadba mennek ki kóricálni! Bocsánat ez ízetlen kifejezésért, de nem voltam abban a hangulatban, hogy fenkölt stílusban gondolkozzam. Igen, Pétervárnak minden élő lelke kiment vagy ki készült menni faluzni. Valahol csak egy tisztességes külsejű úriembert láttam bérkocsiban ülni, rögnön tiszteletreméltó családapának néztem, ki az elvégzett napi kötelesség után kifelé robog, hogy családja körében üdüljön a nyaralóban. Aki három nap óta elhaladt előttem, sajátságos magatartásával mind azt mondta az embernek: „Én, tisztelt úr, csak átmenőben vagyok itt, s két óra múlva künn leszek a városból...”

Ha az utcámban ablak nyílt, amelyen előbb cukorfehérségű ujjacskák doboltak s aztán bájos leányfej hajolt ki rajta s a virágárust szólította: legkevésbé sem tettem föl azt, hogy a leányka tavaszi enyhet akar magának teremteni a városi fullasztó lakásban; hanem ez a dolog igenis azt jelentette: „Ezeket a virágokat, óh, kiviszem a nyaralóba!”

De többet mondok - mert új fölfedezésemben nagy haladásokat tettem - már a pusztá külsejéről is meg tudom mondani, hogy ez s ez az ember milyen nyaralóban lakik. A Köves-szigeten, a Patikáros-szigeten és a peterhofi vasút mentén lakók finom modorukkal, elegáns öltözékeikkel és csinos fogataikkal tűnnek ki. Pargalovo és környékének lakóit a józan, kimért viselkedés, a Kresztovszkij-szigetbelieket pedig fesztelen vidámság jellemzi.

Ha terhes szekerek hosszú sorával találkoztam, melyek lassan döcögtek tova, roppant halmaz bútorral, székkal, asztallal, török és nem török dívánnal és mindenféle házieszközökkel megrakodottan, amiknek a tetején pozsgás képű szakácsné ült, úgy vigyázva gazdái holmijára, mint a szeme világára; ha láttam az apróbb hajókat, melyek házi cókókkal megrakodva siklottak le a Néván vagy a Fontánkán, ki a szigetek felé: a terhes-szekerek és a hajók megtízszereződtek, megszázszorozódtak a szemem előtt. Ugy tetszett, mintha fölkerelkednék az egész város és karavánokban vonulna ki s hogy Pétervár pusztasággá változik.

Szomorított, bántott ez. Mert én nem mehettem nyaralni! Pedig kész lettem volna elmenni minden szekérrel, minden urias külsejű emberrel, aki bérkocsiban robogott kifelé. De egy sem, egyetlen egy sem hívott. Megfeledkeztek rólam teljesen, idegen voltam mindnyájukra nézve!

Sokáig, hosszasan járkáltam; szokásom szerint már egészen el is feledtem, hogy hol vagyok, amikor egyszerre csak a vámőrséget láttam magam előtt. Rögtön derűssé lett a szívem. Átmentem a sorompón s nekiindultam a mezőknek és réteknek, nem törődve a fáradsággal, hanem csak azt érezve egész valómban, hogy teher esett le a lelkemről.

A mellettem elkocsizók mind olyan derűlten néztek rám, hogy szinte köszönést váltottam velük. Mindnyájan örülni látszottak valaminek, mindannyian finom szivarokat szívtak. És én olyan elégedett voltam, mint még soha. Ugy éreztem egyszerre, mintha Olaszországban volnék, annyira hatott a természet reám, szegény félbeteg városi emberre, akit a köházak fullasztó levegője már-már megölt.

Van valami kimondhatatlanul megkapó a mi pétervári tájunkban, amikor a tavasz beköszöntével egyszerre kifejti egész erejét, nyílik, ékesíti, virágokkal övezi magát. Azokra a bágyatag, vértelen leánykákra emlékeztet, akik csak szánalmat gerjesztettek, de közönyösen is hagynak és egyszerre csak, máról-holnapra, fenséges szépségekké alakulnak át. Elámulva állsz meg előttük, azt kérdezve magadtól, hogy minő hatalom ömlesztette ezt a nem sejtett tüzet a szomorú, méla szemekbe; ki színezte rózsásra a halvány orcákat; ki oltott szenvedélyt a kifejezéstelen vonásokba; mitől hullámszik oly hatalmasan a szűzi kebel?...

Én istenem, ki adhatta a szegény leánykának ezt az erőt, ezt a hirtelen megelevenülést, ezt a szépséget? Honnan ez a villám a mosolyában? Mitől sziporkázik úgy a vidámsága? Körütekintesz, keresel valakit és megsejted... De muljanak csak az órák, és holnap talán ugyanazt a szomorú, méla tekintetet, ugyanazt a halvány arcot, ugyanazt a félénk, bátortalan mozgást látod s talán halálos fájdalomnak a nyomait is, a pillanatnyi virágzás után...

És sajnáljuk, hogy a mulandó szépség olyan gyorsan és visszahozhatatlanul tűnt el, hogy ragyogása oly csalóka volt. Ah, hiszen időd sem volt szeretni!...

De az éjszakám mégis jobb volt, mint a nappalom! Így történt:

Igen későn értem vissza a városba, s már a tizet ütötte, amikor lakásomhoz közeledtem. Utam a csatorna mentén vezetett tova, ahol ilyenkor egy lelket sem látni. Igaz is, hogy félreeső városrészben laktam.

Dalolva haladtam tova, mert amikor boldognak érzem magamat, mindig dudolok valamit, mint minden boldog ember, akinek sem barátja sem jó ismerőse nincs, akivel vidámságát megoszthatná.

Egyszerre csak egészen váratlan kalandom akadt.

A csatorna korlátjához támaszkodva, oldalt állott egy női alak. Könyökét a vasrácsra támasztotta s figyelmesen nézett le a csatorna zavaros vizébe.

Bájos kis sárgavirágos kalap és kacér fekete köpenyke volt rajta.

- Ez leány - mondtam magamban - és bizonyosan barna.

De ő nem látszott hallani lépteimet; meg sem mozdult, amikor visszatartott lélekzettel és erősen dobogó szívvel haladtam el mellette.

„Különös”, gondoltam magamban, „nyilván nagyon el van merülve a gondolataiba”.

Egyszerre mintegy kővé váltan álltam meg. Elfojtott sírást hallottam.

Igen! nem volt tévedés.

A leány sírt és zokogott, újra meg újra.

Istenem! elállott a szívem verése. És bármilyen félénk vagyok is a hölgyekkel szemben... De ez olyan megható pillanat is volt!... Megfordultam, odamentem hozzá és már meg is akartam szólítani:

„Kisasszony!”...

Csak eszembe ne jutott volna, hogy ez a megszólítás, hasonló körülmények közt, már ezerszer fordult elő a nagy világ összes regényeiben.

Csakis ez tartóztatott, s mialatt valami kevésbé használatos megszólítást kerestem, a leány észrevett, felegyenesedett és tovasuhant a csatorna mentén. Nyomban utána eredtem, de ő észrevette ezt, átment a tulsó oldalra és ott folytatta útját. Nem mertem utána menni az út másik felére. Szívem hevesen dobogott.

Egyszerre segítségemre jött a véletlen.

Az utcának azon a felén, ahol ismeretlenem haladt, egyszerre előbukkant egy frakkos úri ember, aki megállapodott korúnak látszott; azt azonban nem lehetett volna mondani, hogy a járása is megállapodott volt; dülöngve haladt, óvatosan tartva magát a fal mellett.

A leány nyílsebességgel sietett előre, gyors és félénk léptekkel, mint leányok mindig szoktak, mikor attól félnek, hogy valaki kísérijükül ajánlkozik; és a tántorgó járású úriember, akinek az árnyéka csak úgy himbálózott a falon, bizonyára nem érte volna utól, ha egyszerre futásnak nem ered.

A leány úgy futott, mint a szél, de üldözője egyre közelebb jutott hozzá, már szinte utólérte; a leány elsikoltotta magát, és...

Hálát adtam a sorsnak a kitűnő botért, mely a kezemben volt. Pillanat alatt a tulsó soron termettem. A kérértlen gavallér rögtön megértette a fennforgó nyomós érveket, észére tért, hallgatott és hátra maradt. Csak amikor már jó távol voltunk tőle, tiltakozott erélyes szavakkal. De már azok is csak alig értek el hozzánk.

- Nyujtsa, kérem, a karját, - szóltam az ismeretlenhez. - Annak az embernek akkor nem lesz bátorsága önt üldözni.

Ő szótlánul nyujtotta ide a karját, reszketve még az izgatottságtól és ijedelemtől. Oh, mint áldottam e pillanatban azt a kérértlen urat!

Oldalvást néztem a leányra - bájos kis barna volt... Jól sejtettem hát. Fekete szempilláin még ott fénylettek a kiállott ijedtség vagy az előbbi bánat könnyei. De az ajkán már mosoly jelent meg.

Ő is lopva nézett reám, elpirult kissé és lesütötte a szemét.

- Lássá, miért került engem előbb? Ha mindjárt önnel lettem volna, nem történt volna semmi.

- Hiszen nem ismerem önt. Azt hittem, hogy ön is...

- Hát most ismer már?

- Egy kissé... Például - ön reszket; azt gondolja, nem sejttem, hogy miért?

- Oh, mindjárt kitalálta! - feleltem, nagyon megörülve annak, hogy ismeretlenem olyan okos, mert az okosság és szépség nagyon jól illik össze. - Igen, ön mindjárt kitalálta, hogy kivel van dolga. Én félénk vagyok a hölgyekkel szemben, nem tagadom: s épp úgy fel vagyok izgatva

most, mint ön az imént, amikor az az ember megijesztette. Valóságos álom ez... Nem, több mint álom... Mert soha, még álmomban sem esik meg, hogy hölgygel beszéljek.

- Hogyan? Valóban?

- Igen. Ha reszket a karom, ennek az az oka, hogy sohasem volt még beleöltve ilyen gyönyörű kezecske. Egyáltalában nem vagyok nőkhöz szokva. Nem is tudok hát velük beszélni. Talán máris mondtam önnek valami együgyűséget... Szóljon csak nyíltan - megteheti, nem vagyok tulságosan érzékeny...

- Oh, éppenséggel nem mondott együgyűséget, sőt ellenkezőleg; és ha már azt akarja, hogy nyíltan szóljak, hát mondhatom önnek, hogy az ilyen félénkség tetszik a nőknek, és ha mindent akar tudni, hát még hozzáteszem, hogy nekem különösen tetszik. Meg is engedem tehát, hogy a kapunkig kísérjen.

- De, - mondtam majdnem elfulladva az örömtől, - ön annyit mond nekem, hogy megszűnök félénk lenni s akkor aztán oda az előnyöm...

- Az előnye? Miféle előnye? Minek az? Ez már nem lenne helyes.

- Bocsánat... De hogyan kívánhatja azt, hogy ily pillanatban ne akarjak...

- Tetszeni, nemde?

- Nos hát, igen! Az isten szerelmére, legyen elnéző! Ítélje meg maga, hogy ki vagyok. Most töltöttem be huszonhatodik évemet és még senkivel sem érintkeztem közelebről. Hogyan tudnék hát ügyesen és okosan beszélni? Pedig hát beszélnem kell; úgy szeretnék önnek megmondani mindent!... Nem tudok hallgatni, amikor a szívem arra késztet, hogy szóljak... De el fogja-e hinni?... Soha egyetlen hölgygel, soha, sohasem volt semmiféle ismeretségem. És mindennap arról álmodozom, hogy találkozni fogok végre valakivel, álmodozom, álmodozom... Ah, ha tudná, hányszor voltam már ily módon szerelmes!

- Hogy-hogy? Kibe?

- Senkibe, egy eszménybe, azokba a női alakokba, akiket álmaimban láttam. Az én álmodzásaim egész regények. Oh, ön nem ismer engem! Igaz, - mert hiszen nem is lehetett másképp - találkoztam két-három nővel; de milyen nők voltak azok! Ah, afféle gazdasszonyok!.. De nevetni fog, ha azt mondom, hogy álmaimat, amikről szóltam, néha az utcán álmodtam, a legelőkelőbb hölgyek valamelyikével. Igenis, az utcán... A hölgy - így álmodtam, - egyedül volt s én megszólítottam, tisztelettel, félénken, szenvedélyesen intézve hozzá szavaimat. Azt mondtam neki, hogy elveszettnek érzem magamat itt ebben a magányban, hogy ne utasítson el, hogy engem egyetlen nő sem szeret, meg hogy hiszen a nőnek kötelessége vissza nem utasítani egy boldogtalan könyörgését; hogy én nem is kívánok tőle mást, mint egy-két testvéri, résztvevő szót; hogy tehát meg kell hallgatnia; hogy kinevethet, ha éppen akarja, de meg kell hallgatnia és visszaadnia nekem az elveszett reményt... Egy-két szót, csak egy-két szót, és aztán nem fogom többé viszontlátni soha!... De ön nevet!.. Különben az, amit mondok, úgymint nevetni való!

- Ne haragudjék. Azon nevetek, hogy ön saját magának az ellensége, és ha megtenné egyszer a kísérletet, talán sikerülne, habár csak az utcán is - minél egyszerűbb, annál jobb. Nincs az a jószívű nő, hacsak talán nem ostoba, vagy épp abban a pillanatban nem dühös valami miatt, - aki megtagadná öntől azt az egy-két szót, amelyért olyan félénken eseng. Egyébiránt hiszen itt vagyok rá példának én! Az a nő természetesen örültnek tartaná önt. De én csak önmagam szerint ítélek, mert én... nagyon, jól tudom, hogyan élnek az emberek a világon.

- Oh, köszönöm! - kiáltottam fel. - Nem is sejtheti, hogy milyen jót tett most velem.

- Jó, jó! De mondja csak, hogyan tudta azt, hogy én olyan nő vagyok, akivel... szóval, aki méltó a figyelmére és a barátságára? Azaz, hogy nem amolyan... gazdasszonyféle, mint ön mondja? Miért határozta el magát arra, hogy hozzám közeledjék?

- Miért? Miért? Hát mert... egyedül volt. Az az úriember meg nagyon vállalkozó szelleműnek látszott... Éjszaka volt - ön maga is el fogja ismerni, hogy kötelesség...

- De nem, már előbb, ott a csatorna szélén... Hiszen közeledni akart hozzám.

- Ott?... Igazán nem tudom, hogy mit feleljek; attól félek, hogy... Tudja, ma nagyon boldognak éreztem magamat. Künn voltam a város határában. Sohasem voltak még ilyen boldog perceim. Ön... vagy talán csak nekem rémlett úgy... Már megbocsásson, ha emlékeztetem rá, de nekem úgy rémlett, mintha ön sírna, és én... én ezt nem hallgathattam... A szívem elfacsarodott... Oh, istenem, hát nem szabad ön miatt szomorkodnom? Bűn volt-e, hogy testvéri részvétet éreztem iránta? Bocsásson meg, csak részvétet mondtam... Nos igen, egy szóval, sérthette önt, hogy önkéntelenül is eszembe ötlött, hogy közeledjem önhöz?

- Elég, ne mondja tovább, - felelt a leány, lesütve a szemét s megszorítva a karomat. - Magam vagyok a hibás, mert ezt szóba hoztam, és örülök, hogy nem csalódtam önben... De ni, most már itthon vagyok. Még csak ezen a kis sikátoron kell keresztülmennem... Két lépés az egész. Isten vele! Köszönöm!

- Tehát sohase lássuk egymást többé? Hát ennyiben maradjon? Vége?

- Látta, - mondta a leány nevetve, - eleinte nem kívánt többet egy-két szónál, és most... Nos, egyébiránt nem akarok nemet mondani. Lehet, hogy találkozunk még.

- Holnap ismét eljövök ide, - mondtam. - Oh, bocsásson meg... Már is azt kívánom...

- Igen, ön nagyon türelmetlen. Csaknem követelőzik már...

- Hallgasson meg, - szakítottam félbe. - Bocsásson meg, ha már megint olyasfélét mondok... De látta, nem lehet holnap is el nem jönnöm ide. Én afféle álmodozó vagyok. Nekem oly kevéssé van részem a való életben, oly ritkák reám nézve az oly pillanatok, mint a mostani, hogy lehetetlen újra át nem élnem képzeletben ezeket a mostani perceket. Önről fogok álmodni egész éjjel, egész héten, egész esztendőben! Eljövök holnap mindenesetre, ugyanabban az órában, ugyanerre a helyre, és boldog leszek, ha az első estére gondolok!... Ez a hely már is drága nekem. Van már Péterváron két-három ilyen helyem. Sőt az egyikben, valami emlék miatt, sírtam is egyszer... mint ön az imént. Ki tudja, talán ön is valami emléket siratott... Lehet, hogy valamikor nagyon boldog volt ezen a helyen?

- Talán én is eljövök holnap este tíz órakor ide; látom, hogy nem tilthatom el önt... Szükséges ugyanis, hogy eljőjjenek... Hanem ne gondolja ám, hogy légyottot adok. Határozottan mondom, hogy itt kell lennem bizonyos okból. De látta... Eh, jobb ha egyenesen megmondom önnek. Mert először is, megint történhetnék olyan kellemetlenség, mint tegnap, de ez mellékes... Egy szóval: nagyon szívesen látnám önt - „egy-két szóra”. De nem fog ezért megítélni, ugyebár? Ne gondolja, hogy olyan könnyen szoktam beleegyezni a légyottokba. Az ön kedvéért sem egyeznék bele, ha... De ez az én titkom! Előbb azonban szerződést kell kötni!

- Szerződést! Szóljon! Mondja meg előre a feltételeit. Mindenbe beleegyezem, mindenre kész vagyok! - kiáltottam föl elragadtatva. - Kezeskedem róla, hogy engedelmes, alázatos leszek... Hiszen ismer.

- Épen azért, mert ismerem, hívom el holnap estére, - szólt nevetve a leány. - Nagyon jól ismerem! De jól jegyezze meg, hogy eljövetele feltételekhez van kötve. Először is (de ne sajnálja teljesíteni azt, amire kérem - láthatja, hogy őszintén szólok), először is belém ne

szeressen... Nem szabad, határozottan mondhatom. Barátságra szívesen kész vagyok - itt a kezem. De szerelmeskedni, nem, kérem, lehetetlen.

- Esküszöm, - kiáltottam fel, megfogva a kezét...

- Elég, ne esküdjék... Tudom már, hogy olyan lobbanékony, mint a puska. Ne vegye rossz néven, hogy ezt mondtam. Ha tudná... Nekem sincs senkim, akivel egy-két szót válthatnék, akitől tanácsot kérhetnék. Igaz, nem az utcán kell keresni a tanácsadókat, de ön kivétel. Olyan jól ismerem, mintha már húsz éve volnánk egymással barátságban... Nemde, nem fog megcsalni?

- Ah, lássa, azt sem tudom, hogyan éljem át holnap estig azt a huszonnégy órát.

- Aludjék mélyen... Jó éjszakát... és jusson eszébe, amit mondtam. Vajjon minden érzelemről számat kell adni, még a testvéri részvétről is? Ezt ön mondta az imént, és tudja-e, hogy ez nagyon szép mondas volt? Rögtön az a gondolatom támadt, hogy megbízom önben és elmondom önnek...

- De mit? mit?

- Jó éjszakát. Ez még most titok. Annál jobb önre nézve! Jobban hasonlít így a dolog egy regényhez. Holnap talán megmondom, vagy talán nem is. Többet kell még önnel beszélgetnem, jobban meg kell ismerkednünk.

- Én holnap mindent el fogok önnek magamról mondani, - jelentettem ki határozottan. - De mi ez? Mintha valami csoda történt volna velem... Hol vagyok én, istenem? De mondja csak, nem örül-e annak, hogy nem haragudott meg az imént, mint mások tették volna s nem utasított el mindjárt az első szavak után? Két perc alatt boldoggá tett egész életemre! Igen, boldoggá! Ki tudja, talán kibékített önmagammal is és eloszlatta kételyeimet. Nos, holnap el fogok önnek mondani mindent, meg fog tudni mindent, mindent...

- Jó. Tehát ön kezdi.

- Helyes.

- A viszontlátásra!

- A viszontlátásra!

És elváltunk.

Én egész éjszaka járkáltam. Nem tudtam magam elhatározni arra, hogy hazamenjek. Olyan boldog voltam...

A viszontlátásra - holnap!

MÁSODIK ÉJSZAKA

- No, lássa, mégis megérte! - szólt ő nevetve s mind a két kezemet megrázva.
- Már két órája vagyok itt. Ön nem is tudja, mi történt velem egész nap.
- De tudom, tudom. De most a dologra. Tudja-e, hogy én miért jöttem el? Bizonyára nem azért, hogy hiábavalóságokat fecsegjünk, mint tegnap. Lássa, ezentul okosabban kell cselekednünk. Hosszasan gondolkoztam én tegnap ezen.
- Mennyiben okosabban? Én részemről szívesen ráállok, de igazán mondom, hogy az én életemben semmi okosabb sem fordult elő, mint ami most történik.
- Valóban? Hanem először is arra kérem, hogy ne szorongassa olyan erősen a kezemet. Azután... azután, igen sokat gondolkoztam ma ön felől.
- És?... Mi következtetésre jutott?
- A következtetés, amelyre jutottam, az, hogy egészen előlről kell kezdenünk, mert ma beláttam, hogy ön még teljesen ismeretlen előttem, hogy tegnap úgy viseltem magamat, mint egy kis leányka, amiből természetesen az következik, hogy jószívűségem az oka mindennek. Azután, hogy a hibát jóvá tegyem, elhatároztam, hogy lehető legtűzetesebb értesülést fogok szerezni ön felől. De mivel senkitől sem kaphattam felvilágosítást, önt kell felkérnem, hogy a legapróbb részletekig beszéljen el magáról mindent. Nos tehát, milyen ember ön? Gyorsan! Kezdje el, beszélje el a történetét.
- A történetemet? - szóltam ijedten. - Ki mondta önnek, hogy nekem történetem van? Nekem nincs történetem.
- Hiszen megígérte tegnap. Aztán meg mindenkinek van története. Hát hogyan élt mostanáig, ha nincs története? - szakított félbe a leány nevetve.
- Egyszerűen minden történet nélkül éltem! Magamnak éltem, azaz egyedül, egyes-egyedül. Érti, hogy mit jelent ez a szó?
- Hogy-hogy egyedül? Sohasem érintkezett senkivel?
- Senkivel.
- Hogyan? Hát nem is szokott beszélgetni senkivel?
- Szigorúan véve: senkivel.
- De hát miféle ember ön? Beszéljen, magyarázza ki magát. De várjon csak: kitaláltam! Bizonyosan van önnek egy babuskája, nagyanyja, mint nekem. A babuska vak és sohasem eresztett el a házból; majdnem elfeledtem már a beszédet is. Ezelőtt két esztendővel csintalan kezdtem lenni s mivel a babuska látta, hogy így nem bír velem, gombostűvel odatűzte a ruhámat az övéhez. Azóta aztán egész nap egymás mellett üldögélünk; ő harisnyát köt, habár vak, én pedig ott ülök mellette és varrok, vagy olvasok neki valami könyvet.
- Szent isten! Mily szerencsétlenség! De nem, nekem nincs ilyen nagyanyám!
- De ha nincs, akkor hát miért marad otthon?
- Hallgasson ide; akarja-e tudni, hogy ki vagyok?
- Hát persze, hogy akarom!
- A szó szoros értelmében?

- A szó legszorosabb értelmében!

- Nos, hát, én - típus vagyok.

- Típus, típus! Miféle típus? - kiáltott fel a leány olyan kitörő kacajjal, mintha egész esztendőben nem lett volna alkalma nevetni. - Hiszen az ön társasága nagyon mulatságos! Nézze csak, itt van egy pad - ülünk le. Itt nem jár senki, nem fog bennünket hallani senki. Így ni, - most pedig kezdje el a történetét... mert engem meg nem csal - önnek van története, csak titkolja előttem. Először is, mi az: típus?

- A típus? Az egy afféle külön, nevetséges ember! - feleltem nevetve, mert gyermeki nevetése reám is átragadt. - A típus, az egy - jellem, egy... De tudja-e, mi az az álmodozó?

- Álmodozó? Már engedelmet kérek, hogyne tudnám? Magam is álmodozó vagyok! Mennyi minden villan az agyamba a hosszú napok alatt, amiket a babuska mellett töltök! Akkor aztán elkezdek álmodozni, elábrándozni... Egyszer odáig kalandoztam el ábrándozásomban, hogy felesége leltem egy kínai hercegnek. Bizony, néha jól esik ábrándozni, - kivált ha az embernek úgy is van gondolkozni valója, - tette hozzá meglehetősen komolysággal a leány.

- Nagyszerű! Ah, ha ön olyan leány, hogy képes hozzámenni egy kínai herceghez, akkor meg fog engem érteni... De bocsásson meg, azt sem tudom még, mi a neve.

- Na, csakhogyszébe jutott!

- Oh, istenem, biz én nem is gondoltam erre! Olyan jól éreztem magamat.

- Nastyenkának hívnak.

- Csak?

- Csak! Nem elég ez önnek, telhetetlenje?

- Nem elég? Oh, igen, sőt sok, nagyon sok! Nastyenka!

- Nos?

- Tehát, Nastyenka, hallja az én nevetséges történetemet.

Leültem melléje, komoly képet vágtam és elkezdtem, mintha könyvből olvasnám:

- Péterváron, Nastyenka, ámbár ön talán nem is tudja, igen különös zugok vannak. A nap, amely pedig minden embernek világít Péterváron, nem süt be ezekbe a zugokba; hanem világít ott egy más, külön e célra rendelt nap. Ezekben a zugokban, kedves Nastyenka, egészen más élet uralkodik, mint az, amelyet látunk, amely körülöttünk forr - olyan élet, amely csak valami távoli, ismeretlen országban képzelhető, nem pedig a mi józan, okos korunkban. Ez az élet az én életem. Vegyüléke ez a tisztán fantasztikusnak, lángolóan eszményinek és e mellett, ah, Nastyenka, ridegen prózáinak és hétköznapiinak, hogy ne mondjam: izetlennek.

- Tyü! szent atyám, mekkora bevezetés! mi mindent fogok még hallani?!

- Azt fogja hallani, Nastyenka (úgy tetszik, sohasem unnám el, hogy Nastyenkának szólítsam) azt fogja hallani, hogy e zugokban különös emberek laknak: álmodozók. Az álmodozó nem ember, hanem olyan semleges lény. Örökös homályban gubbaszkodik, mintha rejtőznék a napvilág elől; hozzánő a zugolyához, mint valami csiga, azaz hogy jobban hasonlít a teknősbékához.

Mit gondol, miért szereti ez olyan nagyon az ő négy falát, amelyek mindenesetre zöldre vannak mázolva, csupaszok és füstösek? Mondja meg nekem, Nastyenka, hogy ez a nevetséges úriember, amikor egy-egy ritka barátja (kiknek a száma végkép kifogy) meglátogatja,

miért fogadja oly zavarodott arckifejezéssel, mintha legalább is bankót csinált volna az imént, vagy rossz verseket faragott volna, amiket névtelen levélben küld be valamely hírlapnak, előadván, hogy a szerző már meghalt, s névtelen barátja szent kötelességnek tekinti, hogy műveit közrebocsássa. Miért akad el a társalgás? Miért nem hallani nevetést, egy-egy pajkos megjegyzést a váratlanul érkezett s kissé zavarbajlott látogató részéről, aki pedig különben nagy kedvelője a vidám beszélgetéseknek s tréfálva és nevetve szokott csevegni a szépnemről és egyéb hasonló tárgyról?

Valószínűleg új ismerős ez a látogató s először van itt, de másodszor aligha fog eljönni. Miért kezd el az első pár ötlet után (ha ugyan volt) ötölni-hatolni s zavartan tekintgetni a házigazda hüledező arcára, aki végre maga is elveszti a társalgás fonalát, holott pedig előbb roppant erőfeszítéseket tett, hogy mulattassa látogatóját, világi embernek mutassa magát, szóval: megnyerje tetszését a szerencsétlennek, aki véletlenül botlott be hozzá?

És végre miért áll föl egyszerre ez a látogató, mintha valami sürgősen elintézendő ügy jutna az eszébe, fogja kalapját, köszön immel-ámmal s húzza vissza nagynehezen a kezét a házigazda meleg kézszorításából, aki ezzel akarja néma sajnálatát tanúsítani, hogy barátja már elmegy? És a látogató, amint kiért az ajtón, miért neveti el magát és fogadja meg, hogy többé be nem teszi a lábát e furcsa ember lakásába, aki nagyon jó fiú ugyan, de az arcát, amilyen az egész társalgás alatt volt, lehetetlen össze nem hasonlítani azzal a szerencsétlen cicával, amelyet a gyermekek megijesztettek, megkergettek és mindenféle módon megkínóztak s mely végre egy szék alá menekült előlük, ahol aztán órahosszat elpihegett, borzasan, összetöporodottan, simogatva, tisztogatva orrát, szőrét és borus szemmel nézve a természetet és az életet?

- Hallja, - szakította félbe Nastyenka, aki eddig bámulva, nagyra nyitott szemmel hallgatott, - én bizony nem tudom mindezeknek az okát, sem azt, hogy miért intézi hozzám ezeket a furcsa kérdéseket, de azt bizonyosra veszem, hogy mindez önnel történt, szóról-szóra.

- Ugy van, - feleltem komolyan.

- Akkor hát folytassa, mert kíváncsi vagyok rá, hogy mi lett belőle?

- Azt akarja tudni, Nastyenka, hogy mi lett a cicából, amely a szék alá húzódott, vagyis inkább belőlem, mert hisz én vagyok e kalandok szerény hőse. Tudni akarja, hogy miért zavarta föl napomat egy ilyen látogatás, miért voltam olyan izgatott, ha az ajtóm megnyílt, miért voltam olyan ügyetlen vendéglátó és tudtam oly kevésbé megfelelni a vendégszeretet kötelességeinek?

- Igen, igen, - felelt Nastyenka, - ezt akarom tudni. De hallja, ön nagyon jó elbeszélő; hanem nem tudna-e kevésbbé szépen elbeszélni? Azt hinné az ember, hogy könyvből olvassa!

- Nem, kedves Nastyenka, - feleltem komoly és szigorú hangon, alig állhatva meg nevetés nélkül, - nagyon jól tudom, hogy jó elbeszélő vagyok; de megbocsásson, másképp nem tudok elbeszélni. Én, kedves Nastyenka, hasonlítok Salamon király szelleméhez, amely ezer évig volt bezárva egy hétpecsétetes tömlőbe s végre kiszabadult. Most, kedves Nastyenka, amióta oly hosszú válás után ismét találkoztunk, - mert én régóta ismerem önt, Nastyenka, régóta keresek valakit, és éppen ez a jele annak, hogy éppen önt kerestem, mert úgy volt rendelve, hogy találkozzunk - ezernyi szellentyű nyílt meg a fejemben és szóáradattal kell magamon könnyítenem, mert különben megfulladnék. Kérem is hát Nastyenka, hogy ne szakítson többé félbe; hallgassa meg csendesén és engedelmesen azt, amit mondani akarok: mert különben hallgatok.

- Na, na, ne féljen. Beszéljen csak, nem szólok egy szót sem.

- Folytatom hát. Kedves barátnőm, Nastyenko; van a napnak egy órája, amelyet kiválóan szeretek. Az az óra ez, amikor vége minden dolognak, amikor mindenki haza siet az estebédhez, pihenni s útközben azon gondolkozik, hogy minő élvezettel töltse az estét, az éjszákát, meg egyáltalában a szabad idejét. Ebben az órában az én hősöm, - mert engedje meg, Nastyenko, hogy ismét csak harmadik személyben beszéljek, mert első személyben nagyon kínos dolog ilyenekről beszélni, - tehát ebben az órában az én hősöm, aki szintén nem foglalkozástalan ember, útban van hazafelé, mint mindenki.

Ámde sajátos örömeimnek a kifejezése játszik halvány, bágyatag arcán. Érdeklődéssel szemléli az esthajnalt, mely lassan vonul föl Pétervár hűvös égére. Amikor azt mondom, hogy „szemléli”, hazudok; ő nem szemléli, csak révetegen nézdegél, mint a fáradt ember, vagy aki önmagában sokkal érdekesebb dolgokkal van elfoglalva. Csak elvétve s mintegy önkéntelenül ér rá maga körül is szemlélni.

Örül, mert a mai napra elkészült unalmas munkájával, örül, mint a kis diák, amikor az iskolából kiszabadult és játszani, csintalankodni szalad. Nézze meg csak, Nastyenko, mindjárt látni fogja, hogy az öröm máris jó hatással volt érzékeny idegeire és betegesen izgatott képzeletére. Gondolkozik. Azt hiszi talán, hogy az ebédjére gondol, vagy az eltöltendő estére? Mit nézeget úgy? Nem azt az urat-e, aki olyan művésziesen köszönt annak a hölgynek, aki épp most robogott el előtte, abban a pompás hintóban?

Nem, Nastyenko, mit törődik ő az ilyen semmiségekkel? Gazdag ember ő most, gazdag bensőleg. Gazdag, mondom, s a leáldozó nap búcsúsugara nem hiába ragyogtak neki. Szívében egész raját keltették a képeknek és benyomásoknak. Most apróra nézegeti az útnak minden kis részletét. Most a „fantázia istenasszonya” (olvasta-e Zsukovszkit, kedves Nastyenko?) már meghímezte számára csodaujjával az aranyszöveget s egy fantasztikus képzelte lét szeszélyes alakzatait szövi bele. Felemelte hősünket a hetedik égbe, a „kristály-égbe”, amely ugyancsak távol esik a kitűnő gránit-kövezettől, amelyen hazafelé ballag.

Állítsa meg csak s kérdezze tőle hirtelen, hogy hol van, micsoda utcákon jött: nem emlékszik semmire, sem arra, hogy merről jött, sem arra, hogy hol jár; s bosszus pirulással fog önnek valami hazugságot mondani. Ezért rázkódott úgy össze s kiáltotta csaknem el magát az imént, amikor egy tisztes agg nő megállította s az utat tudakolta tőle.

Elkomorult képpel folytatja útját, alig véve észre, hogy a mellette elmenők megmosolyogják és utána néznek, s hogy egy kis leány ijedten tér ki az útjából s azután visszajön, hogy jobban lássa téveteg mosolyát és taglejtéseit. De a fáradatlan képzelet magával ragadja röptében az öreg asszonyt, a kíváncsi embereket, a csufolódó lánykákat, meg a Fontánka bárkáin vacsoráló parasztokat, beleszövi mindezt a maga aranyvásznaiba, mint legyeket a pókhálóba, és így ér haza a furcsa ember nélkül, hogy észrevenné, ebédel meg nélkül, hogy észrevenné s nem tér magához, csak akkor, amikor már Matréná leszedi az asztalt és hozza neki a pipát.

Sötétedik. Ürességet és szomorúságot érez lelkében; álmainak egész birodalma zajtalanul, nyomtalanul dől össze. Csend van a kis szobában. A nyugalom, magány és semmittevés jól esik a képzeletnek, mely most lassan fellobog, halkán forr, mint a víz az öreg Matréná kávékannájában, aki csendesen főzögeti a konyhában magának a fekete levest. A könyv, amelyet gépiesen vett föl, kihull az álmodozó kezéből, mielőtt még a harmadik lapig jutott volna. A képzelet ismét kifejtette bűvös hatalmát és új, andalító világot teremt számára. Új álom, új boldogság - ismét ivott abból a finom méregből, amelyet a remény kegyetlen mámora rejteget.

Mit törődik ő a való élettel, amelyben hideg és komor minden?... Szegény emberek! - gondolja magában az álmodozó; szegény emberek, akik a valóságban élnek!... Ne csodálkozzék azon, hogy így gondolkozik. Oh, ha látná azokat a bűbajos alakokat, amelyek körülveszik,

azokat a csodás színeket, amik eléje tárulnak! És minő kalandok! Minő végtelen sorozata az álmoknak?

De hát miről álmodik? Mindenről! A költő szerepéről, akit előbb félreismertek, azután borostyánnal koszorúztak. A mesélő Hoffmannról, a Bertalan-éjéről, Rettenetes Iván hőstetteiről, amikor Kazánt elfoglalta, Husz Jánosról, amint a konzisztórium előtt megjelenik, a halottak idézéséről az Ördög Róbertben (emlékszik arra a zenére, melyen megérzik a temető?) Mina és Brindáról, a berezinai ütközetéről, egy költemény felolvasásáról W. D. grófnénál,... Dantonról, Kleopátráról és kedveseiről, a kolomnai kis házról, az ő egykori otthonáról, egy kedves, bájos lényről, aki itt lehetne most mellette, e szobácskában, az egész hosszú téli estén, és hallgatná őt figyelmesen, szeliden, mint ön most, Nastyenka...

Oh, Nastyenka, mit törődik ez a kéjelgő semmittevő a valódi élettel, ezzel a siralmas, szegény valóval, amelynek összes éveit odaadná az ő képzelődése egyetlen órájáért? Vannak rossz órái is, de amíg azok ismét beköszöntenek (mert most boldog) nem kíván semmit, fölötte áll minden váagnak, megtehet mindent, uralkodik, maga teremti, alkotja meg magának az életét és újra alkotja minden pillanatban, amilyenné csak akarja. Olyan könnyű elrendezni egy képzelt világot, mintha nem is volna merő délibáb az egész!

Mondja meg már most, Nastyenka, miért nyomasztják az ilyen pillanatok a lelket? Miért gyorsabbodik az érverés valami titokzatos, ismeretlen erőhatástól, miért fakadnak könnyek a szeméből s égetik halvány, lesóványodott arcát? Miért mulnak el egész álmatlan éjszakák úgy, mint egyetlen pillanata a kimeríthetetlen örömek és kéjnek, - és mondja meg nekem, hogy amikor a hajnal pírja bevilágít rózsás fényével az ablakon s derengve tölti el a komor kis szobát, miért kél akkor föl divánjáról fáradtan, kimerülten az álmodozó, veti magát az ágyra és alszik el kábultan, a fölízgatott képzelet látományaitól s kéjes fájdalommal a szívében?

Azt lehetne hinni, hogy szerelmes, hogy fölgerjedt lelkében a szerelem, az ő kimeríthetetlen örömeivel és összes fájdalmaival. Nézze meg csak, Nastyenka, és meg fog róla győződni. Lám, vajjon el lehet-e hinni, hogy sohasem ismerte azt a lényt, akit álmai gyönyörében ölelgetett? Hát valóban csak álmodta ő a szenvedélyt? Lehetséges-e, hogy nem járkáltak együtt az életben, kéz a kézben, lélek a lélekbe olvadva? És a válás órájában az imádott lény nem borult-e sírva az ő keblére, nem hallgatva a vihart, mely künn dühöngött, s csupán összetört szerelmük lengő viharával vívódva?

Csak álom volt-e hát mindez? Álom volt az a komor, elhagyatott kert, a mohával benőtt utak, amiken olyan gyakran járkáltak együtt, „hosszan és szerelmesen?” És az a különös ősi ház, amelyben ő olyan sokáig élt egyedül és szomorúan, egy vén, házsártos férj mellett, akitől ők, a szerelmes gyermekek, úgy féltek! Mennyit szenvedett ő, és (hiszen így szokott ez lenni, Nastyenka!) milyen szívtelenül bántak velük!

És később, valóban nem találkozott-e vele, távol hazája partjaitól, idegen ég alatt, a csodás, örök városban, ragyogó bálban, harsogó zene mellett a *palazzóban* - higgye meg, Nastyenka, *palazzo* volt - ott az erkélyen, mirtusok és rózsák között, ahol ő, reáismerve, hirtelen lekapta álarcat és odasúgott neki: „Szabad vagyok”, azután pedig reszketve borult keblére és gyönyörtől ittasan ujjongott és ők egyetlen pillanat alatt megfeledkeztek bánatról, válásról, a gyötrelmekről, meg arról a padról is, ahol ő egy végső, szenvedélyes csókkal ragadta ki magát néma fájdalommal ölelő karjaiból?...

És most, ismerje el, Nastyenka, hogy bizvást zavarba lehet jönni és elvörösödni, mint egy iskolás fiú, akit a szomszéd kertjében almalopáson értek, - amikor ennyi tragikus esemény után, amelytől még most is reszketünk izgatottságunkban, egyszerre csak benyitja az ajtónkat egy jókedvű, fecsegő, váratlan vendég, és mintha semmi sem történt volna, elkiáltja magát:

„Éppen Pavlovszkból jövök, édes cimborám!”... Szent isten! az öreg gróf meghalt, véghetetlen boldogság vár a szerelmesekre, és - betoppan egy ember, aki Pavlovszkból jön!

Ünnepiesen hallgattam el. Emlékszem, erőfeszítést tettem, hogy nagyot kacagjak, mert éreztem, hogy ellenséges démon mozog bennem, amely már szorongatni kezdte a torkomat, éreztem, hogy reszket az állam és kitüzesedik a szemem... Azt vártam, hogy Nastyenka rám nyitja okos szemeit s gyermekes, vidám kacaját fogja hallatni, és már bánni kezdtem, hogy nagyon is messzire mentem, hogy ok nélkül elbeszéltem mindazt, ami régóta megvolt már bennem, amiről úgy tudtam beszélni, mint valami írott dologról, mert már régen tisztában voltam magammal, s nem is vártam, hogy megértsen.

De meglepetésemre, Nastyenka hallgatott. Pár pillanat múlva megszorította kezemet és félénk részvétellel kérdezte:

- Valóban így töltötte egész életét?

- Így, Nastyenka, - feleltem, - egész életemet, s úgy látszik, így fogom végezni is.

- Nem, nem, az nem lehet, - mondta Nastyenka nyugtalanul. - Nem szabad, hogy úgy legyen. Vagy képes volnék-e én a babuskám mellett tölteni az egész életemet? És tudja-e, hogy éppenséggel nem kellemes így élni?

- Tudom, Nastyenka, tudom! - kiáltottam fel, nem bírva többé uralkodni érzelmeimen. - És jobban tudom, mint valaha, amióta ön mellett vagyok és annál inkább érzem e tudat keserűségét, mert önt maga a jó isten küldte, drága angyal, hogy ezt nekem megmondja és bebizonyítsa. Most, hogy ön mellett vagyok, hogy beszélek önnel, csak annál kínosabban esik a jövőre gondolnom, a jövőre, mely csak sivár magány, céltalan élet lehet. És miről fogok álmodozni most, hogy boldog vagyok ön mellett, a valóságban? Oh, legyen áldott, amiért vissza nem utasított és amiért elmondhatom, hogy legalább két igazán boldog estém volt ez életben!

- Oh, nem, nem! - kiáltott föl Nastyenka. - Ez nem lehet így tovább, így nem válunk el egymástól. Mi is az: két este!

S könny csillogott a szemében.

- Ah, Nastyenka, Nastyenka! tudja-e, hogy mennyi időre tett engem boldoggá? Tudja-e, hogy máris kibékített önmagammal, hogy most már nem leszek magam felől rossz véleménnyel, mint sokszor voltam? Tudja-e, hogy most már nem fogok úgy búslakodni amiatt, hogy vétekké, bűnné tettem az életemet? Mert bűn és vétek az ilyen élet! És ne gondolja ám, Nastyenka, hogy tuloztam. Néha olyan szörnyű bánat fog el... Ugy tetszik ilyenkor, hogy nem is vagyok az életre való és minden ösztönömet, érzékemet elvesztettem a való élet iránt és - átkozom önönmagamat.

Mert álmodozásban töltött éjszakáim után vannak ám rettenetes világos pillanataim is. Köröttem elevenen viharzik az élet - az emberek igazi élete, amely nem parancsszóra alakul...

Pedig az ő valódi életük is csak úgy el fog foszlani, mint az én ábrándom. Egy arasznyi idő multával ők is oly kevéssé lesznek valódi lények, mint az én árny-alakjaim. Igen, csakhogy folyvást megújuló árny-alakok; az élet nem szünetel; egy ember sem hasonlít a másikhoz; míg az én álmodozásaim, sötétben imbolygó árny-alakjaim egyformák, közönségesek. Születnek az első felhőből, mely a napfényt elhomályosítja. Szomorú jelenések, szomorúság álomlátásai. És a kimeríthetetlen képzelődés ettől az örökös feszültségtől végre is kifárad, kimerül. Az eszmények egymásután mulnak el, válnak porrá, semmivé, s mivel nincs más élet, ezekre a romokra kell aztán alapítani egy utolsó eszményt.

A léleknek pedig folyvást kell egy eszmény, s az álmodozó hasztalan kutat régi ábrándjainak a hamvában, keresve benne valami szikrát, hogy fellobbantsa belőle azt a lángot, amely felhevíti majd megfagyott szívét és visszaadja régi élvezeteit, kedves tévedéseit, mindazt, ami életét alkotta, ami lelkét meghatotta, vérért pezsgésnek indította, könnyet fakasztott szeméből és oly gyönyörrel teljes csalódásba ringatta!

Tudja-e, Nastyenka, mennyire jutottam? Hinné-e, hogy megünneplem az évfordulóját oly eseményeknek, amelyek nem történtek meg, de amiket úgy szerettem volna?... Hiszen tudja, amolyan képzelődések, mint az az erkély-jelenet is... És megünnepelni ezeket az évfordulókat, mivel azok a dőre álmok nincsenek többé, mert többé álmodozni nem tudok, érti-e, kedves Nastyenka, hogy ez a kezdete az eltemetkezésnek?

Hinné-e, hogy vissza tudok emlékezni azokra a helyekre, ahol elgondoltam, hogy boldogság érhetne? És én meg-meglátogatom ezeket a helyeket, megállok ott, elfeledem a jelent, összebékítem a helyrehozhatatlan multtal, és barangolok, mint az árnyék, vágy nélkül, céltalan!

Mily emlékek! Emlékszem, például, hogy most egy éve, éppen ezen a helyen, ugyanebben az órában, ugyanezt a kövegetet tapostam, épp olyan magányosan, épp olyan búsán, mint most! És emlékszem, hogy képzelődéseim akkor is bánatosak voltak, mint most s az élet mégis könnyebbnek és nyugodtabbnak tetszett, mint most, híján azoknak a sötét gondolatoknak, amiktől most nem szabadulhatok, híján a komor önvádaknak, amik sem éjjel, sem nappal nem hagynak nyugton. Akkor még nem kérdeztem magamtól: hová lettek ábrándjaim? És fejcsóválva mondom magamnak: Milyen gyorsan múlnak az évek! És ismét kérdezem magamtól: Mit csináltál az éveiddel? Hogyan töltötted legszebb idődet? Éltél-e vagy nem? Nézd, szólok magamhoz, nézd, mint hidegszik a világ. Ujabb évek mulnak el, és azok után jó a magány és seprőnyelére görnyedten, a bús vénség, bánat és fájdalom. A képzeletben alkotott világ halványodik, az álomlátások elmosódnak, elhalnak, szertehullanak, mint száraz levelek a fáról... November... december... Oh, Nastyenka, szomorú dolog megvénülni, anélkül, hogy éltünk volna, anélkül, hogy még csak sajnálnák is valamit a multból, semmit, mert mindaz, amit elvesztettem, jelentéktelen, dőre, semmi volt, zérus, áltatás, álom...

- Ne ríkasson hát meg, - monda Nastyenka, a szemét törölgetve: - Elég volt. Most ketten vagyunk és bármi történjék is, nem szakadunk el egymástól. Nézze, én egyszerű, igen tanulatlan leány vagyok, ámbár a babuska tartott mellettem oktatókat. De azért higgye el, hogy én értem önt, mert mindazt, amit most mondott, jóformán magam is átéltem, átszenvedtem, mióta a babuska odagombostűzőtt a ruhájához. Igaz, nem tudtam volna olyan szépen elbeszélni, mint ön, mert nem vagyok valami művelt, - tette hozzá kissé félénken, mert fellengős előadó-módorom tiszteletre gerjesztette, - de nagyon örülök, hogy olyan nyíltan szólt. Most már tökéletesen ismerem, és hogy ön is ismerjen engem, én is elbeszélek önnek mindent, nyíltan, és ön tanácsot fog adni. Ön igen okos ember. Igérje meg, hogy tanácsot fog adni.

- Ah, Nastyenka, - feleltem, - ámbár sohasem voltam tanácsadó s még kevésbbé okos tanácsadó, azt mégis belátom, hogy ha mindig így élünk, az nagyon okos dolog lesz, és igen okos tanácsokat adogathatunk egymásnak... Nos, szép Nastyenkám, mire nézve van tanácsra szüksége? Szóljon nyíltan. Olyan vidám és boldog, bátor és okos vagyok most!

- Hohó, - szakított félbe Nastyenka nevetve, - nekem nemcsak okos, hanem testvéri tanácsra van szükségem, szívből jövőre, mintha már száz esztendő óta szeretne!

- Helyes, Nastyenka, helyes! - kiáltottam fel elragadtatva. - Szavamra mondom, ha ezer év óta szeretném, akkor sem szerethetném jobban, mint most!

- Kezet rá!
- Itt van!
- Nos hát, kezdjünk bele a történetembe.

NASTYENKA TÖRTÉNETE

- Felét már ismeri a történetemnek, mert tudja, hogy van egy öreg nagymamám...

- Ha a másik fele sem hosszabb, - szóltam közbe nevetve.

- Hallgasson és figyeljen! Első és főfeltétel, hogy többet félbe ne szakítson, mert különben hallgatók. Figyeljen hát és hallgasson. Van nekem egy öreg babuskám. Nagyon kicsi koromban kerültem hozzá, mert apám s anyám fiatalon haltak el. Ugy kell lenni, hogy a babuska valamikor gazdagabb volt, mert még most is jobb időkre emlékezik. Megtanított franciául s azután más tárgyakra is járatott hozzám oktatókat.

Mikor tizenöt éves lettem - most tizenhét vagyok - befejeztem a tanulmányaimat. Ekkoriban igen csintalan voltam. Hogy miket csináltam, nem mondom el, elég az hozzá, hogy a csínyjeim jelentéktelenek voltak. Egy szép reggel a babuska odahívott magához és azt mondta, hogy mivel ő világtalan, hát engem nem tarthat szemmel, hanem elővett egy gombostűt és a ruhámat a magáéhoz tűzte, és úgy volt, mintha egész életünkben így kellene együtt ülnünk, ha csak valami módot nem találok...

Egyszóval: eleinte teljes lehetetlen volt eltávoznom; ott kellett dolgoznom, olvasnom, tanulnom, folyvást a babuska mellett.

Egyszer cselt kísérlettem meg és rábeszéltem Feklát, hogy üljön oda helyettem. Fekla a gazdasszonyunk és süket. Fekla szépen, csendesen ült ott helyettem. A babuska elaludt a karosszékében, én pedig kaptam magamat és elmentem - nem messzire - egy barátnőmhöz.

De rossz vége lett a dolognak. Mialatt én odavoltam, a babuska fölébredt és kérdezett valamit, azt gondolva, hogy nyugodtan ülök mellette most is. Fekla látta, hogy a babuska kérdez valamit, de nem értette, hogy mit, mert süket volt. Gondolkozott, hogy mitévő legyen. Megszállta a félelem, kihúzta a gombostűt és kiszaladt.

Nastyenka itt megállott és jóízűen nevetett. Én is nevettem. De ő megharagudott és így folytatta:

- Azt mondom önnek, ne nevéssen a babuskámon. Én azért nevetek, mert nevetséges a dolog... Mit csináljak, ha már ilyen a babuska, hanem azért mégis csak szeretem én őt egy kicsit... Ki is kaptam ám! Megfogott, visszaültetett a régi helyre, és többé nem mozdulhattam.

Igaz, el is felejtettem elmondani, hogy a babuskának saját háza van, azaz csak házikója, csupa fából, mindössze három ablaka van és olyan ódon, mint maga a babuska. Padlás-lakás is van benne. Nos, ebbe új lakó került...

- E szerint hát volt régi is? - jegyeztem meg.

- Persze, hogy volt, - felelt Nastyenka, - még pedig olyan, aki jobban tudott hallgatni, mint ön. Bizony, alig mozgatta a száját egyszer is. Kicsi, vén emberke volt, szikár, néma, vak, béna, úgy, hogy utoljára már kifogyott belőle az élet. Meg is halt hát. Ekkor aztán új lakóra volt szükségünk, mert lakó nélkül nem élhattünk meg. A babuska nyugdíja mellett a lakbér volt csaknem az egyetlen jövedelmi forrásunk.

Az új lakó azonban véletlenül fiatal ember volt, idegen, utazó. Mivelhogy nem alkudott, a babuska szó nélkül fogadta be a házba: de azután azt kérdezte tőlem:

- Nastyenka, öreg ember az új lakó, vagy fiatal?

- Hát bizony, babuska, - feleltem, mert nem akartam hazudni, - nem egészen fiatal, de nem is öreg.

- És kellemes külsejű?

Megint nem akartam hazudni:

- Igen, babuska, meglehetősen kellemes külsejű.

Erre azt mondta a babuska:

- Oh, jaj, milyen szerencsétlenség! Hallod-e, te kis leány, aztán nehogy nagyon nézegesd! Milyen világ is ez a mostani! Lám csak, egy afféle kis lakó, és „meglehetősen kellemes külsejű!” Én istenem, nem így volt ez az én időmben!

A babuska mindig az ő idejéről beszélt; fiatalabb volt akkor: „az ő idejében” melegebben sütött a nap, meg a szilva sem savanyodott meg olyan hamar „az ő idejében”.

Szótlanul ülök ott mellette és elkezdek gondolkozni, hogy miért figyelmeztet engem a babuska azzal a kérdésével, hogy fiatal és csinos-e a lakónk? Gondolkoztam ezen egy darabig, s azután elkezdtem számlálni a szemeket a kötésemen, és elfelejtettem az egész dolgot.

Hát egyszer csak egy reggel beköszönt hozzánk a lakó és azt kívánja, hogy, amint meg volt ígérve, új tapétát tegyenek a szobája falaira. Egy szó a másikat adja, a babuska nagyon beszédes és végül azt mondja nekem:

- Nastyénka, hozd elő a szobámból a számológépemet.

Rögtön felugrottam, irulva-pirulva, magam sem tudom, miért. De elfelejtettem, hogy oda vagyok gombostűzve, és ahelyett, hogy szépen, csendesesen kihúztam volna a tűt, hogy a lakó észre ne vegye, akkorát rántottam magamon, hogy a babuska széke is velem gördült.

Erre mégjobban elvörösödtem, kövé meredten álltam meg és egyszerre csak sírva fakadtam. Olyan megszegyenítő és keserves volt az a pillanat, hogy a föld alá kíváncsoztam és fel sem mertem pillantani.

- No, mit vársz? Eredj hát!

De én csak annál jobban sírtam.

A lakó megértette, hogy jelenléte növeli zavaromat. Meghajolt és elment.

Ettől a naptól fogva félholtra ijedtem, valahányszor neszt hallottam az előszobában. „Jön a lakó!” gondoltam magamban, és csendesesen húztam ki a gombostűt, hogy megint zavar ne legyen. De ő nem jött soha. Nem jött.

Elmult két hét, ekkor azt üzenté Feklával, hogy sok francia könyve van, csupa jó könyv, s a babuskának talán tetszenék, ha én olvasnék neki belőlük unaloműzés végett.

A babuska köszönettel fogadta el az ajánlatot, de váltig kérdezgette:

- Vajjon jó könyvek-e, Nastyénka? Mert ha nem jók, nem engedném, hogy olvasd. Rossz dolgokat tanulnál belőlük.

- Mit tanulnék belőlük, babuska? Mi van bennük?

- Ah, - mondta a babuska, - az van bennük megírva, hogy a fiatal emberek mint csábítják el a jónevelésű leányokat, mint csalják el a szülői házból, azzal az ígérettel, hogy nőül veszik, s mint hagyják el aztán ezeket a szerencsétlen leányokat, akik siralmasan pusztulnak el... Sok ilyen könyvet olvastam én, - tette hozzá a babuska - és olyan szépen van bennük megírva

minden, hogy egész éjszaka elül mellettük az ember és olvasgatja. Tehát, Nastyénka, ne olvasd te ezeket. Miféle könyvek azok, amiket küldött?

- Regények, Walter Scottól, babuska.

- Walter Scottól? De nincs-e valami csel a dologban? Nézd meg csak, nem csempészett-e be valahova szerelmes levélkét?

- Nem, babuska, - feleltem - nincs itt szerelmes levél sehol.

- Nézd meg csak a kötés táblája alatt. Oda szokták néha dugdosni, a zshiványok.

- Nincs, babuska, a kötés alatt sem.

- Akkor hát jól van.

Igy kezdtük el olvasgatni Walter Scottot s egy hónap alatt körülbelül el is olvastuk a felét. A lakónk azután más és más könyveket küldött, a többi közt Puskit is. Végre el sem tudtam lenni könyvek nélkül és eszem ágában sem volt többé kínai herceghez menni feleségül.

Igy álltak a dolgok, amikor egyszer véletlenül a lépcsőn találkoztam a lakónkkal. A babuska küldött el valamiért. Ő megállott. Én elpirultam. Azután ő is elpirult, de mosolygott is; köszönt, kérdezősködött a babuska hogyléte felől és aztán azt mondta:

- Elolvasta a könyveket?

- Igen - feleltem.

- Melyik tetszett legjobban?

- Ivanhoe, de legjobban Puskin.

Ezúttal ennyiben maradtunk. Egy héttel utóbb ismét találkoztam vele a lépcsőn. Most nem a babuska küldött, hanem magamnak volt valami dolgom. Három óra volt s a lakó ilyenkor járt mindig haza.

- Jó napot - mondta.

- Jó napot.

- Nem unalmas-e önnek, egész nap egyedül lenni a babuskájával? - kérdezte.

Erre a kérdésre ismét elpirultam, magam sem tudva, miért. Rösteltem és kellemetlenül esett, hogy idegen ember létere ilyen kérdést intéz hozzám.

Felelet nélkül akartam otthagyni, de nem volt hozzá erőm.

- Ön kedves, szép leány - mondta a lakó. - Bocsásson meg a kérésemért. De vidámabb társaságot kívánnék önnek, mint aminő a babuskájáé. Hát nincs barátnője, akit meglátogathatna?

- Nincs - feleltem. - Csak Masenka, de az is elköltözött Pszkovba.

- Nem jönne el velem a színházba? - kérdezte.

- A színházba? Mit szólna ehhez a babuska?

- Nem kell megtudnia. Szabadítsa el magát tőle óvatosan.

- Nem! - feleltem. - Nem akarom megcsalni a babuskát. Isten önnel.

- Hát, Isten önnel.

És többet nem szólt.

Ebéd után bejött hozzánk, leült, hosszasan beszélgetett babuskával, kérdezte tőle, hogy nem jár-e ki néha, nincsenek-e ismerősei s egyszerre csak azt mondta:

- Ni, igaz, mára van egy páholyom az operába. A Szevillai borbélyt adják.

- A Szevillai borbélyt? - kiáltott föl babuska. - Ugyanazt a borbélyt, akit az én időmben játszottak?

- Igen, ugyanazt a borbélyt - felelt a lakó s rám nézett.

Én megértettem az egész dolgot s szívem hevesen dobogott a várakozástól.

- Ah, magam is játszottam Rozinát, fiatal koromban, műkedvelői előadáson - mondta a babuska.

- Nos, nem jönne el ma? Kár lenne fel nem használni a jegyet.

- Jó, nem bánom, menjünk - mondta a babuska. - Miért ne mennék? A Nastyenkám úgy sem volt még színházban soha.

Istenem! Milyen öröm volt az! Rögtön felkészültünk és indultunk. A babuska azt mondta, hogy ő nem láthatja ugyan a darabot, de legalább hallani fogja a zenét. Aztán meg jó öregasszony volt, nekem akart mulatságot szerezni, mert magában nem ment volna el.

Ah, nem írhatom le önnek, hogy milyen benyomást tett rám a Szevillai borbély. A lakónk az egész előadás alatt olyan nyájasan nézegetett rám, olyan szépen beszélt velem, hogy rögtön láttam: csak próbára akart tenni, amikor reggel azt ajánlotta, hogy magam menjek el vele a színházba.

Ah, milyen boldog is voltam! Büszke önérzettel feküdtem le aludni, a szívem olyan erősen vert, mintha lázam lett volna s egész éjjel a Szevillai borbélyről álmodoztam.

Azt gondoltam, hogy most már egyre sűrűbben és sűrűbben fog hozzánk járni. De nem úgy volt. Csaknem egészen elmaradt. Egyszer egy hónapban köszöntött be, akkor is csak azért, hogy a színházba hívjon bennünket. Még vagy kétszer mentünk el vele.

De én ezzel nem voltam megelégedve. Láttam, hogy ő engem csak sajnál, hogy a babuska mellett olyan szomorú életet élek; de semmi más nincs a dologban. Elvesztettem a nyugalmam, nem tudtam csendesen ülni, nem tudtam olvasni, dolgozni. Olykor hangosan kacagtam és megbosszantottam a babuskát valami csínnyel; máskor pedig egyszerűen sírva fakadtam.

Végre megromlott az egészségem is. Lesoványodtam és csaknem komolyan megbetegedtem.

A színházat aztán bezárták s a lakónk végkép megszűnt hozzánk járni. Ha találkoztunk - természetesen mindig csak a lépcsőn - olyan komolyan és némán hajolt meg, mintha szólni sem akarna hozzám s már egészen leért a lépcsőről, amikor én még egyre ott állottam a közepén, kipirulva, mint a cseresznye, mert minden vérem a fejembe szállott, valahányszor találkoztam vele.

Mindjárt a végére érek.

Éppen most egy éve, májusban, bejött hozzánk a lakó és elbeszélte a babuskának, hogy elvégezte Péterváron a dolgait és egy évre Moszkvába kell mennie.

Amint ezt meghallottam, elsápadtam és félholtan roskadtam egy székre. A babuska nem vett észre semmit; ő pedig, miután a lakást felmondta, meghajolt és elment.

Mitévő legyek? Gondolkoztam, ó, de mennyit gondolkoztam és búslakodtam! Végre elhatároztam magamat.

Másnap kellett neki elutaznia, én hát abban állapotodtam meg, hogy még ma este a végére járok mindennek, ha majd a babuska elaludt. Úgy is lett. Batyuba kötöttem össze minden ruhámat és fehérneműmet, amire szükségem lehetett s a batyuval a kezemben, se elevenen, se holtan, fölmentem a padláseleltre a lakóhoz.

Úgy tetszett, mintha teljes egy órába telt volna, amíg fölértem.

Amint benyitottam az ajtaját, ő meglepetten kiáltotta el magát, amikor meglátott. Talán valami kísértetnek nézett. Azután sietve hozott elő vizet, mert látta, hogy alig tudok megállni a lábamon. A szívem olyan hevesen dobogott, hogy fájt bele a fejem s az eszem összezavarodott.

Amikor aztán végre föl tudtam pillantani, azon kezdtem, hogy a batyumat letettem az ágyra, mellé ültem, eltakartam két kezemmel az arcomat és elkezdtem sírni, mint a záporosó.

Ő pillanat alatt megértett mindent. Halvány arccal állott meg előttem és bánatosan nézett rám.

- Hallgasson meg, - kezdte - hallgasson meg, Nastyenka! Nem tehetek semmit... Szegény ember vagyok. Mostan még nincs semmim, még csak valaminő állásom sincs. Miből élünk, ha feleségül veszem?

Sokáig beszéltünk erről, de én végre magamon kívül lettem és azt mondtam, hogy nem élhetek tovább a babuska mellett, meg fogok tőle szökni, nem akarok többé odagombostúizve lenni hozzá s vele megyek Moszkvába, akár akarja, akár nem, mert nélküle nem élhetek.

Szerelem, szégyen, büszkeség, minden egyszerre szólt belőlem és csaknem ájultan rogytam az ágyra. Annyira féltem attól, hogy nemet fog mondani!

Ő hallgatagon ült a helyén pár pillanatig, azután fölállott, odajött hozzám s megfogta a kezemet.

- Kedves jó Nastyenkám, - szól végre könnytől fojtott hangon - esküszöm, hogy ha valaha módomban lesz megházasodni, egyedül öntől várom a boldogságomat! Most Moszkvába megyek s teljes egy esztendő fogok ott tölteni. Reménylem, fölvergődöm ott valamire. Ha aztán visszatérek és ön még mindig szeret, esküszöm, hogy akkor boldogok leszünk. Most lehetetlen. Nem ígérhetek semmit és nincs is hozzá jogom. De ismétlem, hogy ha egy év alatt nem sikerül is a dolgunk, valamikor mégis csak sikerülni fog, természetesen csak akkor, ha ön mást nem fog nálam jobban szeretni, mert nincs jogom és nem is merem önt csak egy szóval is lekötöni...

Igy volt. És másnap reggel elutazott. Abban egyeztünk meg, hogy a babuskának egy szót sem szólunk a dologról. Ő kívánta így.

És ezzel most már csaknem a végén vagyok a történetemnek. Egész esztendő mult el azóta. Ő megjött, három nap óta van már itt és... és...

- És? hogyan? - kiáltottam föl, alig várva, hogy a végét halljam.

Nastyenka erőfeszítést tett, hogy felelhessen, de csak ezt tudta rebegni:

- Nem jött el... Nem láttam.

*

Hallgatott néhány pillanatig, lehajtotta a fejét s két kezével eltakarva az arcát, úgy zokogott, hogy elfacsarodott tőle a szívem.

Ily kifejlődésre semmiképen sem voltam elkészülve!

- Nastyenka! - szólaltam meg félénken - Nastyenka, az Isten szerelméért, ne sírjon! Hogyan tudhatja... Hátha még nincs itt?

- De itt van! - erősítette Nastyenka. - Itt van, tudom. Akkor este, az elutazás előtt, megegyeztünk valamiben. Amikor elmondtuk egymásnak mindazt, amit az imént elbeszéltem, lejöttünk sétálni ide s itt járkáltunk a parton. Azután leültünk erre a padra. Tíz óra volt. Már nem sírtam. Édes fájdalommal hallgattam a szavait... Azt mondta, hogy mihelyt Pétervárra visszaérkezik, rögtön eljön hozzánk s ha én nem szakadok el tőle, mindent el fogunk mondani a babuskának. Most megérkezett, tudom, de nem jön...

És Nastyenka újra sírva fakadt.

- Én Istenem! - kiáltottam föl - hát nincs mód a megvigasztalásra?

Magamon kívül szöktem fel a padról.

- Nézze, Nastyenka, nem mehetne el hozzá ön?

- Hát lehetséges az? - kérdezte Nastyenka, a fejét fölemelve.

- Nem; természetes, hogy nem. Nem lehet - válaszoltam. - De... talán írna neki...

- Nem! Azt sem lehet, - mondta Nastyenka határozott hangon - és ismét lehajtotta a fejét, anélkül, hogy rámnézett volna.

- Miért nem? - folytattam ragaszkodva az eszmémhez. - De tudja-e Nastyenka, milyen levelet? Levél és levél közt különbség van ám és... Úgy van, Nastyenka, igen! Bízsa csak magát reám. Nem adok én önnek rossz tanácsot. Jóra fordulhat még minden! Úgy is ön tette volt az első lépést akkor, hát most miért...

- Lehetetlen! Lehetetlen!... Mintha csak a nyakába akarnám varrni magamat!

- Ó, kedves Nastyenka, - feleltem, nem állhatva meg mosolygás nélkül - dehogy, dehogy! Hiszen ez jogában van, mert ő ígéretet tett önnek. És én az egész dologból azt látom, hogy ő igen gyöngéd érzésű ember, aki tapintatosan viseli magát, - folytattam, egyre jobban elragadtatva okoskodásom és következtetéseim logikus voltától. - Hogyan is áll vele a dolog? Ő lekötötte magát egy ígérettel. Azt mondta, hogy nem fog nőül venni mást, mint önt, ha ugyan egyáltalában megházasodik. Önnek azonban teljes szabadságot hagyott arra, hogy tőle bármely pillanatban elszakadjon... Így tehát ön bizvást megteheti az első lépést, sőt kötelessége is megtenni, ha például fel akarná oldani az ígérete alól.

- Nos, hát mondja meg, hogyan írna ön?

- Mit?

- Hát a levelet.

- Így írnám:

„Tisztelt uram!”

- Okvetlenül úgy kell kezdeni, hogy „tisztelt uram?”

- Okvetlenül! De hát miért ne? Úgy gondolom...

- Jó, jó. Hát tovább?

„Tisztelt uram!

Bocsásson meg, hogy...”

De nem, nincs szükség semmiféle mentegetőzésre. Maga a tény igazol mindent. Írja csak egyszerűen:

„Tisztelt uram!

Irok önnek. Bocsásson meg türelmetlenségemért, de egy egész éven át a remény volt egyetlen boldogságom. Rosszul teszem-e hát, ha most a kétségnek csak napjait sem tudom elviselni? Most, hogy visszajött, talán meg is másította szándékát. Ha így van, ez a levél tudtára adja önnek, hogy nem panaszkodom és nem vádolom önt. Nem vádolhatom amiatt, hogy nincs hatalmam a szívén. Sorsom rendelése ez!

Ön becsületes ember. Nem fog kinevetni és nem fog haragudni türelmetlen soraim miatt. Gondolja meg, hogy egy szegény leány írja ezt, aki egyedül áll a világon és nincs senkije, aki oktatná vagy tanácsot adna neki, és aki sohasem értett ahhoz, hogy a szívével tisztába jöjjön. De bocsásson meg, hogy szívembe csak egy pillanatra is beférkőzhetett a kétkedés. Ön képtelen arra, hogy csak gondolatban is megbántsa azt, aki önt olyan nagyon szerette és most is szereti...”

- Igen, igen, éppen így gondoltam én is! - kiáltott fel Nastyenka és öröm csillogott a szemében.

- Oh, ön eloszlatta kételyeimet. A jó Isten maga küldte hozzám. Ó, köszönöm, köszönöm!

- Mit? Azt, hogy az Isten küldött? - kérdeztem, elragadtatással szemlélve örvendő arcát.

- Igen, éppen azt!

- Ah, Nastyenka, hát köszönetet mondunk másoknak azért, hogy némiképp belejátszottak az életünkbe? Nos, hát akkor nekem kell köszönetet mondanom azért, hogy találkoztam önnel és azért, hogy örökké visszaemlékezhetem rá!

- Elég, elég... De hallja tovább. Abban egyeztünk meg akkor, hogy ő, mihelyt megérkezik, azonnal hírt ad nekem, még pedig úgy, hogy levelet tesz le számomra egy ismerős családnál. Derék, jó emberek, akik a dologról semmit sem tudnak. Vagy ha nem írhatna levelet, - mert vannak dolgok, amiket levélben elmondani nem lehet - akkor mindjárt megérkezése napján pontban tíz órakor este eljön ide, velem találkozni. Tudom, hogy megjött, de ma már harmadnapja, hogy hasztalan várom őt, vagy a levelét. Dél előtt a babuskától semmiképp sem szabadulhatok el. Adja át ön holnap a levelet azoknak a jó embereknek, akikről az imént szóltam; ők majd eljuttatják hozzá. S ha válasz jön, hozza el este tíz órakor.

- A levelet! A levelet! Hiszen azt a levelet előbb még meg kell írni! Mindez tehát csak holnapután történhetik!

- A levelet... mondta Nastyenka kissé zavarodottan - a levelet... hiszen...

Nem mondta tovább.

Félrefordította az arcát, mely olyan piros lett, mint a rózsza s egyszerre csak a kezében éreztem egy levelet, mely, úgy látszik, régen meg volt írva, sőt le is pecsételve...

Egy ismeretes, kedves, bájos emlék jutott eszembe...

R-o: ro, zi: zi, n-a: na... - kezdtem.

- Rozina - énekeltünk mind a ketten.

Kevés híja volt, hogy meg nem öleltem elragadtatásomban. Ő elpirult s könnyek közt mosolygott.

- Elég volt mára! Isten önnel! - mondta azután. - Itt a levél s itt a cím, ahova vigye... A viszontlátásra - holnap!

Melegen szorította meg mind a két kezemet, intett a fejével s elsuhant, mint a nyíl.

Sokáig álltam ugyanazon a helyen s addig kísértem szemmel, amíg csak láttam.

- A viszontlátásra! Holnap! - Ez csengett a fülembé folyvást, amikor szemem elől eltűnt.

HARMADIK ÉJSZAKA

Borult, esős nap volt a mai, napsugár nélkül való, mint az én jövődöbeli aggkorom... Olyan különös gondolataim támadnak, olyan homályos érzeteim... Olyan bonyolult kérdések ötlenek agyamba s nincs elég erőm és akaratom a megfejtésükhöz... Nem, nem is rajtam áll, hogy mindezeket a kérdéseket megfejtsem!

Ma nem fogjuk egymást látni. Tegnap, amikor elváltunk, felhők kezdték elborítani az eget és köd támadt.

Holnap rossz nap lesz, mondtam. Ő nem felelt, nem akart maga ellen szólni. Az ő napja derűs és világos, egyetlen felhő sem zavarja boldogságát.

- Ha esni fog, nem látjuk egymást, - mondta azután. - Nem jövök el.

Azt gondoltam magamban, nem fog törődni a mai esővel. De nem jött el.

Tegnap volt a harmadik találkozásunk, a harmadik fehér éjszakánk.

Lám, milyen előnyösen megváltoztatja az embert az öröm és boldogság! Ugy tetszik, mintha szívünket más szívbe akarnók átömlesztetni, mintha azt óhajtánók, hogy mindenki vidám legyen, mindenki nevéssen.

És milyen ragadós ez az öröm. Nastyenka szavaiban tegnap annyi gyöngédség, annyi szívjóság volt! Milyen kedvesen bánt velem, mint hízelgett, mint bátorította a szívemet! Ó, mennyi kacérságot teremt a boldogság!

És én?... Én készpénznek vettem mindent. Azt gondoltam, hogy...

De én Istenem, hogyan is gondolhattam ezt? Hogyan lehettem olyan vak, holott más foglalt itt már el mindent s nem enyém semmi; holott irántam tanúsított gyöngédsége, szerelme - igen, szerelme, nem volt egyéb, mint azon való öröm, hogy csakhamar viszont fog látni - mást és az az óhaj, hogy rajtam próbálja el a boldogságát!...

S amikor elérkezett a várvavárt pillanat és ő nem jött meg, milyen komor lett, hogy elcsüggedt! Minden mozdulata, minden szava kétségbeesést árult el; pedig most kettőztetett figyelmet tanúsított irántam, mintha arra kérne, hogy csaljam meg gyöngéden s hitessem el vele, hogy az, ami való, nem igaz... Végre aztán abban a pillanatban csüggedt el egészen, amikor én már azt képzeltem, hogy megértette szerelmemet és megszánta. Nem így van-e, amikor boldogtalanok vagyunk? Nem mélyebben érezzük-e át a mások fájdalmát is?...

Tele szívvel jöttem el ma hozzá, alig várva a találkozás pillanatát: korántsem sejtettem azt, amit most érzek s hogy ez így fog végződni. Nastyenka sugárzott az örömtől: választ várt. A válasz bizonyosan ő maga lesz. Semmi kétség: elő fog sietni az ő hívására. Nastyenka már egy jó órával előbb eljött a találkozóóra, mint én. Eleinte mindenben nevetett. Beszélgetni kezdtem, de csakhamar elhallgattam.

- Tudja-e, miért van olyan jó kedvem, miért örülök úgy, hogy önt láthatom és miért szeretem önt ma annyira?

- Nos?

- Azért szeretem, mert nem lett belém szerelmes Más az ön helyében már nyugtalankodni kezdett volna, zaklatott, sóhajtozott, sopánkodott volna... De ön... ön kedvesen viseli magát!

És olyan erősen szorította meg a kezemet, hogy majdnem elkiáltottam magamat. Nevetett.

- Istenem, milyen jó barátom is ön nekem! - kezdte ismét néhány pillanat múlva igen komolyan. - Igazán a jó Isten küldte hozzám! Mi lett volna belőlem, ha ön nem volna? Milyen önzetlen ön! Ha majd férjhez megyek, nagyon jó barátságban leszünk, akár csak két testvér. Szeretni fogom önt, csaknem annyira, mint őt...

Rettentően kínos érzés fogott el. Sebző volt minden egyes szava.

- Mi lelte? - kérdeztem tőle nyersen. - Mi baja van? Fél, mert azt gondolja, hogy ő nem fog eljönni.

- Valóban? - mondta Nastyenka. - Ha nem volnék ennyire boldog, sírnék az ön kétkedése, szemrehányása miatt... De igaza van, észre térít ezzel; meggondolom magamat... igaza van azzal, amit mond. Igen, nem bírok magammal. Csupa várakozás vagyok... De kissé sokáig tart a dolog...

E pillanatban léptek hallatszottak s a homályban egy férfi alakja tűnt fel, aki egyenesen felénk tartott. Nastyenka összerázkódott, kevés híja volt, hogy el nem sikoltotta magát. Elbocsátottam a kezét s olyan mozdulatot tettem, mintha távozni akarnék...

De csalódtunk; nem ő volt.

- Mitől fél? Miért bocsátja el a kezeimet? - mondta Nastyenka s ismét idenyujtotta a kezét. - Együtt fogunk vele találkozni, ugyebár? Azt akarom, hogy ő is lássa, mennyire szeretjük egymást!

- Mennyire szeretjük egymást? - ismételtem utána.

Magamban pedig ezt gondoltam:

„Ó, Nastyenka! Mennyit mondtál ezzel a néhány szóval! Az ilyen szerelemtől, Nastyenka, megfagy, megdermed a szív! A te kezed hideg, az enyém pedig forró, mint a tűz! Milyen vak vagy te, Nastyenka!... Ó, milyen kiállhatatlanok néha a boldogok!... De nem, nem tudok rád haragudni!...”

Nagyon is tele volt végre a szívem.

- Nastyenka, - szóltam - tudja-e, mit míveltem egész nap?

- Nos, mit? Beszéljen hamar. Miért várt vele olyan sokáig?

- Először is, Nastyenka, eljártam az ön megbízásában, elvittem a levelet azokhoz a jó emberekhez, azután pedig... azután hazamentem és lefeküdtem.

- Ez az egész? - szakított félbe nevetve.

- Majdnem az egész - feleltem nagy erőfeszítéssel, mert éreztem, hogy a szemem mint telik meg ostoba könnyekkel. - Valamivel a találkozásunk órája előtt ébredtem föl; de voltaképp úgy volt, mintha nem is aludtam volna. Nem tudom, mi lelt. Ugy tetszett, mintha megállt volna az idő folyása, mintha bizonyos érzés örökre belém fészkelte volna magát, mintha egy perc egy örökkévalóságig tartana s aztán egyszerre csak valami rég ismert, azután elfeledett, azután ismét eszembe jutott dallamra ébredtem föl... Úgy tetszett, mintha ez a dallam egész életemben ki akart volna törni lelkemből és csak most...

- Ó, Istenem, Istenem! - szakított félbe Nastyenka. - Hogyan is mondta? Egy szót sem értek belőle.

- Ah, Nastyenka, szeretném önnek némileg megmagyarázni ezeket a különös benyomásokat, - mondtam panaszos, reménykedő hangon, mely szívem mélyéből jött.

- Ó, elég, ne folytassa! - vágott közbe Nastyenka.

Kitalált mindent a hamis.

Egyszerre rendkívül beszédes és vidám lett. Karomba öltötte a karját, nevetgélt, követelte, hogy én is nevessek és minden komor szavamra szívből és hosszasan kacagott... Most már igazán haragudni kezdtem: Nastyenka valóban kacérul viselte magát!

- Hallja! - kezdte ismét - kissé rossz néven is vehetném, hogy ön nem szerelmes belém. Értsen meg már most valakit az ember! Hanem azért megdicsérhetne, tisztelt rendületlen úr, hogy olyan egyszerű vagyok... Elmondok önnek minden bolondságot, ami az eszembe jut.

- Hallga... úgy tetszik, tizenegy óra! - szóltam, amint a távoli toronyból a kimért óraütés hallatszott.

Nastyenka hirtelen elnémult, nem nevetett már s számlálta az óraütéseket.

- Igen, tizenegy óra! - mondta azután félénken, habozó hangon. - Tizenegy óra!

Mindjárt megbántam gonoszágomat, mely arra késztetett, hogy figyelmeztessem őt erre a rá nézve oly szomorú időpontra. És most én is olyan szomorú voltam, mint ő. Nem tudtam, hogyan tegyem jóvá hibámat.

Elkezdtem vigasztalni, okokat hozni fel az ő távollétére, valószínűségeket sorolni elő. Igen könnyű volt megcsalni ebben a pillanatban; hiszen ilyenkor mindenki örömmel hallgat a legcsekélyebb vigaszra is és boldog, ha az igazolásnak csak árnyéka mutatkozik is.

- Igen, hiszen nevetséges is, - kezdtem hevesebben és büszkén arra, hogy bizonyítgatásaim milyen világosak. - Ő nem is jöhetett még el. Ön tévedett, Nastyenka s én is osztoztam tévedésében annyira, hogy megfeledkeztem az időszámításról... Gondolja meg csak... Talán meg sem kapta még a levelet... Hiszen föltéve, hogy éppen ma el nem jöhetett s föltéve, hogy erről levélben akarja önt értesíteni, a levél nem jöhet meg előbb, mint holnap. Én majd érte megyek holnap és rögtön hírt adok önnek... De van még száz más eshetőség és valószínűség is. Talán nem is volt otthon, amikor a levél odaérkezett, talán még e pillanatig nem is olvasta!... Hiszen minden lehetséges!

- Igen, igen! - mondta Nastyenka. - Erre nem is gondoltam. Természetes, hogy minden lehetséges, - folytatta igen beszédesen, de hangjában valami fájdalmas rezgés, valami távoli gondolat volt érezhető.

- Hallja tehát, hogy mit kell tennie - folytatta. - Holnap reggel, amilyen korán csak lehet, elmegy oda s ha kap valamit, nekem rögtön hírt ad. Hiszen tudja, hol lakom.

És ismételte a címét.

Azután egyszerre gyöngéd, olyan félénken gyöngéd lett irántam. Figyelmesen látszott hallgatni azt, amit mondtam. De amikor bizonyos kérdést intéztem hozzá, hallgatott, zavarba jött és félrefordította az arcát.

A szemébe néztem... Sírt.

- Ej, mi ez, no? Hát csakugyan olyan gyermek? Elég, hagyja abba már.

Kísérletet tett, hogy mosolyogjon, hogy csillapodjék. De az álla reszketett s a keble hullámzott.

- Önről gondolkoztam - szólt hosszabb szünet után. - Ön olyan jó, hogy kőből kellene lennem, ha észre nem venném... Tudja-e, mi jutott éppen most eszembe? Összehasonlítottam önöket egymással. Vajjon ő, miért nem - ön! Miért nem olyan ő, mint ön! Ő nem ér fel önnel és mégis jobban szeretem őt, mint önt.

Nem volt mit felelnem. Pedig Nastyenka mintha választ várt volna.

- Valószínűleg nem értettem meg teljesen, vagy még nem ismerem eléggé. Tudja, voltaképp féltem én tőle mindig. Mindig olyan komoly, olyan büszke volt. Persze, tudom, hogy csak mutatja magát ilyennek s hogy szívében több gyöngédség van, mint akár az enyémben. Emlékszem, hogy milyen jóságos, nemes tekintettel nézett rám akkor, amikor a batyummal bementem hozzá... De talán túlságosan is tisztetem s ezért tetszik úgy, mintha nem egy színvonalon állnánk.

- Nem, Nastyenka, - feleltem - ez azt bizonyítja, hogy ön jobban szereti őt mindennél a világon és sokkal jobban, mint önmagát.

- Tegyük fel, hogy úgy van. De tudja-e, mi jár a fejemben?... Nem róla beszélek, csak általánosságban mondom... Miért van az, hogy a legjobb ember is folyvást titkol valamit mások előtt? Miért nem mondanánk ki egyenesen és nyíltan azt, ami a szívünkben van, mikor tudjuk, hogy nem a szélnek beszélünk? Mindenki ridegnek mutatja magát és elrejtí igazi érzelmeit.

- Ó, Nastyenka, ön igazat mond, de ennek sok oka van - mormoltam...

Hiszen magam is azon iparkodtam most, hogy érzelmeimet visszafojtsam lelkem rejtekébe!

- Nem, nem, - felelte ő - nekem úgy tetszik, sőt éppen e pillanatban... úgy tetszik, mintha ön feláldozná magát érettem... (s átható tekintettel nézett rám). Bocsásson meg, hogy így beszélek önnel; tudja, hogy én csak egyszerű leány vagyok; kevésbé ismerem a világot s nem tudom magamat mindig kellően kifejezni, de azért hálás tudok lenni... Ó, adjon önnek a jó Isten boldogságot... Az, amit ön nekem az álmodozásáról mondott, nem igaz ám, azaz, hogy nem ön az az álmodozó, vagy legalább már kigyógyult. Egészen más ember, mint az, akit leírt. Ha valaha szeretni fog valakit, tegye önt boldoggá az Isten! És annak, akit szeretni fog, nem kívánok semmi egyebet, mert boldog lesz úgy is, hiszen ön szereti... Nő vagyok, hihet a szavamnak, értem én ezt...

Elhallgatott és erősen megszorította a kezemet. Úgy meg voltam hatva, hogy szólni sem tudtam.

- Igaza van, talán nem is jön el ma, - mondta Nastyenka, egy kis szünet után. - Késő is van már.

- Majd eljön holnap - feleltem lehetőleg határozott hangon.

- Igen - mondta Nastyenka sokkal derűsebben, - most már én is belátom, hogy csak holnap jöhet. Nos hát, a viszontlátásra! Holnap! Ha esni fog, talárt nem jövök el. De holnapután mindenesetre eljövök, akármilyen lesz is az idő. Legyen itt bizonyosan, látni akarom.

S amint elbúcsúzott tőlem, kezét nyújtott s derűs pillantással tekintve rám, azt mondta:

- Most már egyek vagyunk mindenkorra. Ugyebár?

(Ó, Nastyenka, Nastyenka! Ha tudnád, hogy mégis milyen egyedül vagyok!...)

*

Amikor kilencet ütött az óra, nem volt maradásom a szobámban; felöltöztem és elmentem, nem törődve a csúnya idővel. Elmentem oda és leültem a padunkra. Azután elmentem az utcájába és ismét visszafordultam, anélkül, hogy csak föl is pillantottam volna az ablakára. Szomorúan, bánatosan tértem haza. Milyen bús idő! Ha szép idő volna, egész éjszaka sétálnék.

Tehát holnap, holnap! Holnap mindent el fog beszélni. Levél nem volt ma... Természetes is, hogy nem volt. Együtt vannak már...

NEGYESDIK ÉJSZAKA

Én Istenem, hogyan végződött mindez, hogyan végződött!

Kilenc órákor érkeztem a találkozóra, ő már ott volt. Ott állott, mint amikor először találkoztam vele, a parton, könyökét a rácsra támasztva, s nem hallotta közeledésemet.

- Nastyenka! - szólítottam meg, erőfeszítéssel küzdve le izgatottságomat.

Gyorsan hátrafordult hozzám.

- Nos? - mondta. - Nos? Hamar!

Megdöbbenve tekintettem rá.

- Nos, hol a levél? Elhozta? - ismételte, kezével a rácsba fogózva.

- Nem, nem hoztam - mondtam végre. - Hát nem volt még itt?

Nastyenka ijesztoően elsápadt és mozdulatlanul, hosszasan nézett rám. Végző reményét tettem semmivé.

- Bocsásson meg hát neki az Isten - szölt végre megtört hangon. - Bocsásson meg neki az Isten, hogy így elhagyott.

Még egy pillanatig küzködött, hogy erőt vegyen magán; azután hirtelen elfordult, rátámaszkodott a rácsra és zokogásra fakadt.

- Elég volt már, Nastyenka, elég volt! - figyelmeztettem. De nem volt erőm folytatni. Mit is mondtam volna neki?

- Ne iparkodjék engem vígasztalni - mondta. - Ne szöljön az ő érdekében, ne mondja, hogy el fog jönni, hogy nem hagyott el olyan kegyetlenül, olyan embertelenül, mint ahogy tette. De miért? Miért? Volt talán valami a levelemben, abban a szerencsétlen levélben?

Szava könnyekbe fulladt.

- Ó, milyen embertelenség, milyen kegyetlenség! - folytatta. - És egyetlen sort se! Csak legalább válaszolt volna, hogy nem kellek neki, hogy eltaszít... De így, három nap alatt egyetlen sort se!... Milyen könnyű megbántani egy szegény, védtelen leányt, akinek az az egyetlen bűne, hogy szeret!... Ó, mit szenvedtem én ez alatt a három nap alatt! Istenem, Istenem! Ha eszembe jut, hogy magam mentem be hozzá legelőször is, hogy megaláztam magamat előtte, sírtam, könyörögtem esedeztem a szerelméért!... És azután!...

- Nézze, - mondta azután, hozzám fordulva s fekete szeme szikrázott - nem igaz az, ugyebár? Nem lehet, nem természetes! Ön vagy én, vagy mind a ketten tévedtünk. Talán még meg sem kapta a levelet. Talán még mind e pillanatig nincs tudomása semmiről. Hogyan lehetséges ez, mondja meg, az Isten szerelméért, magyarázza meg... Fel nem foghatom, hogy lehet valaki olyan kíméletlenül durva! Egyetlen árva szót se! Hiszen a legutolsó teremtes iránt is nagyobb részvétet szokás tanusítani! De talán hallott felőlem valamit, talán megrágalmaztak előtte... Mit gondol?

- Nézze, Nastyenka, holnap elmegyek hozzá az ön nevében.

- És? és?

- Ön ír neki. Ne mondjon nemet, Nastyenka, ne mondjon nemet. Majd kényszeríteni fogom én azt az embert, hogy tisztelje az ön viselkedését. Meg fog tudni mindent, és ha...

- Nem, barátom, nem, - szakított félbe Nastyenka - nem írok neki. Elég volt. Egyetlen szót se többet, egyetlen sort se az én kezemtől!... Elég! Nem ismerem őt többé, nem szeretem többé! El fogom... fe...ledni!

Alig tudta kimondani.

- Csillapodjék, Nastyenka. Üljön le ide, ni - mondtam s odavezettem a padhoz.

- Hiszen nyugodt vagyok. Elég! Vége! Ó, ezek csak könnyek: majd felszáradnak... Azt gondolja talán, hogy megölöm magamat... vízbe ugrom?

A szívem tele volt. Szólni akartam, de nem tudtam. Nastyenka megfogta a kezemet.

- Képes lett volna ön így cselekedni? Ön nem hagyta volna el azt, aki hozzájött, nem kacagott volna gúnyosan a szemébe, hogy olyan gyönges és együgyű a szíve! Kímélte volna, ugyebár? Megszánta volna; meggondolta volna, hogy a szegény leány egyedül áll, hogy nem tanult meg magán uralkodni, nem tehet róla, hogy őnt szereti, nem bűnös, nem, nem bűnös, mert nem tett semmi rosszat... Ó, Istenem, Istenem!

- Nastyenka! - kiáltottam föl, nem bírva többé izgatottságommal - Nastyenka! Ne kínozzon! Ne tépdesse a szívemet! Hiszen megöl... Nastyenka! Nem tudok tovább hallgatni. Ki kell végre mondanom, ami itt a szívemben forr.

Felugrottam, ő megfogta kezemet s csodálkozva nézett reám.

- Mi lelte? - kérdezte végre.

- Hallgasson meg Nastyenka - mondtam elszántan. - Amit most mondani fogok, képtelenség, merő balgaság. Tudom, hogy lehetetlenség, de mégsem hallgathatok. Előre is esedezem, szenvedései nevében kérem, bocsásson meg.

- Ej, mi ez? mi baja? - kérdezte Nastyenka, aki most már nem sírt, s átható pillantást vetett rám, mialatt bámuló szemében különös kíváncsiság csillogott - Mi baja?

- Lehetetlenség. De én szeretem őnt Nastyenka. Ez az. És ezzel megmondtam mindent. Most már láthatja, hogy beszélhet-e még velem úgy, mint az imént, hogy meghallgathatja-e végre, amit mondani fogok...

- De hát mi az? - szakított félbe Nastyenka. - Mit fog mondani? Hiszen régóta tudom már... de úgy gondoltam, hogy egyszerűen csak úgy szeret. Óh, istenem!

- Eleinte úgy is volt, Nastyenka, de most éppen úgy vagyok, mint ön volt akkor, mikor a kis batyuval bement hozzá a szobába. De mégsem úgy, mert ő akkor senkit sem szeretett: de ön igen.

- Mit beszél? Nem értem. De mondja csak: miért... azaz, hogy nem miért, hanem micsoda ötlethöz támadt így egyszerre... Istenem, bolondokat mondok. De ön...

És Nastyenka teljesen zavarba jött. Elpirult és lesütötte a szemét.

- De hát mit tegyek, Nastyenka?... Mitévő legyek? Hibás vagyok azért, hogy szeretem? Nem, ez nem sértheti őnt. Barátja voltam eddig; nos, az vagyok most is - semmi sem változott... Nézze, Nastyenka, a könnyeim folynak... Nevetséges vagyok, ugyebár? Oh, engedjen sírnom, nem ártok vele senkinek... A könnyeim majd felszáradnak, Nastyenka.

- De üljön le hát, üljön le; nem maradhatok itt tovább; ön nem láthat engem többé. Csak még egy szót akarok mondani, azután megyek. Csak ezt akarom mondani: sohasem tudta volna meg, hogy szeretem; magamba zártam volna titkomat; nem kínoznám most az önzésemmel,

de ön a hibás; ön kényszerített arra, hogy szóljak; sírni láttam, nem bírtam többé magammal, kimondtam, és... ön nem üzhet el többé magától.

- Nem, nem, nem is üzöm el, - mondta Nastyenka, szomorúságát lehetőleg palástolva.

- Hogyan! Nem üz el? De én, én menekülni szeretnék. Megyek is, de előbb el kell mondanom mindent... Az imént, mialatt beszélt, nem tudtam helyemen maradni, s amikor sírt... mert az a másik nem szereti... éreztem, hogy szívemben oly nagy szerelem lángol ön iránt, Nastyenka, oly nagy szerelem! És keserves érzés, hogy ezzel a szerelemmel nem segíthetek önön... Nem lehetett hallgatnom, beszélnem kellett, Nastyenka, beszélnem kellett.

- Igen, igen, beszéljen csak, beszéljen így velem, - mondta Nastyenka, sajtószerű felindulással.

- Talán különösnek találja, hogy én így beszélek önnel, de... csak beszéljen. Félni fogok, elmondok mindent.

- Szánalmat érez irántam, Nastyenka, egyszerűen csak szánalmat, kis barátnóm!... Jó, ezen már úgy sem lehet segíteni. Ami megtörtént, azon változtatni nem lehet. Nemde? És ez rendjén is van így. De lássa, az imént azt gondoltam... oh, engedje, hogy megmondjam... azt gondoltam... de természetesen, az lehetetlen, Nastyenka, azt gondoltam, hogy ön valahogyan... már nem is szereti őt. Akkor hát - már tegnap és tegnapelőtt is gondoltam erre, Nastyenka - akkor tehát, ha így van, gondoltam, rajta leszek, hogy megszerettessem magamat önnel, igen. Hiszen maga is mondta már, hogy csaknem szeret... Nos, hát... azt akartam megmondani... mi történne, ha ön engem csakugyan szeretne? Csak ennyit akartam mondani, és semmi mást... Nézze, drága barátnóm - - mert hiszen még mindig barátnóm - én bizony csak egyszerű, szegény, jelentéktelen ember vagyok... De nem erről van szó, s nem is ezt akartam mondani... hanem úgy szeretném önt, Nastyenka, olyan nagyon, hogy még ha ön most is szeretné és ezután sem szűnnék meg szeretni azt, akit én nem ismerek, sohasem érezném, hogy az én szerelmem önnek valamiképp terhére van. Csak azt érezném minden pillanatban, hogy mellette egy háladatos, oh, olyan háladatos forró szív dobog, amely önért... Oh, Nastyenka, Nastyenka! Mivé tett ön engem!

- Ne sírjon, nem akarom, hogy sírjon, - mondta Nastyenka hirtelen fölállva. - Álljon fel ön is és jöjjön velem, ne sírjon - mondta, és zsebkendőjével felszárította könnyeit. - Most pedig jöjjön, talán mondok önnek valamit... Igen, minthogy ő engem elhagyott, elfeledett, ámbar még most is szeretem (nem akarom önt megcsalni)... hát figyeljen arra, amit mondok, és feleljen. Ha én, teszem föl... szeretném önt, azaz *ha*, csakis *ha*... Oh, barátom, ha meg-gondolom, hogy mennyire bántottam önt, amikor a szerelmén nevettem, amikor megdicsértem azért, hogy belém nem szeretett!... Oh, istenem, hogyan lehetséges az, hogy én ezt előre nem láttam, olyan ostoba voltam? De... Most már elhatároztam magamat. Kimondom.

- Nézze, Nastyenka, tudja mit? Én elmegyek öntől. Igazán csak gyötrelmet okozok önnek. Most lelkipurdalásai vannak azért, hogy előbb nevetett. Nem akarom, nem, nem akarom, hogy a saját keservén kívül még... Hibás vagyok, Nastyenka, de bocsásson meg...

- Megálljon, hallgassa végig. Tud várni?

- Várni? Mire?

- Szeretem őt. De az majd elmúlik, el kell múlnia, nem lehet másképp. Már is múlik, érzem. Ki tudja? talán már ma elmúlik, mert gyűlölöm őt, mert ő kacag rajtam, holott ön itt együtt sírt velem, és ön nem vetne meg, mint ő, mert ön szeret, és ő nem szeret, talán sosem is szeretett, s végre, mert én is szeretem önt... ó igen, igazán, éppen úgy, mint ön szeret engem. Hiszen mondtam is már önnek ezt, maga is hallotta. Azért szeretem önt, mert ön jobb, mint ő, mert ön becsületesebb, mint ő, mert, mert ő...

Felindulása olyan erős volt, hogy nem mondhatta tovább. Vállamra hajtotta a fejét, azután mellekre és keservesen sírt.

Vígasztaltam, csillapítottam, de ő nem hallgatott el, egyre szorongatta a kezemet és zokogva mondta:

- Várjon csak, várjon, mindjárt elhallgatok. Azt akarom önnek mondani... Ne gondolja, hogy ezek a könnyek... ez csak gyengeség. Várjon, amíg elmúlik.

Végre elhallgatott, letörülte könnyeit és tovább mentünk. Szólni akartam, de ő kért, hogy csak várjak. Hallgattunk.

Végre összeszedte magát és beszélni kezdett.

- Hallja tehát, - mondta gyöngye, reszketeg hangon, mely a szívembe hatolt. - Ne gondolja, hogy állhatatlan és csapodár vagyok, olyan könnyen és hamar tudok felejteni. Álló esztendeig szerettem őt, és esküszöm az élő istenre, hogy soha más gondolatom nem volt, mint ő. De ő kikacagott - bocsássa meg neki az isten! Megsebezte, megbántotta szívemet. Nem szeretem többé, mert csak azt tudom szeretni, aki nagy és nemes, aki engem megért, aki becsületes, mert ilyen vagyok magam is, és ő nem méltó hozzám... Isten vele! Jobb így, mintha később kellett volna kiábrándulnom és megtudnom, hogy milyen ember. - Hiszen ez természetes! Ki tudja, kedves barátom, - folytatta, kezemet megszorítva, - ki tudja? talán egész szerelmem csak önámítás, képzelődés volt; talán csak semmiségekből keletkezett amiatt, hogy a babuska fogva tartott! Talán éppen az a rendeltetésem, hogy mást szeressek, ne őt, mást, aki velem érez, és... és...

De hagyjuk őt, - szakította magát félbe Nastyenka, izgatottságában fölsírva, - csak azt akartam még mondani, hogy ha ön mindamellet is, hogy én őt szeretem... nem: csak szerettem... ha ön mindamellet is... azt mondja... ha érzi, hogy szerelme elég nagy ahhoz, hogy szívemből a másikat kiűzze... ha meg akar szánni, ha nem akar sorsomra hagyni, egyedül, vígasztalanul, reménytelenül.... ha szeretni akar mindig, mint ahogy most szeret... akkor, esküszöm önnek, hogy a hála... hogy szerelmem végre méltó lesz az önéhez... Elfogadja-e most a kezemet?

- Nastyenka! - kiáltottam föl zokogva, - Nastyenka, oh Nastyenka!

- No, elég, elég!- szólt ő, alig uralkodhatva magán. - Most már elmondtam mindent. Ugyebár? Igen? Nos, és ön boldog, és én is boldog vagyok. Szót se hát erről többet. Beszéljünk másról.

- Igen, Nastyenka, igen, beszéljünk másról! Igen, másról! Boldog vagyok, és... Nos, Nastyenka beszéljessünk hát másról. Hamar csak, kezdje el. Kész vagyok.

És nem tudtunk mit beszélni. Csak nevettünk, sírtunk s beszélgettünk össze-vissza ezerfélét, minden összefüggés nélkül. Majd egyenesen haladtunk tova az utcán, majd hirtelen megfordultunk és átvágtunk a tulsó oldalra. Majd ismét megálltunk és ismét átmentünk a partra. Olyanok voltunk, mint a gyermekek.

- Most egyedül élek, Nastyenka, - mondtam, - de holnap... No, természetesen én, Nastyenka, szegény vagyok, mindössze ezerkétszáz a fizetésem; de az nem baj.

- Persze, hogy nem. A babuskának pedig nyugdíja van, ő nem lesz terhünkre. De magunkhoz kell vennünk.

- Hogyne kellene!... Hanem ott van még Matréna...

- Igen, nálunk meg a Fekla!

- Matréna nagyon jó asszony, csak egy hibája van: nincs fantáziája. De az nem árt.

- Nem hát. Majd összeférnek ketten. Holnap hát hozzánk költözik.
- Hogyan? Önökhöz? Jó, kész vagyok rá.
- Igen, lakjék minálunk, ott fenn a padlásemeleten. Éppen üres most. Egy öreg asszonyság lakott benne, de elutazott, és a babuska, jól tudom, fiatal embert akar lakónak. Kérdeztem tőle, hogy miért fiatal embert. És ő erre azt mondta:
„Jobb az. Nagyon öregszem már. De ne gondold ám, Nastyenka, hogy hozzá akarnálak adni”.
- Pedig úgy sejtem, éppen ezt akarta.
- Ah, Nastyenka!
- És nagyot nevettünk mind a ketten.
- No, jó. De hol lakik most? Már elfeledtem.
- Ott a vörös híd mellett, a Baranikov házban.
- Az olyan nagy ház, úgy-e?
- Igen. Nagy ház.
- Igen, tudom, szép ház. De csak hurcolkodják ki belőle, és költözzék mihamarabb hozzánk.
- Holnap lesz a napja, Nastyenka, már holnap! Tartozom ott még egy kis lakbérrel, de sebj. Nemsokára kikapom a fizetésemet.
- De ni, tudja-e? Én talán leckéket fogok adni. Előbb tanulok s azután órákat adok.
- Kitűnő. Én pedig nemsokára fizetésemelést kapok, Nastyenka.
- Tehát holnap a mi lakónk lesz.
- Igen, és elmegyünk majd az operába; nemsokára megint adják a Szevillai borbélyt.
- Oh, - mondta Nastyenka, - inkább valami más darabot nézzünk meg.
- Amint akarja. El is feledtem.
- Mialatt beszélgettünk, tétován járkáltunk, nem is tudva, merre vagyunk. Majd megállottunk és hosszasan beszélgettünk ugyanazon a helyen, majd ismét ide-oda jártunk, hol komolyan beszélgetve, hol meg ismét sírva és nevetve. Majd Nastyenka egyszerre csak haza akar menni s én nem merem tartóztatni, de el akartam kísérni a kapujukig. Elindulunk s negyedóra múlva egyszerre ismét a parton látjuk magunkat a padunk mellett. Majd sóhajtozik s ismét könnyű ül a szemébe. Én csüggedni kezdek... De ő megfogja kezemet s ismét beszélgetésbe merülve megyünk tovább.
- Úgy hiszem, most már ideje lesz hazamenni. Nagyon késő van, - mondta végre Nastyenka.
- Igaz, Nastyenka, de én most úgy sem fogok elaludni, s nem is megyek haza.
- Valószínűleg én sem alszom el. De kísérjen haza.
- Mindenesetre!
- Hanem ezúttal igazán hazamegyünk?
- Becsületesemre! - válaszoltam nevetve.
- Hát jöjjön.

- Menjünk! Nézzen csak az égre, Nastyenka. Holnap gyönyörű idő lesz. Milyen kék ég, milyen búbajos holdfény! Nézze csak, az a sárgás felhő most elnyeli a holdat. Nézze!... Nem, a hold mellette bukkan elő. Látja?

De Nastyenka nem nézte a felhőket. Kővé dermedten, némán állt ott. A következő pillanatban félénken és szorosan simult hozzám. Keze reszketett a karomban. Még szorosabban simult hozzám.

E pillanatban egy fiatal ember haladt el mellettünk. Hirtelen megállott, figyelmesen nézett ránk, azután ismét tett néhány lépést.

Reszketett a szívem.

- Nastyenka, - suttogtam, - ki ez, Nastyenka?

- Ó!... - felelte Nastyenka suttogó hangon, s még erősebben szorult hozzám.

Összerázkódtam. Alig tudtam megállni a lábamon.

- Nastyenka!... Nastyenka! Te vagy? - hallottam hátunk mögött egy hangot, s a következő pillanatban a fiatal ember ismét felénk jött.

Mily felsikoltás! Hogy összerezzen! Hogy tépte ki magát karomból s rohant elébe!

Én megkövülten álltam ott és néztem őket.

De alig hogy kezet adott neki, hogy karjaiba vetette magát, hirtelen visszafordult hozzám, s pillanat alatt, mint a forgószél, mint a villám, ismét mellettem termett s mielőtt meggondolhattam volna magamat, nyakamra fonta két karját és szenvedélyesen megcsókolt.

Azután, egyetlen szó nélkül, visszarohant *hozzá*, megfogta a kezét s magával vonta.

Sokáig álltam ott és néztem utánuk... Végre eltűntek szemem elől.

REGGEL

Éjszakáim reggel értek véget. Nem szép nap volt. Esett az eső, és cseppjei verdesték ablakomat. Sötét volt szobámban, sötét és borús künn. Fájt a fejem, láz borzongatta tagjaimat.

- Levél, batyuska. A postás hozta, - mondta Matréna.

- Levél? Kitől? - kiáltottam föl, székemről fölugorva.

- Nem tudom, batyuska. Nézd meg, tán benne lesz, hogy ki küldte.

„Oh, bocsásson meg, bocsásson meg! Térdenállva kérem bocsánatát! Megcsaltam önt és magamat. Álom volt, képzelődés... Nagyon búsultam ma ön miatt... bocsásson meg, bocsásson meg! Ne vádoljon, mert én semmiben sem változtam ön iránt. Azt mondtam, hogy szeretni fogom, és most is szeretem - sőt... Oh, istenem! ha egyszerre szerethetném mind a kettőjüket! Oh, ha, ön ő volna!”...

(„Oh, ha ő ön volna!” jutott most eszembe. Emlékszem a szavaidra, Nastyenka!)

„Isten a megmondhatója, hogy mi mindenre lennék most képes önért! Tudom, hogy szíve most nehéz, bánatos. Én okoztam bánatát, de hiszen tudja, hogy mikor szeretünk, hamar feledjük a bántást. És ön szeret.”

„Köszönet, köszönet ezért a szerelemért... mert emlékezetembe vésődött, mint egy édes álom, amely még sokáig eszünkben marad az ébredés után is, mert örökké vissza fogok emlékezni arra a pillanatra, amikor ön oly testvérien tárta föl előttem szívét és oly nagylelkűen fogadta el az én összetört szívemet, hogy óvja és meggyógyítsa!”

„Ha megbocsát, örök, soha nem enyésző, szerető hála fog szívemben élni ön iránt. Híven fogom őrizni ezt az emléket, szívem nem fog tőle elfordulni: sokkal állhatatosabb. Hiszen tegnap is oly gyorsan tért vissza ahhoz, akié elejétől fogva volt.”

„Találkozni fogunk újra; ön eljön hozzánk, nem fogja ezt tőlünk megtagadni, örökké barátom és testvérem lesz. S ha majd viszontlát, kezét fog nyújtani... Ugyebár, kezét fog nyújtani? Megbocsátott, nemde? És szeret, mint azelőtt?”

„Oh, szeressen is, ne hagyjon el; mert én önt úgy szeretem ebben a pillanatban, mert méltó vagyok szerelmére, megérdemlem... drága barátom!”

„A jövő héten lesz az esküvőnk. Ő szerelmesen jött vissza és nem feledett el azóta. Ne vegye rossz néven, hogy róla is írok. De majd vele együtt keresem fel önt. Ön is szeretni fogja, ugye?”

„Bocsásson meg... és szeresse

Nastyenkáját.”

Sokáig, sokáig olvastam ezt a levelet. Könnyeim hullottak reá. Végre kiejtettem kezemből s eltakartam az arcomat.

Kevés idő múlva bejött a szobába Matréna, hogy pókvadászatát folytassa.

- Batyuska? - mondta. - Leszedtem a pókhálót, valamennyit. Ha meg akarsz házasodni, hát tiszta a ház.

- No, mi az, öreg?

Ránéztem. Derekas „fiatal” öreg cseléd volt még, de nem tudom miért: egyszerre csak ráncos képűnek, homályos szeműnek, összetöpörödöttnek láttam. Nem tudom, miért találtam úgy, mintha a szobám is ép annyira megvénült volna, mint ez az öreg asszony. Fala, padlója színehagyottá, fakóvá lett, pókháló pedig csak annyi volt, mint valaha. Nem tudom, miért tetszett úgy, mintha a szemközt való ház, amint az ablakból rápillantottam, szintén roskatag lenne már, mintha a vakolata lemállanék, párkányai megfeketednének, falait kivenné a ragya...

Talán mert a felhők közül előtörő napfény ismét elbujt és újra komorrá lett szemem előtt minden, vagy talán mert jövőmnek egész képe olyan örömtelennek és sivárnak tűnt föl előttem, és tizenöt évvel vénebbnek láttam magamat ugyanebben a szobában, ugyanilyen magányosan, mint most, ugyanezzel az öreg Matrénával, aki az évek folyása alatt sem lett okosabb.

De hogy én téged az én keservemre emlékeztesselek, Nastyenko! Hogy sötét felhőt borítsak zavartalan boldogságod derűs egére! Hogy keserű szemrehányással bánatot okozzak szívednek, titkon maró fájdalmat ébresztve benne üdvöd pillanatában! Hogy csak egyetlen szálát is megtörjem ama gyenge virágoknak, melyeket fekete fürteidbe tűztél, amikor vele az oltár elé járultál... Oh, soha! soha! Derűlten sugározzék reád az ég! Derűs és zavartalan legyen kedves mosolyod! Áldott légy a boldogságnak és gyönyörnek ama pillanataért, melyet ennek a másik elhagyatott, hálás szívnek nyújtottál!

Én istenem! Egy egész pillanata a boldogságnak! Hát kevés az - egy egész emberéletre is?

**LÁGY SZIV
SZENDE**

KÉT ELBESZÉLÉS

LÁGY SZIV

Egy földel alatt lakott egy negyedik emeleti lakásban két fiatal hivatali kolléga, Arkádijj Ivanovics és Vászja Sumkóv... A szerző érzi természetesen, hogy meg kellene magyarázni az olvasónak, miért nevezi az egyik hőst teljes nevén, a másikat becézőnéven, például már csak azért is, nehogy ez a kifejezésmód illetlennek és bizalmaskodónak lássék. Csakhogy ebből a célból meg kellene magyaráznia a szereplő személyek társadalmi rangját, korát, hivatását, és végül még a jellemét is; mivel sok az olyan szerző, aki így kezdi művét, ennek az elbeszélésnek a szerzője - csak azért, hogy azokhoz ne hasonlítson - (de az is lehet, hogy határtalan önhittségének tulajdonítják) elhatározta, hogy ő mindjárt a cselekvénnyel indul. Bevezetését ily módon befejezván - hozzá is kezd.

Újév előestéjén Sumkóv hat óra körül tért vissza otthonába. Arkádijj Ivánovics az ágyon feküdt, fölébredt és félszeggel a barátjára nézett. Láta, hogy ez legjobb polgári öltönyt viseli és legtisztább ingmellét. Ezen érthető módon meglepődött. „Ugyan merre járhatott Vászja így kiöltözködve? És nem is ebédelt idehaza!” Ezalatt Sumkóv gyertyát gyújtott és Arkádijj Ivánovics rögtön kitalálta, hogy barátja mintegy véletlenül szándékozik őt fölébreszteni. Vászja csakugyan kétszer is köhintett, kétszer is átment a szobán, végül egészen váratlanul kiejtette kezéből pipáját, melyet a kályha mögött, a sarokban kezdett el megtönni. Arkádijj Ivánovics nevetett magában.

- Elég a ravaszkodásból, Vászja - mondotta.

- Nem alszol, Arkása?

- Határozottan nem állíthatom, de úgy tűnik föl nekem, mintha nem aludnám.

- Ó, Arkása! Szervusz, galambocskám! Testvér! testvér... Nem tudod te, hogy én mit fogok neked mondani.

- Bizony nem tudom: gyere csak ide.

Vászja, mintha csak erre várt volna, hozzásietett, semmiféle alatomosságra sem számított Arkádijj Ivánovics részéről. De az, valahogy roppant ügyesen kézenragadta Vászját, maga felé fordította, maga alá teperte és ahogy mondani szokták - „dögönyözni” kezdte. Ez a jókedvű Arkádijj Ivánovicsnak szemmeláthatón roppant élvezetet szerzett.

- Kezemre kerültél! - kiáltotta - kezemre kerültél!

- Arkása, Arkása, mit csinálsz? Engedj el, az istenért, engedj el, tönkre megy a frakkom!...

- Nincs arra semmi szükség; minek neked frakk? Miért vagy olyan gyanutlan, hogy egyszerűen a kezemre adod magadat. Beszélj, merre jártál, hol ebédeltél?

- Arkása, az istenért engedj el!

- Hol ebédeltél?

- Éppen ezt akarom elbeszélni.

- Akkor beszélj!

- Előbb engedj el!

- Azt már nem! Nem engedlek el, amíg el nem mondod...

- Arkása, Arkása! Értsd meg, lehetetlen, sehogysem lehet! - kiáltotta ereje fogytán Vászja és kiszabadította magát ellensége erős mancsából: - hiszen vannak témák...

- Milyen témák?

- Hát témák, melyek veszítenek a jelentőségükből, ha ilyen helyzetben beszél róluk az ember; sehogysem lehet; nevetségessé válnak és ez a dolog éppenséggel nem nevetséges; nagyonis fontos.

- Eriggy a fontos dologoddal! Miket találsz ki?! Olyasmiről mesélj nekem, amin nevethetek, olyant mesélj; komoly dologhoz semmi kedvem; miféle barát vagy te, mondd, miféle barát! Na?

- Arkása, istenbizony nem lehet!

- Ezt hallani sem akarom...

- Hát, Arkása, - kezdte Vászja az ágyon keresztben fekvé és teljes erejéből azon igyekezve, hogy szavainak minél nagyobb fontosságot adjon: - Arkása! én talán elmondom; csak...

- Na mi az!...

- Hát eljegyeztem magamat!

Arkádijj Ivánovics üres szavak helyett némán karjára emelte Vászját, mint egy gyereket, - noha Vászja éppenséggel nem volt apróka, hanem elég hosszú ember, csak sovány, - ügyesen körülhordozta a szobában egyik saroktól a másikig és úgy tett, mintha el akarná ringatni.

- Pelenkába teszek, vőlegény, - mondogatta neki. De látva, hogy Vászja nem mozdul a karján, szót sem szól, rögtön meggondolta magát és ráeszmélt, hogy nyilván messzire ment a tréfával. A szoba közepén letette Vászját és a legőszintébb, legbarátságosabb módon arcon csókolta.

- Nem haragszol, Vászja?

- Arkása, ide hallgass...

- Na jó, az újév kedvéért.

- Én nem bánom; de miértis vagy te ilyen bolondos, ilyen kelekótya? Hányszor mondtam neked: Arkása, ne viccelj így, az istenért ne viccelj így.

- De úgy-e nem haragszol?

- Dehogy; kire haragudnék és miért? Hanem te fájdalmat okoztál nekem, tudod-e?

- Hogy-hogy fájdalmat okoztam? Mivel?

- Én tele szívvel jövök hozzád, a baráthoz, hogy a lelkemet kiöntsem előtted, elmondjam a boldogságomat...

- Dehát miféle boldogságot? Miért nem beszélsz?

- Noshát, azt hogy megnősülök! - válaszolta Vászja mérgesen, mert csakugyan kissé dühös volt már.

- Te! Te megnősülsz? Hát ez is igaz lehet? - kiáltotta Arkása teli torokból. - Nem, nem!... no, hát ez meg mi? Csak beszél és a könnyei folynak! Vászja, én Vászjácskám, fiácskám, ne sírj! Hát ez igaz? - és Arkádijj ismét barátja keblére borult.

- Nahát, érted, hogyan esett ez most? - szólalt meg Vászja. - Hiszen te jó ember vagy, barát, tudom én azt. És én olyan örömmel jöttem hozzád, olyan repeső lélekkel, s mindezt az elragadtatást, szívemnek minden örömét egyszerre fel kellett volna tárnom, de ha az ember ott vergődik keresztben az ágyon, méltóságát veszítve... Értesz úgy-e Arkása, - folytatta Vászja félíg nevetve - hiszen olyan fonák volt a helyzet: tudod, abban a pillanatban én valahogyan

nem is voltam sajátmagam. Nem tudtam én ezt a dolgot lealacsonyítani... hiszen utóbb azt is megkérdezhetted volna: hogy hívják? Nos, esküszöm, inkább megöltem volna magam, semhogy erre válaszoljak neked.

- De, Vászja, hogyan is hallgathattál! Szólhattál volna hamarabb, akkor bolondozni sem kezdtem volna - kiáltotta Arkádij Ivánovics őszinte kétségbeeséssel.

- Na jól van, jól van! Hiszen én... Tudod úgy-e, hogy honnan származik mindez, - onnan, hogy jó a szívem. Bántott, hogy nem úgy mondhattam el neked, ahogyan akartam, úgy, hogy megörvendeztessetek, hogy élvezetet szerezzek neked, hogy szépen meséljem el, hogy annak rendje és módja szerint avassalak be a dologba... Igazán, Arkása, én úgy szeretlek, ha te nem lennél, meg sem nősnél, de nem is tudnék élni ezen a földön!

Arkádij Ivánovics szokatlanul érzékeny ember volt, amíg Vaszját hallgatta, nevetett is, sírt is. Vászja szintén. Ismét átölelték egymást és elfeledkeztek a történetekről.

- Hogy van hát, hogy van ez a dolog? Meséld el nekem mindent Vászja! Megbocsáss testvér, én meg vagyok zavarodva, egészen meg vagyok zavarodva; mintha villám csapott volna belém, bizony isten! Nem, öregem, nem, te csak úgy kitaláltad, isten bizony csak úgy kitaláltad az egész dolgot, füllentettél! - kiáltotta Arkádij Ivánovics és leplezetlen kétkedéssel nézte Vászja arcát, de amikor azon világos bizonyítékát látta Vászja határozott szándékának, hogy minél hamarabb megnősüljön, az ágyra vetette magát és elragadtatásában úgy elkezdett hancurozni, hogy a falak beleremegtek.

- Ül ide Vászja! - kiáltotta végül és maga is felült az ágyban.

- Csakhogy, kedvesem, igazán nem tudom, hogyan kezdjem és mivel!

Az elragadtatás örömével nézték egymást.

- Ki a lány, Vászja?

- Artyomijev a vezetéknéve!... - mondotta ki Vászja boldogságtól elfuló hangon.

- Nahát!

- De hiszen már annyit duruzsoltam róluk a füledbe, aztán elhallgattam, mert te csak nem vettél észre semmit. Ó, Arkása, rosszul esett titkolóznom előtted; csakhogy féltem, féltem beszélni! Gondoltam, mindent elrontok, hiszen olyan szerelmes vagyok, Arkása! Istenem, istenem. Látod micsoda egy história ez, - kezdte el mondani, de izgalmasában minduntalan elakadt: - vőlegénye volt neki, már egy évvel ezelőtt, de egyszer elkommandírozták valahova; ismertem őt - afféle, afféle... na hagyjuk! Nos, aztán bizony nem is írt, eltűnt. A lány várt, várt, nem értette a dolgot... Négy hónapja a vőlegény egyszerre megérkezett - a feleségével, feléje sem nézett a lánynak. Komizság! Gyalázat! És Artyomijevéknek senkijük sem volt. A lány sírt szegény, sirdogált és én beleszerettem... vagy talán régesrég óta, mindig is szerettem! Most elkezdtem vigasztalni, jártam hozzájuk, jártam... Igazán nem is tudom hogyan történt, de ő is megszeretett engem; most egy hete aztán nem birtam magammal, sírva fakadtam és mindent megmondtam, - azt, hogy szeretem, - egyszerűen, mindent! „Én is kész vagyok szeretni magát, Vaszilij Petrovics, de én szegény lány vagyok, velem ne tréfáljon; én senkit sem merek szeretni.” Na, testvér, érted?... Magunk között jegyet is váltottunk mindjárt: én gondolkodtam-gondolkodtam-gondolkodtam; mondom: hogyan kellene ezt tudtára adni a mamácskának? Lizenyka azt mondja: nehéz dolog, várjon egy keveset; ő fél; lehet, hogy egyelőre nem ad magához; sírt ezen ő maga is. Erre én, szót sem szólva Lizenykának, kipakkoltam ma a kisöreg előtt. Lizenyka letérdepelt eléje, én is... na és - áldását adta ránk.

Arkása, Arkása! Galambocskám! Együtt fogunk lakni! Nem! én tőled meg nem válok semmiért.

- Vászja, akárhogy nézlek, nem hiszem, bizony isten, valahogy nem hiszem, esküszöm neked. Igazán, az egész nekem valahogy úgy tűnik föl... Idehallgass, hogy van ez a nősülés?... Hogy van az, hogy én nem tudtam róla, mi? Te, Vászja, megvallom neked, testvér, magam is gondoltam nősülésre; de ha már most te házasodsz, akkor mindegy! Na, légy boldog, légy boldog!...

- Testvér, olyan édes most a szívem körül, olyan könnyű a lelkem... - mondotta Vászja s fölállt, izgalmaiban, föl-alá lépkedett a szobában. - Ugy-e, ugy-e, érzed ugy-e, amit én? Szegényesen élünk persze, de boldogok leszünk; és ez bizony nem képzelődés, a mi boldogságunk nem írott malaszt: mi csakugyan boldogok leszünk, bizony!...

- Vászja, Vászja, idehallgass!

- Mi az? - kérdezte Vászja és megállt Arkádij Ivánovics előtt.

- Valami jár a fejemben: igazán, kimondani is alig merem!... Megbocsátod, megengeded kétségeimet. Miből fogsz megélni? Én, tudod, én el vagyok ragadtatva attól, hogy nősülsz, ez természetes, nagy örömben uralkodni sem tudok magamon, de - miből fogsz megélni? Mi?

- Ó istenem, istenem! Milyen vagy te, Arkása! - mondotta Vászja és mély csodálkozással nézett Nyefjedjévicsre. - Csakugyan, milyen is vagy te? Még a kis öregasszony sem gondolt erre azokban a percekben, amikor mindent feltártam előtte. Mit gondolsz, ők miből éltek? Bizony ötszáz rubelből hárman: bizony mindössze ennyi a nyugdíjuk a megboldogult után. És megélt ő, a mamája, de még a kis öccse is, akiért ebből a pénzből tandíjat is fizetnek, - ime így élnek bizony. Nem mindenki olyan kapitalista, mint te meg én! Mit akarsz, némelyik jó esztendőben az én jövedelmem fölmege még hétszáz rubelre is...

- Na hallod-e Vászja, már megbocsáss; én, istenemre, hiszen én, én mindig csak azt gondolom - hogy baj ne legyen azzal, ami van - de az nem hétszáz! Csak háromszáz...

- Háromszáz!... Hát Julján Masztákovics! Erről megfeledezel?

- Julján Masztákovics! Csakhogy, barátocskám, ez nem biztos pénz, nem olyan, mint a háromszáz rubel készfizetés, melynek mindenegyes rubelére úgy számíthatsz; mint a hű barátira. Mindazonáltal Julján Masztákovics természetesen nagy ember, becsülöm, megértem, noha olyan magasam áll is, bizonyisten szeretem, mert annyira kedvel téged, mert jövedelemhez juttat, holott megtehetné, hogy nem fizet, hanem, mint hivatalnokával egyszerűen rendelkezik veled - ebben ugy-e magad is egyetértesz velem, Vászja... Aztán meg idehallgass: hiszen nem beszélek én bolondokat; megengedem, hogy olyan kézírást, amilyen a tied, nem találsz egész Péterváron, ezt kész vagyok megvallani - fejezte be nem minden felindulás nélkül Nyefjedjévics: - de ha isten őrizz, egyszer csak nem tetszel neki, egyszerre nem lesz inyére, egyszerre megszűnik nála a munka, egyszerre másvalakit fogad - nos, végtére is sok minden történhet! Akkor aztán Vászja, Julián Masztákovics volt - nincs...

- Ide hallgass, Arkása, épp úgy, akár a tető is rögtön ránk szakadhat...

- Na persze, persze... Hiszen én semmit...

- Hallgass meg, hallgass végig, - nézd: milyen módon szakíthat ő énvelem... Ne szólj közbe, csak hallgass végig. Hiszen én buzgón végzem a dolgomat, ő meg olyan jó ember; hiszen nekem, Arkása, nekem öt ezüst rubelt adott ma is.

- Igazán Vászja? Csak úgy jutalomképpen?

- De milyen jutalomképpen! A maga zsebéből... Azt mondja: már ötödik hónapja nem kaptál pénzt, testvér; akarsz? nesze; köszönöm neked, mondja, köszönöm, meg vagyok elégedve... Istenemre! Hiszen csak nem dolgozol nekem ingyen? - De nem ám! - így mondta. A könnyeim kicsordultak, Arkása. Istenem, istenem!

- Mondd csak Vászja, elkészültél a másolással?

- Nem... még nem készültem el.

- Va... szinyka! Angyalom! Mit tettél?

- Idehallgass, Arkádijj. Nincs semmi baj, még két nap van hátra, ráérek...

- Hogyan eshetett meg ez, hogy te nem írtál?...

- Na itt van, na itt van! Olyan megsemmisülten nézel rám, hogy az egész belsőm beleremeg, belefájdul a szívem. Olyan nagy dolog ez? Te mindig úgy lesújtasz engem. Egyre kiabálsz: á - á - á - !!! Itéld meg te magad; olyan nagy eset ez? Hát majd befejezem, én úgy éljek, befejezem...

- Mi lesz, ha nem fejezed be? - kiáltott fel Arkádijj felugorva: - pedig ma adott neked jutalmat! Te meg most megnősz... Jaj-jaj-jaj!..

- Semmi baj, semmi baj, - kiáltotta Sumkóv, - rögtön hozzálátok, ebben a percben hozzálátok; nincs semmi baj!

- Hogy is tudtad elmulasztani Vászjácska, Vászjácska! -

- Jaj, Arkása! Hát volt énnekem maradásom? még a kancellárián is; hiszen nem bírtam a szívemmel... Olyan állapotban voltam én? Hiszen alig tudtam ülni Ó, ó! Ma: éjjel fönnmaradok, holnap is fönnmaradok, holnapután, - és befejezem!...

- Sok van még hátra?

- Ne bánts, az istenre kérlek, ne bánts, hallgass...

Arkádijj Ivánovics lábujjhegyen odament az ágyhoz és ráült; aztán hirtelen föl akart állni, de mert eszébe jutott, hogy zavarná Vászját, megint csak visszakényszerítette magát a helyére, pedig izgalmaiban alig tudott ülni: látszott, hogy a hír tökéletesen kiforgatta valójából és első felindulása nem csillapodott még. Ránézett Sumkóvra, Sumkóv meg őrá, elmosolyodott, ujjával megfenyegette, aztán szörnyen összeráncolta szemöldökét (mintha minden erejét és egész munkája sikerét belesűrítette volna) és rámeredt a papírra.

Látszott, hogy felindulását ő sem küzdötte még le, tollat cserélt, forgolódott a széken, elhelyezkedett, ismét nekilátott az írásnak, de reszketett a keze, sehogysem akart engedelmeskedni.

- Arkása! beszéltem nekik terólad, - kiáltotta hirtelen, mintha ez éppen akkor jutott volna eszébe.

- Beszeltél? - felelte Arkádijj: - éppen kérdezni akartam; nos?

- Nos! Különbözik, később mindent elmesélek! Akármi legyen, most aztán én vagyok a hibás, egészen kiment a fejemből, hogy szót sem akartam szólni, amíg négy ívet le nem írok: de rajtad meg rajtuk járt az eszem. Valahogy nem megy az írás, testvér: folyton-folyvást rátok gondolok... - Vászja elmosolyodott.

Csönd támadt.

- Pfuj, micsoda pocsék toll! - kiáltotta Sumkóv s mérgében hozzávágta az asztalhoz. Másikat vett elő.

- Vászja! Idehallgass! Egy szót...

- Na gyorsan, gyorsan és ez legyen az utolsó.

- Sok van hátra?

- Jaj, testvér!... - Vászja olyan redőkbe vonta arcát, mintha ennél a kérdésnél szörnyűbb és megsemmisítőbb nem volna a földön. - Sok, rettenetesen sok!

- Tudod, az az ötletem támadt...

- Micsoda?

- Á nem, már nem, írj.

- Na, micsoda? Micsoda?

- Most hét óra körül van Vászjuk...!

Nyefjedjevics egyszeribe elmosolyodott és hamiskásan, egyben bátortalanul Vászja felé hunyorgatott: nem tudta, szívesen fogadja-e ötletét.

- Na mi az? - mondta Vászja és félredobta az írást, egyenesen Arkása szemébe nézett, még bele is sáppadt a várakozásba.

- Tudod mit?

- Az isten szerelmére, mit?

- Tudod mit? Izgatott vagy, sokat úgy sem fogsz végezni... várj, várj, várj, várj - látom én, látom én - idehallgass! - mondta Nyefjedjevics s nagy izgalmában fölugrott az ágyról, szavába vágott Vászjának, aki beszélni kezdett s minden erejéből megakadályozta, hogy ellentmondjon. - Mindenekelőtt meg kell nyugodnod, össze kell szednek magad; így van?

- Arkása! Arkása! - kiáltott fel Vászja, székéből felugorva. - Egész éjjel munkánál ülök majd, isten bizony mellette ülök.

- Na persze, persze, csak reggel elalszol majd...

- Nem alszom el semmi áron, nem alszom el.

- Nem, az nem lehet; természetesen alszol, ötkor aludjál. Nyolckor fölkeltelek. Holnap ünnep van; nekiülsz és egész nap rovod a sorokat... Aztán éjszaka is... - sok az, ami hátra van?

- Hát ennyi, ennyi!

Vászja izgalomtól és várakozástól reszketve mutatta meg a füzetet „ennyi...!”

- Hallod-e, testvér, hiszen ez nem sok...

- Drágaságom, - még van ott - mondta Vászja s igen-igen félénken nézett Nyefjedjevicsre, mintha tőle függne a döntés, hogy elmenjenek-e vagy se.

- Menjünk?

- Két... ívecske...

- Na az is valami? Hát idehallgass! Hiszen ráérsz elvégezni, bizonyisten ráérsz!

- Arkása!

- Vászja! Idehallgass! Itt az újesztendő, mindenki együtt van a családjával, csak mi ketten vagyunk elhagyottak, árvák... jaj! Vaszinyka!

Nyefjedjevics megmarkolta Vaszját és oroszlánerejével magához ölelte...

- Arkádijj, hát legyen!

- Vászjuk, hát csak ezt akartam mondani. Látod, Vászjuk, te édes löcslábum... Idehallgass! idehallgass! Hiszen...

Arkádijj nyitott szájjal abbahagyta a mondatot. Izgalmában nem tudott beszélni. Vászja a vállánál megfogta Arkását, mélyen a szemébe nézett és ajka úgy mozgott, mintha a mondatot maga akarná befejezni helyette.

- Nos! - mondotta végül.

- Mutass be nekik máma!

- Arkádijj! Odamegyünk teára! Tudod mit? Tudod mit? Még az újesztendőt sem várjuk be náluk, hamarabb eljövünk, - kiáltotta Vászja őszinte elragadtatással.

- Vagyis két óra hosszat maradunk. Két óra, nem több, nem kevesebb!...

- Aztán jön a válás mindaddig, míg a munkámat befejezem.

- Vászjuk!...

- Arkádijj!

Arkádijj három percen belül parádében állott. Vászja csak rendbehozta magát, mert öltönyét le sem vetette: akkora buzgalommal látott munkához.

Sietve kimentek az utcára. Egyik boldogabb volt a másiknál. A pétervári oldalról Kalómna felé vették útjukat. Arkádijj Ivánovics frissen és energikusan szedte a lábát, léptein is látszott az öröm a mind boldogabb és boldogabb Vászja szerencsén. Vászja aprócska léptekkel tipegett, de méltóságát nem veszítette el. Sőt. Arkádijj Ivánovics soha előnyösebb színben nem látta még. Ebben a pillanatban valahogyan még többre becsülte és Vaszjának ama bizonyos testi fogyatékosága, melyről mindeddig nem tud az olvasó (kissé ferde volt a csípője) és amely mindig mély együttérzést ébresztett Arkádijj Ivánovics jó szívében, most még mélyebben hozzájárult megilletődéséhez és táplálta szeretetét. Vászja természetesen minden körülmények között méltó is volt arra. Arkádijj Ivánovicsnak örömeiben sírhatnékja támadt, de legyőzte.

- Hova, hova Vászja? Erre közelebb! - kiáltotta, látva, hogy Vászja Vaznyeszjenszkoje felé kanyarodik.

- Hallgass Arkása. Hallgass.

- De igazán közelebb, Vászja.

- Arkása! Tudod-e mit? - kezdte el Vászja titokzatosan, örömtől repeső hangon: - tudod-e mit? Szeretnék valami kis ajándékot venni Lizenykának...

- És mi legyen az?

- Itt a sarkon van Madame Leroux, csoda egy bolt, pajtás!

- Na és mi van ott?

- Fejkötőcske, lelkecském, fejkötőcske! Ma láttam egy olyan édes kicsi fejkötőt; érdeklődtem: azt mondják, Manon Lescaut fazon, csoda! Cseresznyeszínű szalagok, és ha nem drága... Arkása, még ha drága, akkor is!...

- Vászja, szerintem te fölötte állasz minden poétának! Menjünk!...

Nekiiramodtak és két perc múlva beléptek a boltba. Feketeszemű, loknis, francia nő jött eléjük. Az első pillantás után, melyet vevőjére vetett, oly vidám és boldog lett, amilyenek ők maguk voltak, sőt - ha lehet mondani még boldogabb. Vászja, túláradó boldogságában kész lett volna össze-vissza csókolni madame Leroux-t...

- Arkása... - mondotta felhangon, s futó pillantást vetett a bolt hatalmas asztalán kis faállványokon álló gyönyörű, nagyszerű holmikra. - Csoda! Nahát ez! Ez...! Ez a cukorfalat itt például, látod!? - sugta Vászja és rámutatott egy roppant édes kis fejkötőcskére, de nem arra, amelyet meg akart venni, mert már messziről szemébeszökött a másik, a nevezetes, az igazi, mely az asztal ellenkező végén állott. Úgy nézett rá, mintha megeshetett volna, hogy valaki elviszi, vagy ellopja, vagy maga a fejkötő felröpülhetne a levegőbe, csak azért, hogy Vászjáé ne legyen.

- Ez - mondotta Arkádij Ivánovics, rámutatva egyre: - ez, szerintem ez jobb.

- Hát Arkása! Ez aztán becsületedre válik; én téged igazán, különösen az ízlésedért kezdelek becsülni! - mondotta Vászja, huncut ravaszsággal és szíve majd elolvadt Arkásáért: - elbűvölő a fejkötőcské, de hát idenézz!

- Ugyan, testvér, hol van ennél jobb?

- Hát csak nézz ide!

- Ez? - kérdezte Arkádij kételkedően.

De amikor Vászja semmiképp sem bírta már tovább és a fejkötőt lekapta a faállványról, melyről az szinte önmagától is el akart repülni, mintha megörült volna, hogy hosszú várakozás után ilyen derék vevője akadt, amikor suttogni kezdett valamennyi szalagocskája, fodrocskája, csipkéje, Arkádij hatalmas melléből váratlanul kiszaladt az elragadtatás sikolya. Még madame Leroux is, jóllehet a válogatás teljes ideje alatt megőrizte kétségtelen tekintélyét, főként, ami az ízlést illeti és csupán leereszkedően hallgatott, most, helyeslésének széles mosolyával tüntette ki Vászját. Egész lénye, tekintete, gesztusa egyidejűleg ezt mondta ebben a mosolyban - igen! eltalálta és maga méltó a boldogságra, amely magára vár.

- Hiszen te kacérkodtál, kacérkodtál a magányodban! - kiáltotta Vászja és minden szerelmét átvitte az édes kis fejkötőre: szándékosan elbujtál kis huncut, én kicsi galambom! - És megcsókolta, azaz csak a levegőt, mely körülvette, mert fél megérinteni a kincsét.

- Így rejtőzködik a valódi érdem és erény, - fűzte hozzá elragadtatással Arkádij: a humor kedvéért idézte ezt a mondatot egy szellemes cikkből, amelyet reggel olvasott. - Na, Vászja, mi lesz?

- Éljen Arkása! Te ma viccelődsz is, megjósolom neked, hogy - amint mondani szokás - furort fogsz kelteni a nőknél. Madame Leroux, madame Leroux!

- Mit parancsol?

- Madame Leroux, galambocska!

Madame Leroux Arkádij Ivánovicsra nézett és leereszkedően mosolygott.

- Nem is hiszi, mennyire imádom önt e pillanatban... engedje, hogy megcsókoljam... - és Vászja megcsókolta a tulajdonosnőt.

Abban a pillanatban bizony madame Lerouxnak minden méltóságát elő kellett szednie, nehogy azon efa jta csintalanság csorbát ejtsen. De én határozottan állítom, hogy valami veleszületett, hamisítatlan kedvesség és báj is kellett ahhoz, ahogy madame Leroux Vászjának az örömkítörését fogadta. Megbocsátotta neki és milyen okosan, mennyi kellemmel találta föl magát abban a helyzetben! De hát lehetett-e Vászjára haragudni?

- Mi az ára, madame Leroux?

- Ez öt ezüst rubel - felelte újabb mosollyal és megigazította haját.

- És ez, madame Leroux? - mondta Arkádijj Ivánovics és megmutatta azt, amit ő választott.

- Ez nyolc ezüst rubel.

- Nos, engedelmet, engedelmet! Nos, állapítsa meg madame Leroux, melyik a jobb, a bájosabb, az édesebb, vagyis a kettő közül melyik olyan csinos, mint madame Leroux.

- Az díszesebb, de ez, amit ön választott, ez - plus coquet.

- Na akkor ezt vesszük!

Madame Leroux egy ív vékony-vékony papirosba csomagolta, megtűzdelte gombostűvel és a papír a fejkötővel könnyebbnek tetszett, mint az előbb fejkötő nélkül. Vászja óvatosan átvette, lélekzeni is alig mert, elkészönt madame Lerouxtól, valami nagyon kedveset mondott még neki és kijött az üzletből.

- Arkása, én vivő vagyok, született vivő! - kiáltotta Vászja hahotázva, majd alig hallható, szaggatott, ideges nevetésben tört ki és kerülgette a járókelőket, egytől-egyig valamennyit gyanuba fogva, hogy merényletet követnek el kincs-fejkötője ellen és összegyűrik.

- Idehallgass, Arkádijj, idehallgass! - kezdte egy perc múlva és hangjában valami ünnepélyesség, valami túlárado szeretet zengett. - Arkádijj, én olyan boldog vagyok, olyan boldog!

- Vászinyka! Hát még én milyen boldog vagyok, galambocskám!

- Arkása, én tudom, hogy határtalan irántam a szereteted, de azért nem, nem foghatod föl még a századrészét sem annak, amit én ebben a pillanatban érzek. Olyan teli a szívem, olyan teli! Arkása! Nem vagyok méltó erre a boldogságra! Én sejtem, én érzem ezt. Mivel érdemeltem meg? - mondotta fojtott zokogással telt hangon: - mit tettem én ezért, mondd meg nekem! Nézd, mennyi ember, mennyi könny, mennyi bánat, hány hétköznapi élet, minden ünnep nélkül! És én! Engem olyan lány szeret, engem... Hiszen mindjárt meglátod, magad is megítheted nemes szívét. Alacsony sorból származom, most rangom van, önálló keresetem - fizetésem. Testi hibával születtem, kicsit ferde a csípőm. Nézd, ő belémszeretett, így, ahogy vagyok. Ma Julján Masztákovics olyan gyöngéd volt, olyan figyelmes, olyan figyelmes, olyan udvarias; ritkán beszélget velem; odajött hozzám: „No mi az, Vászja (így, így, Vászjának szólított, istenbizony) mégy-e dorbézolni az ünnepek alatt, mi?” (Ő maga is nevetett rajta.)

- Így meg úgy, - mondom - méltóságod, dolgom van - de akkor már nekibátorodtam és azt mondtam: talán majd elszórakozom, méltóságod - istenemre ezt mondtam. Akkor adta nekem a pénzt; utána is szólt még hozzám két szót. Én, testvér sírvafakadtam, bizonyisten, kicsordultak a könnyeim, de úgy látszott, hogy ő is meg volt hatva, vállon veregetett és azt mondta: így érezzél, mindig érezzél így, ahogy most érzed ezt...

Vászja elhallgatott egy pillanatra. Arkádijj Ivánovics félrefordult és öklével szintén letörölt egy kis könnyet.

- És még, még... - folytatta Vászja: - én sohasem beszéltem neked erről, Arkádijj... Arkádijj! te olyan boldoggá teszel engem a barátságoddal, nélküled én nem is élnék ezen a földön, - ne, ne, semmit se szólj. Arkása! Add a kezéd, hogy megszorítsam, add ide, hogy... meg... köszön... jem neked! - Vászja megint csak nem mondta végig a mondatot.

Arkádijj Ivánovics egyenesen Vászja nyakába akart borulni, de mivel éppen az úttesten haladtak át és csaknem a fülük mellett hangzott fel a rikácsoló „odébb” kiáltás - mindketten izgatottan és ijedten, teljes erejükből futva menekültek föl a gyalogjáróra. Arkádijj Ivánovics még örült is, hogy megzavarták. Vászja hálakitörését csupán a pillanat rendkívüliségével mentette. Neki magának pedig kellemetlen volt. Érezte, hogy mindezideig oly keveset tett Vászjáért! Szégyelte magát, amikor Vászja hálálkodni kezdett ilyen csekélységért! De hiszen előtte még az egész élet, erre aztán Arkádijj szabadabban lélekzett...

Lizenyákék végleg felhagytak a várakozással! Bizonyosság erre, - hogy már teához ültek! De az öregek néha csakugyan élesebben látnak a fiataloknál, főként a mai fiataloknál. Hiszen Lizenyka a legkomolyabban hajtogatta: „nem jön, mamácska, a szívem érzi már, hogy nem jön;” de a mamácska egyre azt mondogatta: az ő szíve viszont határozottan érzi, hogy Vászja eljön, hogy nem lesz maradása, hogy hozzájuk szalad, hogy most nincs hivatali elfoglaltsága és hogy itt az újesztendő! Lizenyka még az ajtónyitásnál sem őt várta - nem hitt a szemének, pihegve fogadta őket, kis szíve, mint a kézbe fogott madárkáké, hirtelenül kalapálni kezdett, egészen elpirult, elvörösödött, mint egy szem meggy, amihez roppantul hasonlított is. Istenem milyen meglepetés! milyen örvendező „ó!” röppent föl pici ajkáról! „Csaló! Én galambom, te!” kiáltotta Vászja nyakába borulva... Hanem, képzeljék el nagy csodálkozását, hirtelen szégyenét: egyenesen Vászja mögött, mintha mögötte akart volna elrejtőzni, ott állott, kissé elveszetten, Arkádijj Ivánovics. Be kell vallani, hogy Arkádijj ügyetlen volt nőkkel szemben, nagyon is ügyetlen, egyszer még az is megesett... Hanem erről majd később. Mindenesetre képzeljék magukat az ő helyébe: nem volt mit nevetnie; ott áll az előszobában, sárcipőben, hivatali kabátban, füles sapkában, melyet sietve lekapott fejéről, egészen és roppant rendetlenül bele volt csavarva egy sárga, kötött, igen csúnya sálba és ez mindennek a tetejébe hátul volt megkötve. Meg kellett oldoznia, minél hamarabb levennie, hogy előnyösebb külsővel mutatkozzék be, mert hiszen nincs ember, aki ne óhajtana minél előnyösebb külsővel bemutatkozni. Erre itt ez a kellemetlenkedő, elviselhetetlen, persze, azért egyébként kedves, arany szívű Vászja, de hát most elviselhetetlen, szívtelen Vászja! azt kiáltja: - Lizenyka, itt van neked az én Arkádijj! Milyennek találod? Itt az én legjobb barátom, öleld át, csókold meg Lizenyka, előlegezd neki a csókot, később, amikor jobban megismered, magadtól is összevissza csókolod majd!... - De én azt kérdezem: ugyan mit, ugyan mit is lehetett Arkádijj Ivánovics? Még csak a fele sálból hámozta ki magát! Igazán engem néha szinte bánt is a lelkiismeret Vászja túlhajtott hevülékenységéje miatt, ami voltaképpen jószívére vall, de... félszeg, nem helyes dolog.

Végülis bementek a szobába. A kis öregasszony kimondhatatlanul örült, hogy Arkádijj Ivánovicsot megismerte: hogy ő mennyit hallott felőle, hogy ő... - De nem fejezte be, örvendező, hangos „ó!” csendült fel a szobában és szakította félbe a mondat felét. Uramfia! Lizenyka ott állott a kicsomagolt, nem várt fejkötőcske előtt, roppant naivul csapva össze kezecskéjét és mosolyogva... Uramfia, miért is nem volt külön fejkötő ennél a madame Leronx-nál!

Ó uramisten! Hát hol talál az ember ennél jobb fejkötőcskét? Ez már aztán igazán hallatlan! Hol is akad ennél külön? Komolyan mondom! Engem bizony szinte megbotránkoztat, sőt kissé elszomorít efféle hálátlansága a szerelmeseknek. Nos, nézzék meg uraim, nézzék meg önök maguk, mi lehet külön ennél a tündéri kis fejkötőnél! Nos, tekintsék meg... De nem, nem, ok nélkül zsörtölődöm; már teljesen egyetértenek velem; ez pillanatnyi eltévelyedés volt

csak, ködös, felfortyanó érzés; kész vagyok megbocsátani nekik... De azért csak nézzék meg... Már megbocsássanak uraim, én még mindig ennél a fejkötőcskénél tartok: tüllből készült, könnyű, mint a lehelet, csipke borítja, a tüll és a fodor között széles, meggyszínű szalag fut, hátul pedig két széles hosszú szalag, valamivel a tarkó alatt fog leomlani a nyakra... Az egész fejkötőcskét kissé a tarkó felé kell föltenni: nos nézzék meg; nos, ezután kértem, önöket... De látom, önök nem nézik...! Úgy látszik, önöknek mindegy ez a fejkötőcske! Önök egészen más irányba bámulnak... Önök azt nézik, ahogyan az éjfélete szemekben két könnycsepp gyülekezik, akkorák, mint a nagyszemű gyöngyök, egy pillanatig ott reszketnek a hosszú szempillákon, majd ráömlenek madame Leroux művészi alkotására, mely inkább levegőből, mint tüllből készült... És én megint boszankodom: hiszen ez a két könnycsepp utóbb is nem fejkötőért hullott!... Hanem, szerintem ilyesmit több hidegvérrel kell is ajándékozni. Értékét akkor lehet csak helyesen felbecsülni! Beismerem uraim: minden a kis fejkötőért volt!

Leültek - Vászja Lizenykával, az öreganyácska meg Arkádij Ivánovicssal; társalgásba kezdtek és Arkádij Ivánovics derekasan kitett magáért. Örömmel nyújtom át neki az elismerést. Pedig tőle nehéz volt elvárni ezt. Két szót mondott Vászjáról, majd fölényesen módját ejtette, hogy Julján Masztakovicsról, Vászja jótevőjéről beszéljen. Hanem olyan ügyesen, de olyan ügyesen társalgott, hogy egy órán át ki sem fogyott a szóból. Csak látni kellett, mennyi ügyességgel, mekkora tapintattal érintette Julján Masztakovicsnak bizonyos tulajdonságait, melyek közvetlenül, vagy közvetve kapcsolatban voltak Vászjával. El is bővülte az öreganyácskát, teljesen elbővülte: ő maga őszintén bevallotta, nyíltan félrehívta Vászját és megmondta neki, hogy barátja a legnagyszerűbb, a legszeretetre méltóbb fiatalember és ami a legfontosabb, milyen komoly, szolid fiatalember. Vászja nagy boldogságában csaknem hahotába tört ki. Visszaemlékezett, hogy a szolid Arkása hogyan hempergette őt egy negyedórán keresztül az ágyon! Aztán az öreganyácska Vászja felé csippentett a szemével és hívta, hogy titokban óvatosan jöjjön utána a másik szobába. Be kell ismerni, hogy kissé csúnyán járt el Lizenykával szemben: természetesen csupán túlcsordult szíve vitte rá, hogy elárulja leányát és titokban megmutassa az újévi ajándékot, melyet Lizenyka Vászjának készített. Apró gyöngyökből varrt tárcsa volt ez, arannyal és nagyszerű mintával: egyik oldala szarvast ábrázolt, szakasztott olyant, mintha a valóságban iramodna, de olyan élethű, olyan jól! Másik oldalán egy híres generális arcképe, szintén nagyszerű és tökéletesen hasonló. Vászja elragadtatásáról nem is beszélek. Ezalatt a vendégszobában sem telt az idő hiába. Lizenyka egyenesen odament Arkádij Ivánovichhoz, megfogta a kezét és valamiért hálálkodott neki, Arkádij Ivánovics végülis kitalálta, hogy ama bizonyos legeslegdrágább Vászjáról van szó. Lizenyka mélyen meg volt illetődve: hallotta, milyen jó barátja Arkádij Ivánovics az ő vőlegényének, mennyire szereti, gondját viseli, minden lépésnél ellátja hasznos tanácsokkal, hogy ő, Lizenyka igazán nem mulaszthatja el mindezt megköszönni, kell, hogy kifejezze háláját, végül pedig, hogy reméli: Arkádij Ivánovics őt legalább félannyira megszereti majd, mint ahogyan Vászját szereti. Aztán az iránt érdeklődött, hogy Vászja vigyáz-e az egészségére, mély aggodalmat fejezett ki Vászja izgulékony természete miatt, meg hogy szegény az embereket és az élet gyakorlati oldalát egyáltalában nem ismeri, végül pedig azt mondta Lizenyka, hogy annakidején majd ő is odaadón viseli gondját Vászjának, sorsát gondosan szívében hordja és azt is reméli, hogy Arkádij Ivánovics nem hagyja el őket, sőt velük együtt lakik majd.

- Mi hárman egészen egyek leszünk! - kiáltotta naiv elragadtatásában.

Hanem hát menniük kellett. Persze elkezdtek marasztalni őket, de Vászja határozottan kijelentette, hogy lehetetlen maradniok. Arkádij Ivánovics is ezt bizonygatta. Kérdezték persze, hogy miért nem maradhatnak, de hamarosan kitűnt, hogy Julján Masztakovics számára Vászjának rettenetesen sürgős és *fontos dolga van, melyet holnapután reggel be kell nyújtania*

és munkáját nemcsak hogy nem fejezte be, de hozzá sem kezdett. Ennek hallatára mamácska feljajdult, Lizenyka pedig megijedt, aggodalmaskodott és szinte kergette Vászját. De búcsúcsókjuk egyáltalában nem károsodott; kurtább volt, sietősebb, de annál forróbb és hevesebb. Végül elváltak és a két barát útnak indult hazafelé.

Alighogy kiértek az utcára, versenyt közölték egymással benyomásaikat. Látogatásuk azt eredményezte, hogy: Arkádij Ivánovics beleszeretett, halálosan beleszeretett Lizenykába. És hát kinek vallja ezt meg, ha nem magának Vászjának, a szerencsétlen flótásnak? Így is cselekedett; lelkifurdalás nélkül és azonnal mindent bevallott Vászjának. Vászja nagyot nevetett és roppantul örült, meg is jegyezte, hogy ez éppen kapóra jön, mert ezután még bensőbb barátok lesznek. - Eltaláltad, Vászja, - mondotta Arkádij Ivánovics: - igen! Úgy szeretem, ahogy téged, épp olyan angyalom lesz ő énnekem, amilyen teneked, boldogságotokból nekem is csurran valami és engem is melenget majd. Ő lesz az én gazdaasszonyom is, Vászja, az ő kezében lesz a boldogságom. Engedd, hogy velem is úgy rendelkezék, ahogy veled. Igen, barátság veled és barátság vele: ti most elválaszthatatlanok vagytok számomra; egy helyett két olyan teremtés lesz az enyém, amilyen te vagy...

Arkádij érzelmeinek túláradása miatt elhallgatott, szavai Vászját szíve mélyéig megrendítették. A dolog úgy állott, hogy ő ilyen szavakat Arkádijtól sohasem várt, Arkádij Ivánovics általában nem tudott beszélni, álmodozni meg éppenséggel nem szeretett; most pedig rögtön a legvidámabb, legélénkebb, legszívárványosabb álmodozásokba fogott! „Hogy foglak óvni, dédelgetni mindkettőtöket”: - kezdte rá ismét: - „először is, Vászja, én tartom keresztvíz alá minden gyereket, egytől-egyig valamennyit, másodszor, Vászja, gondoskodni kell a jövőről. Bútort kell venni, lakást bérelni, olyant, hogy külön szobáskája legyen neki, neked meg nekem. Tudod mit, Vászja, én holnap el is szaladok és megnézem a kapukon a cédulákat. Három... nem, két szoba, több nem kell nekünk. És azt hiszem, Vászja, badarságokat beszéltem az este: elég lesz a pénzünk, hát hogye! Mihelyt belenéztem a szemecskéjébe, rögtön kiszámítottam, hogy elég lesz. Érette mindent! Tyű, hogy fogunk dolgozni! Most, Vászja, huszonöt rubelt rázánhatunk a lakásra, megfizethetjük. A lakás, komám, a lakás minden! Jó szobák... és az ember mindjárt jókedvű, az álmai szívárványosak! Aztán meg Lizenyka lesz a közös pénztárnokunk: egyetlen kopejka sem megy el fölöslegesen! Hogy én ezekután kocsmába szaladgáljak? Kinek tartasz engem? Világért sem! És itt vannak a pótlékok, jutalmak is lesznek, mert szolgalmasan dolgozunk majd, hu! úgy fogunk robotolni, mint az igavonó barmok... Nos, képzeld el - és Arkádij Ivánovics hangja ellágyult a gyönyörűségtől - ilyen módon hirtelen, egészen váratlanul harminc rubel, vagy huszonöt fejenként...! És ha van jutalom, akkor van fejkötőcske, sálacska, valamilyen harisnyácska is! Okvetlenül kell, hogy kössön nekem egy sálát! Nézd, milyen rossz az enyém: sárga, mocskos, elég bajt is okozott ma nekem. Hanem, Vászja, te aztán ügyes vagy: bemutatsz, én meg ott állok, mint egy járomba fogott... Különben ez most egyáltalában nem fontos! Ellenben, idefigyelj: az ezüst-félét én vállalom. Hiszen kötelességem, hogy megajándékozzalak benneteket - ezzel tartozom a becsületemnek, az önérzetemnek!... Talán bizony nem fognak befutni a jutalmaim? Hogysisne! Netalántán Szkarachódovnak adják majd? Avagy ott penészedik majd ennek a hórihorgasnak a zsebében? Én, komám, veszek nektek ezüstkanalakat, jó késeket - nem ezüstöt, de kitűnő késeket és mellényt, a mellényt tudniillik magamnak: hiszen a vőfélyed leszek! Csak testvér, most már bízd rám magad, bízd rám, melletted vagyok; ma is, holnap is, egész éjjel ott állok a pálcával és munkára hajszollak: végezz! Végezz, testvér, minél hamarabb! És aztán estére megint csak boldogok leszünk mind a ketten, lottójátékot játszunk!... Este majd üldögélünk - juj de jó lesz! Ördög vigye, milyen borzasztó, nem tudok segíteni neked. Nekilátnék és mindent, de mindent leírnék helyetted... Miért is nincs nekünk egyforma írásunk?

- Igen - felelte Vászja. - Igen! Sietni kell. Úgy gondolom, most tizenegy óra körül lehet; sietni kell... Dologra! - És ezt kimondván, Vászja, aki egész idő alatt vagy mosolygott, vagy valami lelkendező megjegyzést igyekezett közbevetni a baráti érzések áradatába, egyszóval a legteljesebb lelkesültség látszott rajta, hirtelen elcsendesedett, elhallgatott és csaknem futva vágott neki a további útnak. Olybá tűnt, mintha valamilyen súlyos gondolat hirtelen lehütötte volna tüzesen lobogó fejét; úgy látszott, mintha egész szíve elfacsarodott volna.

Arkádijj Ivánovics szinte aggódni kezdett; sürgető kérdéseire jóformán választ sem kapott Vászjától, aki lerázta egy-egy kurta szóval, néha hangos felkiáltással, mely egyáltalában nem is vonatkozott a kérdésre.

- Ugyan mi lelt, Vászja? - kiáltotta végül, amikor már alig tudta utolérni - hát csak nem nyugtalankodol ennyire?

- Jaj, testvér, elég a fecsegésből! - felelte Vászja, szinte bosszankodva.

- Vászja, ne csüggedj, nyugodj meg, - szakította félbe Arkádijj - hányszor láttam, hogy kurtább terminusra sokkal többet is leírtál... Mi ez neked? Te igazán tehetséges vagy! Végső esetben meg is lehet gyorsítani a tollat, elvégre nem készítenek litografált mintalapot az írásodról. Ráérsz!... Csak, mert izgatott, szórakozott vagy, azért halad nehezebben a munka...

Vászja vagy nem felelt, vagy az orra alatt mormogott valamit és mindketten, határozott aggodalmak között futottak hazáig.

Vászja rögtön írásnak látott. Arkádijj Ivánovics megnyugodott, csendesen, titokban levetkőzött és lefeküdt az ágyba, de szemét nem vette le Vászjáról... Valami rémületféle szállotta meg... - Mi lelte? - mondotta magában s nézegette Vászja halotthalvány arcát, felfellobbanó tekintetét, nyugtalanságát, mely minden mozdulatán megmutatkozott; - még a keze is remeg... Nahát, igazán! Ne tanácsolja-e neki, hogy aludjon vagy két órát, hogy kialudja felindulását? Vászja éppen befejezett egy oldalt, tekintetét fölemelte, véletlenül Arkádijjra pillantott, rögtön le is hajtotta fejét, ismét toll után nyúlt.

- Idehallgass, Vászja, - szólalt meg hirtelen Arkádijj Ivánovics - nem lenne jobb, ha egy kicsit szundikálnál? Nézd, valósággal lázban vagy...

Vászja bosszankodva, szinte dühösen nézett Arkádijjra és nem válaszolt.

- Hallgass ide, Vászja, miért vétkezel önmagad ellen?...

Vászja rögtön meggondolta magát.

- Ne igyunk egy kis teát, Arkása? - mondotta.

- Hogyhogy? Minek?

- Erőt ad. Nem akarok aludni, nem is fogok aludni. Folyton-folyvást írni fogok. De ha most pihennék is a tea mellett, akkor túlesnék a legnehezebb pillanaton.

- Kítűnő, Vászja testvér, csodájó! Ez a helyes; magam is akartam ajánlani. Csak azt csodálom, hogy hamarabb nem jutott eszembe. Hanem tudod... Mávra nem fog fölkelni, az ugyan föl nem ébred...

- Persze!

- Badarság, nem tesz semmit - kiáltotta Arkádijj, mezítláb kiugorva az ágyból. - Magam állítom föl a szamovárt. Nem először teszem...

Arkádijj Ivánovics kiszaladt a konyhába és bíbelődni kezdett a számovárral; közben Vászja írt. Arkádijj Ivánovics felöltözött, mert még a pékhez is elszaladt, csak azért, hogy Vászja jó sok erőt gyűjthessen az éjszakára. Negyedóra múlva az asztalon állott a számovár. Hozzáláttak az iváshoz, de a beszélgetés akadozott. Vászja igen szórakozott volt.

- Tessék, - szólalt meg végül, mintegy meggondolva magát - holnap el kell mennem boldog új évet kívánni...

- Neked egyáltalában nem kell elmenned.

- Dehogy, testvér, azt nem lehet, - mondotta Vászja.

- Majd én mindenütt aláírom helyetted az ívet... Még hogy te! Dolgozzál holnap. Ma, ahogy mondtam, körülbelül öt óráig fennmaradhatnál, de aztán aludnod kéne. Milyen állapotban leszel holnap? Pontosan nyolc órákor fölébresztenélek.

- De jó lesz az, ha helyettem te írod alá az ívet? - mondotta Vászja, félig-meddig beleegyezve.

- A lehető legjobb. Mások is így csinálják.

- Csakhogy félek...

- De mitől? Mitől?

- Tudod, másoknak semmi ez az üdvözlés, de, Arkása, Julián Masztákovics, ő jóltevőm nekem; nos, ha észreveszi, hogy idegen kéz...

- Észreveszi! Jaj, igazán, milyen vagy te, Vászja! Hogy vehetné észre?... Hiszen tudod, milyen jól utánazom az aláírásodat, Istenemre, még a kacsaringót is éppúgy kanyarítom alája. Ugyan, hova gondolsz. Hogy venné észre?

Vászja nem válaszolt. Gyorsan kiitta poharából a teát. Aztán kételkedően csóválta fejét...

- Vászja, galambocskám! Ó, csak sikerülne nekünk! Vászja, de mi bajod? Valósággal megijesztesz. Tudod mit, most én sem fekszem le Vászja, nem alszom. Mutasd, sok van még hátra?

Vászja úgy nézett rá, hogy Arkádijj Ivánovicsnak megremegett a szíve és elállott a szava.

- Vászja! Mi lelt? Mi bajod? Miért nézel így?

- Arkádijj, én, én magam megyek holnap Julián Masztákovicsnak szerencsét kívánni.

- Hát csak menj, tessék, - mondotta Arkádijj Ivánovics és kutatón, gyötrő várakozással meredt Vászjára.

- Idehallgass, Vászja, gyorsítsd meg a tollat: isten-ügyse, nem tanácsolok én neked rosszat! Hányszor mondotta maga Julián Masztákovics, hogy a te írásodban mindenekfölött az olvashatóság tetszik neki! Hiszen csak Szkarapelchin szereti, ha a betű olyan szép, akár az írásminta, hogy aztán valahogyan elcsenje a papírt és másolásra hazavigye a gyerekeknek, ahelyett, hogy megvenné a mintákat a butafejű! Julián Masztákovics viszont csak azt mondogatja, csak azt követeli: olvashatóság, olvashatóság és olvashatóság!... Mit akarsz többet! Igazán, Vászja, én már nem is tudom, hogyan beszéljek veled... Szinte félek... Engem tönkretesz a szomorúságoddal.

- Semmi baj! Semmi baj! - mondotta Vászja és kimerülten esett a székre. Arkádijj aggódott.

- Nem akarsz vizet Vászja! Vászja!

- Jól van, jól - felelte Vászja, megszorítva barátja kezét. - Nincs semmi bajom, csak valahogy elszomorodtam, Arkádijj. Magam se tudom megmondani, mitől... Idehallgass, másról beszélj inkább; ne emlékeztess engem...

- Nyugodj meg az Istenért, nyugodj meg, Vászja. Befejezed, bizonyisten befejezed! És ha nem fejezed be? Hát aztán! Talán bizony bűn az?

- Arkádijj - mondotta Vászja és úgy nézett barátjára, hogy az határozottan megijedt, mert ilyen rettenetesen izgatott állapotban Vászja nem volt soha még.

- Ha egyedül lennék, mint azelőtt... Nem! Nem is arról beszélek. Neked, mint barátomnak, szívesen megmondanám, szívesen beavatnálak... Viszont miért nyugtalanítsalak? Látod Arkádijj, egyik embertől nagy teljesítmény telik, a másiktól, amilyen én vagyok, csak kicsiny. Nos, ha te tartoznál hálával, háladatossággal - és ha te nem tudnád leróni?...

- Vászja, végképp nem értelek!

- Sohasem voltam hálátlan - folytatta Vászja halkán, mintha önmagában tanakodna. - De ha egyszer nem vagyok abban az állapotban, hogy kimondjam, amit érzek, akkor az... Akkor az, Arkádijj, olybá tűnik, mintha csakugyan hálátlan lennék és ez engem lesújt.

- Ugyan, ugyan! Talán bizony abban van a hála, hogy időre elkészülsz a másolással? Gondold meg, mit beszélsz, Vászja! Ebben mutatkozik vajjon a háladatosság?

Vászja hirtelen elhallgatott és nagy szemekkel nézett Arkádijjra, mintha annak váratlan érvelése kétségét eloszlatta volna. Még el is mosolyodott. De rögtön felvette megint az előbbi elgondolkozó kifejezést. Arkádijj ezt a mosolyt úgy értelmezte, hogy Vászja egész rettegése elmúlt, az imént megjelenő izgalmat pedig, hogy valamiféle elhatározásra jutott és ennek Arkádijj roppantul megörült.

- Nos, Arkása testvér, ha felébredsz, - mondotta Vászja - nézz utánam, baj lenne, ha elaludnék; hanem most aztán munkához ülök... Arkása?

- Mi az?

- Nem, én csak, én semmit... Azt akartam...

Vászja leült és elhallgatott, Arkádijj lefeküdt. Lizenykáról nem szólt sem az egyik, sem a másik. Talán, mert mindketten ludasnak érezték magukat, hogy elfecsérelték az időt. Arkádijj Ivánovics hamarosan elaludt, de addig mindegyre búslakodott Vászja miatt. Reggel - nagy csodálkozására - pont nyolckor felébredt. Vászja sápadtan, elesigázottan aludt a széken, a tollat kezében szorongatva: a gyertya leégett. A konyhában Mávra a számovárral motozott.

- Vászja, Vászja! - kiáltotta Arkádijj. - Mikor aludtál el?

Vászja kinyitotta szemét és felugrott a székről.

- Jaj! - mondotta - hogy elaludtam!...

Tüstént a papírokhoz kapott, nem esett-e bajuk. - Rendben volt minden, nem folyt rájuk sem tinta, sem a gyertya faggyúja.

- Gondolom, hat óra körül aludtam el - mondotta Vászja. - Hogy éjjel milyen hideg van! Igyuk meg a teát, aztán én megint...

- Erőre kaptál-e?

- Igen, igen, nincs semmi baj, most nincs semmi baj...

- Boldog új évet, Vászja testvér.

- Adjon Isten, testvér, adjon Isten, neked is édesem.

Megölelték egymást, Vászjának remegett az álla és a szeme megnedvesedett. Arkádijj hallgatott: keserűség fogta el; mindketten sietve teázta...

- Arkádijj! Elhatároztam, hogy magam megyek Julján Masztákovicshoz!

- De hiszen nem veszi észre...

- De engem, testvér, engem szinte kínozik a lelkiismeret.

- De hiszen miatta ülsz itt, miatta gürcölsz... Nyugodj már meg! Ellenben tudod-e, mit, testvér? Beugrom öhozzájuk...

- Hova? - kérdezte Vászja.

- Artyomijevékhez, szerencsét kívánok a magam nevében, meg a tiédben.

- Galamboskám, te kis kedves! Jó! Én itt maradok; igen, látom, hogy te jól eltaláltad a dolgot, hiszen én dolgozom itt, nem henyéléssel vesztegetem az időt! Várj egy kis pillanatig, tüstént megírok egy levelet.

- Írj, testvér, írd ráérsz; én még mosakszom, borotválkozom, kitisztítom a frakkot. Ó, Vászja testvér, mi elégedettek leszünk és boldogok! Ölelj meg, Vászja!

- Ó, testvér, bár úgy lenne!...

- Itt lakik Sumkóv hivatalnok úr? - csendült meg a lépcsőn egy gyermekhangocska.

- Itt, bátyuska, itt - felelte Mávra, a vendéget bebocsátva.

- Mi van ott? Mi, mi? - kiáltott fel Vászja, felpattant a székről és az előszobába rohant. - Pétyinka, te vagy?

- Jó napot, Vaszilij Petrovics, van szerencsém boldog új esztendőre kívánni, - mondotta a körülbelül tízéves, csinos, feketehajú, göndőrfürtű fiú - a nővérkém üdvözlí, meg anyuka ís, de a nővérkém még azt ís megparancsolta, hogy helyette csókoljam meg magát...

Vászja a levegőbe emelte a kicsiny követet és ajakára, mely roppantul hasonlított Lizenyákához, édes, hosszú, elragadtatott csókot nyomott.

- Csókold meg, Arkádijj! - mondotta és átadta neki Pétját. Pétja a föld érintése nélkül került át Arkádijj Ivánovicsnak, - a szó szoros értelmében - erőteljes és mohó ölelésébe.

- Kicsiny galambom, akarsz teácskát?

- Alázatosan köszönöm. Mi ittunk már. Ma korán keltünk. Misére mentek az enyéim. A nővérkém két óra hosszat bodorította a hajamat, pomádézott, mosdatott, megvarrta a nadragomat, mert tegnap Szásával összetéptük az utcán. Hóval játszottunk.

- Na-na-na-na!

- Lizenyika folyton-folyást noszogattott, hogy jöjje, aztán csak pomádézott, meg mindegyre csókolgatott és azt mondta: eriggy Vászjához, gratulálj neki, aztán kérdezd meg, jól van-e, nyugodtan töltötte-e az éjszakát és még... és még kell valamit kérdezeni, - ja igen! és még, hogy elkészült-e az a dolog, ami miatt tegnap... Hogy ís... De hiszen itt van, föl van nekem írva - mondotta a fiú és leolvasta a papírról, melyet előhúzott a zsebéből - igen! Ami miatt nyugtalankodott.

- Elkészült! El! Így mondd neki: meglesz, okvetlenül befejezem, becsületszavamra!

- De még valami... Jaj! El is felejtettem: a nővérkém küldött egy kis cédulát, meg ajándékot, én meg elfelejtettem!...

- Uramfia!... Ó, galambocskám, te! Hol van... hol? Ezt? Idenézz, testvér, idenézz, hogy mit ír nekem. Ga-lam-bocs-ka, kis édes! Tudod, tegnap láttam nála egy tárcát, amit nekem csinált, de még nem készült el, hát azt írja, hogy amíg nem jut el magához, elküldöm egy hajfürtömet. Idenézz, testvér, idenézz!

És felindulástól megrendülten mutatta meg Arkádijj Ivánovicsnak a világ legdúsabb, legfeketébb haját, aztán forrón megcsókolta, oldalzsebébe rejtette, a szíve közelébe.

- Vászja, szerzek neked egy medaillont a haj számára! - mondotta végül elszántan Arkádijj Ivánovics.

- Nálunk borjúpecsenye lesz ám, holnap pedig velő; anyuska biszkvitet is akar sütni... De köleskása nem lesz ám, - mondotta a fiú, azon tanakodva, hogyan fejezze be a csacsogását.

- Hü, micsoda édes kisfiú! - kiáltott föl Arkádijj Ivánovics. - Vászja, te vagy a legboldogabb halandó a világon.

A fiú végzett a teával, megkapta a cédulácskát, meg ezer csókot s olyan boldogan és pajkosan ment el, ahogyan jött.

- No testvér, - szólalt meg az örvendező Arkádijj Ivánovics - látod, milyen jó dolgod van, látod! Minden a legjobb úton halad, ne keseregj, ne aggódj! Rajta! Végezz, Vászja, végezz! Két órára hazajövök; elmegyek hozzájuk, aztán Julján Masztákovicshoz...

- Na, Isten veled, testvér, Isten veled... Ó, bárcsak... Na jó, eriggy, jó, - mondotta Vászja - én testvér, egészen bizonyosan nem megyek el Julján Masztákovicshoz!

- Isten veled!

- Állj meg, barátocskám, állj meg; mondd nekik... Nos, mindent, amit jónak látsz; öt csókot... Aztán barátocskám, majd elmondasz mindent, elmondod...

- No csak, no csak, persze tudjuk, hogy van ez! Ez a boldogság fölforgatott téged! Ez a váratlan dolog; tegnap óta nem vagy az, aki voltál. Még nem heverted ki a tegnapi benyomásokat. De most végre! Szedd össze magad, Vászja, galambocskám! Isten veled, Isten veled!

Végül a barátok elváltak. Arkádijj Ivánovics egész reggel szórakozott volt és csakis Vászjára gondolt. Ismerte annak lágy és izgulékony természetét. Igen, ez a boldogság forgatta föl, én tévedek! - mondogatta magamagának. - Istenúgyse, rám is bánatot hozott Hogy mi mindentől tud tragédiát csinálni ez az ember! Micsoda heveség! Jaj, meg kell menteni! Meg kell menteni! - mondogatta Arkádijj - maga nem is veszi észre, hogy miként dagad szívében szerencsétlenséggé az apró, lényegében jelentéktelen kellemetlenség.

Csak tizenegy órákor került el Julján Masztákovics portásához, hogy a maga szerény nevét hozzátoldja a tiszteletreméltó személyiségek hosszú sorára, akik a portásnál bejegyezték már magukat az össze-visszafröcskölt és köröskörül teleírt papirosra. De mekkora volt a csodálkozása, amikor a szemébe ötlött Vászja Sumkóv sajátkezü aláírása! Ez megdöbbenetett. - Mi történik vele? - gondolta magában Arkádijj Ivánovics, akiben az, imént remény támadt még, megsemmisülten ment el. Egészen bizonyos, hogy szerencsétlenség készül. De hol? És milyen?

Sötét gondolatok között érkezett Kalómnába, kezdetben szórakozott volt, majd azután, hogy Lizenykával beszélt, könnyes szemmel távozott, mert határozottan meg volt ijedve Vászja miatt. Futva indult hazafelé, de a Névánál majdnem az orrával ütközött bele Sumkóvba. Az is szaladt.

- Hova, te? - kiáltott föl Arkádijj Ivánovics.

Vászja megállott, mint akit tettenértek.

- Én, testvér, csak... sétálni akartam.

- Nem álltad meg, hogy el ne menj Kalómnába? Ó, Vászja, Vászja! Hát miért mentél el Julján Masztákovicsához?

Vászja nem válaszolt. De aztán legyintett és azt mondta:

- Arkádijj! Nem tudom, mi történik velem! Én...

- Jól van, Vászja! Jól van! Hiszen tudom én, hogy mi ez. Nyugodj meg! Izgatott vagy, megrendített a tegnapi nap. Gondolkozzál: hát nem lehet ezt elviselni? Mindenki szeret, minden jól megy körülötted, a munkád halad, be fogod fejezni, feltétlenül befejezed, én tudom. Valamit a fejedbe vettél, valami rémület van benned...

- Nincs semmi, semmi...

- Emlékszel, Vászja, emlékszel, hiszen megesett ez már veled. Emlékszel, amikor előléptettek, te a boldogságtól és hálától megkettőzted buzgalmatod és egy héten keresztül minden munkádat elrontottad. Most ugyanaz történik veled...

- Igen, igen, Arkádijj, de most más a helyzet, most egyáltalában nem az.

- Dehogy nem az, engedj meg! És a dolgod talán éppenséggel nem is sürgős, te meg tönkreteszed magadat...

- Semmi, semmi, én csak ilyen vagyok. Na, menjünk!

- Hogyan, haza? Nem hozzájuk?

- Nem, testvér, milyen képpel állítsak be? Meggondoltam a dolgot. Én csak egymagamban, tenélküled, nem tudtam ülve maradni. De most velem vagy, hát nekiülök az írásnak. Menjünk!

Mentek egy ideig, hallgattak. Vászja sietett.

- Miért nem kérdezősködj felőlük? - mondotta Arkádijj Ivánovics.

- Ja, igen! Nos, Arkásinya, mi történt?

- Vászja, te nem is hasonlítasz önmagadhoz!

- Na, semmi, semmi. Mondj el mindent, Arkása! - mondotta Vászja, rimánkodó hangon, mintha el akarná kerülni a további magyarázkodást. Arkádijj Ivánovics felsóhajtott. Valósággal fejét vesztette, ahogy Vászjára nézett.

A beszámoló a kalómnaiakról felélénkítette Vászját. Még beszélgetésbe is kezdett. Megebédelték. Lizenyka mamája megtöltötte biszkvittel Arkádijj Ivánovics zsebét és eszegetés közben a két barát felvidult. Vászja megígérte, hogy ebéd után lefekszik, mert majd egész éjjel munkánál ül. Csakugyan le is feküdt. Reggel valaki, akinek a meghívását lehetetlen volt visszautasítani, téára hívta Arkádijj Ivánovicsot. A barátok elváltak. Arkádijj feltette magában, hogy korán hazajön, ha lehetséges, már nyolc órára. A három óra távollét három esztendőnek tetszett számára. Végül hazarohant Vászjához. A szobába lépve látta, hogy ott teljes a

sötétség. Vászja nem volt otthon. Mávrát kérdezte. Mávrá elmondotta, hogy folyvást írt, semmit sem aludt, majd járt-kelt a szobában, aztán egy órával ezelőtt elszaladt, mondván, hogy félóra múlva itthon lesz. - De ha - aszondta - Arkádijj Ivánovicsnak haza tetszik jönni, akkor kisöreg, mondd meg neki, - aszondta - hogy sétálni mentem, ezt háromszor, dehogy, négyszer is megparancsolta - fejezte be Mávrá.

- Artyomjevénál van - gondolta Arkádijj Ivánovics és a fejét csóválta.

Egy perc múlva élénk reménykedéssel pattant föl helyéről. - Egyszerűen bevégezte a munkáját, - gondolta magában - ennyi az egész. Nem bírt magával és odaszaladt. Viszont... nem! Engem bevárt volna... Megnézem, hogy áll az írással!

Gyertyát gyújtott és rávetette magát Vászja íróasztalára: a munka haladt és nem is volt oly messze a befejezéstől. Arkádijj Ivánovics tovább akart kutatni, de hirtelen bejött Vászja...

- Á! Te itt? - kiáltott föl és ijedtében összerezzent...

Arkádijj Ivánovics hallgatott. Nem mert kérdést intézni Vászjához. Az lesütötte szemét és szintén hallgatva rakosgatta papírjait. Végül is szemük találkozott Vászja tekintete olyan kérő, rimánkódó, leverte volt, hogy láttára Arkádijj megrezzent. Megremegett és megtelt a szíve.

- Vászja, testvérem, mi bajod? Mi? - kiáltott fel, barátja mellére borulva és szorongatni kezdte ölelésével. - Öntsd ki a szívedet. Nem értelek téged és nem értem a bánatodat. Mi lelt, én mártírom? Mi? Titkolózás nélkül, mondj el nekem mindent. Nem lehet, hogy egyes egyedül ez...

Vászja szorosan hozzásimult és semmit sem tudott szólni. Sírás kerülgette.

- Nyugodj meg, Vászja, nyugodj meg! És ha nem fejezed be, hát aztán? Nem értelek. Tárd föl előttem a gyötrelmedet. Látod, térted én... Ó, Istenem, - mondotta, föl-alá topogva a szobában és utána nyúlt mindennek, ami a kezeügyébe akadt, mintha hirtelenében orvosságot keresne Vászjának.

- Holnap én magam megyek el helyetted, Julján Masztákovicshez, megkérem, esdekelní fogok neki, hogy adjon egy nap halasztást. Mindent, de mindent megmagyarázok neki, hogyha csak ez gyötör téged...

- Isten őrizzen! - kiáltott föl Vászja és fehér lett, mint a fal. Alig tudott a helyén ülve maradni.

- Vászja, Vászja!...

Vászja magához tért. Ajka reszketett. Mondani akart valamit, de csak szótlanul, görcsösen szorongatta Arkádijj kezét... Hideg volt a keze. Arkádijj szomorú és aggódó várakozással állott előtte. Vászja ismét ráemelte tekintetét.

- Vászja! Nekem most már elég, Vászja! Összetöröd a szívemet, barátom, kedvesem.

Vászja könnyei patakzottak. Arkádijj mellére vetette magát.

- Megcsaltalak, Arkádijj! - mondotta. - Megcsaltalak. Bocsáss meg nekem, bocsáss meg! Megcsaltam a barátságodat...

- Mi, micsoda, Vászja? Mit jelent ez? - kérdezte Arkádijj, valóságos rémületben.

- Itt van!

És Vászja, kétségbeesett mozdulattal a fiókból kiszórt az asztalra hat igen vastag füzetet, hasonlókat ahhoz, amilyent másolt.

- Mi ez?

- Itt van, amivel nekem holnaputánig el kell készülnöm. És még a negyedrészt sem csináltam meg!... Ne kérdezz... ne kérdezd meg, hogy történt! - folytatta Vászja és rögtön magától beszélt arról, ami kínozza. - Arkádijj, barátom! Magam sem tudom, mi történt velem. Olyan vagyok, mintha valami álomból térnék vissza. Teljes három hetet elvesztegettem. Én mindig... én... odajártam őhozzá... Fájt a szívem, gyötrődöm... a bizonytalanság... sehogy sem tudtam írni. Nem is gondoltam erre. Csupán most tértem magamhoz, amikor rámszakadt a boldogság.

- Vászja! - szólalt meg Arkádijj határozottan. - Vászja! Én megmentelek. Mindezt megértem én. Ez a dolog bizony nem tréfa. Megmentelek! Hallgass ide, hallgass meg. Én már holnap elmegyek Julján Masztákovicshoz... Ne csóváld a fejedet, ne, hallgass meg! Mindent elmondok neki úgy, ahogy volt. Engedd már meg hogy így cselekedjem... Megmagyarázom neki!... Mindenre kész vagyok! Elmondom neki milyen összetört vagy, mennyire kínozod magad.

- Tudod-e, hogy engem máris megölsz? - mondotta, rémülettől elhülten Vászja.

Arkádijj Ivánovics arcszíne elfakult, de aztán gondolt egyet és nevetésre fogta a dolgot.

- Ennyi az egész? Ennyi? - mondotta. - Engedj meg, Vászja, engedj meg! Nem szégyen ez? Na, idehallgass! Látom, hogy fájdalmat okozok neked. Nézd, én megértelek, én tudom, hogy mi történik a belsődben. Hiszen Istennek hála, őt esztendeje élünk már együtt. Te jó vagy, olyan gyöngéd, de gyenge is, megbocsáthatatlanul gyenge. Hiszen ezt Lizavjeta Michájlovna is észrevette már. Azonkívül álmodozó is vagy és bizony ez sem jó: rossz vágányra sodorhatja az embert, testvér! Idehallgass, hiszen tudom én, hogy mire vágyol! Például arra vágyol, hogy Julján Masztákovics ugorjon ki a bőréből, vagy hogy örömeiben akár bált is adjon azért, mert te nősz... Ne, várj, várj! De mogorva az arcod. Látod, már egyetlen szavamtól megsértődöl Julián Masztákovics helyett! Nem bántom őt. Hiszen én sem becslöm kevesebbre, mint te! De annyit mégis megengedj már, hogy legalább elgondoljam, mit óhajtanál: azt, hogy a földön ne legyenek többé boldogtalan emberek, amikor te megnősz... Bizony, komám, valld már be, szeretnéd, ha például énnekem, a legjobb barátodnak, menten vagy százezer rubelnyi tőkém lenne és hogy valahány ellenség csak van a földön, az rögvést, se szó, se beszéd, megbékéljen egymással, örömeiben az utca kellős közepén összeölelkezzék, majd állítson be ide a lakásodra, akár vendégségbe is. Barátom! Édesem! Nem gúnyolódok, ez így van. Majdnem ugyanilyen dolgokban te már régen bemutatkoztál nekem különböző oldalaidról. Mivelhogy te boldog vagy, azt kívánod, hogy mindenki, de mindenki tüstént boldoggá legyen. Neked fáj, nehéz elviselned, hogy egyedül légy boldog! Ezért rögtön minden erődből ki akarod érdemelni ezt a boldogságot és akár valamiféle hőstettet is elkövetnél, csakhogy tiszta legyen a lelkiismereted! Na, én meg is értem, hogy ennyire kínozod magad, mert mulasztottál ott, ahol meg kéne mutatnod buzgalmadat, képességedet... nos, ha úgy tetszik, háládat - ahogy te mondod! Te nekikeseredel arra a gondolatra, hogy Julján Masztákovics elégedetlen arcot vág, talán meg is haragszik, ha meglátja, hogy beléd helyezett reménysége nem vált valóra. Fáj arra gondolnod, hogy majd szemrehányást hallasz, attól, akit jótevődnek számítás - és milyen pillanatban! Akkor, amikor tele a szíved örömmel, amikor azt se tudod, kire öntsd ki háládat!... Úgy-e, így van, nem igaz, úgy-e, így van?

Amikor Arkádijj Ivánovics beszédét befejezte, hangja megremegett, elhallgatott és lélekzetet vett.

Vászja szeretettel nézte barátját. Mosoly szökkent ajakára. Sőt, mintha reménység reménye élénkítette volna arcát.

- Na, hallgass csak ide, - kezdte újból Arkádijj, még több reménytől lelkesülten - nem kell, hogy Julján Masztákovics jóindulata megváltozzék irányodban, úgy-e, galambocskám, erről

van szó? És ha erről, hát akkor én - jelentette ki Arkádijj Ivánovics, helyéről felugorva - akkor én minden áldozatra kész vagyok érted. Holnap elmegyek Julján Masztákovicshoz... Ne is tiltakozzál! Vászja, te bűnné túlozod mulasztásodat. De Julján Masztákovics nagylelkű, kegyes szívű, azonkívül nem olyan, mint te! Ő meghallgat minket, Vászja testvér és kihúzza a bajból. Na, nyugodt vagy?

Vászja könnyes szemmel szorongatta Arkádijj kezét.

- Jól van, Arkádijj, jól van, - mondotta - ez elintézett dolog. Nos, nem végeztem el a munkámat, így is jó. Ha nem lesz kész, hát nem lesz kész. Neked pedig nem szükséges odamenned: magam mondok el mindent, magam megyek oda. Most megnyugodtam. Teljesen nyugodt vagyok: csak te oda ne menj... Hallgass rám.

- Vászja, te drágám! - kiáltotta Arkádijj Ivánovics örömmel. - Akkor egy véleményen vagyunk, örülök, hogy meggondoltad magad és észretértél. De bármi érjen és bármi történjék veled, én melletted vagyok, ezt tartsd eszedben! Látom, világért sem akarod, hogy Julján Masztákovicsal beszéljek! - nem is beszélek, nem is szólok neki, magad fogsz szólni. Tudod mit: holnap odamégy... Illetőleg nem, nem mégy oda, itt fossz írni, érted? Hanem majd én megtudom ott, hogyan áll ez a dolog, sürgős-e, vagy sem, kell-e a határidőre, vagy nem kell és hogy mi származik abból, ha elmulasztod a határidőt? Aztán ideszaladok hozzád... Látod, látod! Van még remény: nos, képzeld azt, hogy nem sürgős a dolog - hiszen lehet időt nyernünk. Julján Masztákovics talán észre sem veszi és akkor minden meg van mentve.

Vászja kételkedően csóválta fejét. De hálás tekintetét nem vette le barátja arcáról.

- Na, jól van, jól! Olyan gyenge vagyok, olyan fáradt, - mondotta elfulladva - magam sem szeretek erre gondolni. Na, beszéljünk másról! Tudod, mit, talán nem is írok most, vagy éppen csak befejezek két kis oldalt, hogy elérjek valamilyen ponthoz. Idehallgass... Régen meg akartalak kérdezni: hogy van az, hogy te olyan jól ismered engem?

Vászja szeméből könnyek csöppentek Arkádijj kezére.

- Ha nem tudnád, Vászja, mennyire szeretlek, akkor nem kérdeznéd ezt, nem bizony!

- Persze, persze, Arkádijj, nem tudom, mert... nem tudom, miért szerettél meg ennyire! Bizony, Arkádijj, tudod azt, hogy még a szereteted is marcangol engem. Tudod te, hogy hányszor, hogy mindig, amikor lefekszem és rád gondolok (mert mindig rád gondolok, mielőtt elalszom), előtenek a könnyek és a szívem remeg attól... attól... Nos, attól, hogy te így szeretsz engem és én semmivel sem tudok a szívemen könnyíteni, hogy a hálámat semmivel sem tudom kifejezni...

- Látod, Vászja, látod, milyen vagy te!... Nézd, most is ilyen dúlt vagy - mondotta Arkádijj és belesajgott lelkébe ez a pillanat, meg a visszaemlékezés a tegnapi jelenetre az utcán.

- Na jó, azt akarod, hogy megnyugodjam, holott sohasem voltam ilyen nyugodt és boldog! Tudod-e... Idehallgass, mindig el akartam ezt mondani, de mindig féltem, hogy megszomorítalak... Te mindig aggódsz és kiabálsz miattam és én megijedek... Nézd, most is hogyan reszketek, nem tudom, mitől... Látod-e, ez az, amit mondani akartam. Nekem úgy tetszik, mintha ezelőtt nem is ismertem volna magamat, bizony! És bizony, másokat is csak tegnap ismertem meg. Én, testvér, nem éreztem és nem értékeltem a dolgokat a maguk teljességében... A szívem... kérges volt... Ide figyelj, hogyan eshetett meg az, hogy én a földön senkivel jót nem tettem, mert semmit sem tudtam tenni, még rámnézni is rossz... És velem mégis jót tett mindenki! Ime, elsősorban te: talán bizony nem látom. Én csak hallgattam, csak hallgattam.

- Vászja, nyugodj meg!

- Hogy van ez, Arkása? Hogyan?... Hiszen én semmit... - szakította félbe önmagát Vászja, a könnyektől alig tudta kiejteni a szavakat. - Tegnap Julján Masztákovicsról beszéltem neked. Hiszen tudod magad is, hogy szigorú ember, olyan kemény, hogy néha még neked is kijut a megjegyzéseiből, velem pedig tegnap még tréfálkozott is, barátságos volt és jó szívét, melyet bölcsen elzár mások elől, megnyitotta előttem...

- Nahát, Vászja! Ez csak azt mutatja, hogy megérdemled a szerencsédet.

- Ó, Arkása! Mennyire akartam én ezeket az írásokat befejezni!... Jaj, sajátmagam fogom tönkretenni a szerencsém! Előre érzem! De nem ezzel, nem, - szakította félbe Vászja, mert Arkása az asztalon fekvő sürgős iratok tömegére pillantott, - ez semmi, ez írott papír... badarság. Ez elintézett ügy... Én... Arkása, ott voltam ma náluk... De nem mentem be. Nehéz, keserű volt a lelkem! Csak az ajtó előtt álldögáltam. Lizenyka zongorázott, én hallgattam. Látod, Arkádijj, - mondotta, hangját leeresztve - nem mertem bemenni...

- Vászja, mi bajod? Hogy nézel rám?

- Mi? Semmi! Kicsit rosszul érzem magam, a lábam remeg. Attól van, hogy egész éjjel ültem. Persze! Minden elzöldül a szemem előtt. Nekem itt, itt...

Szívére mutatott. Elájult.

Amikor magához tért, Arkádijj határozottabb eszközökhöz akart folyamodni. Erőnek erejével le akarta fektetni az ágyra. Vászja sehogysem egyezett bele. Sírt, kezét tördelte, írni akart, mindenáron be akarta fejezni a két oldalt. Arkádijj, hogy föl ne bősztse, odaengedte a papírhoz.

- Látod, - mondotta, helyére ülve Vászja - látod, rájöttem, van remény.

Arkádijjra mosolygott és sápadt arcát mintha csakugyan földerítette volna a remény sugara.

- Azt csinálom, hogy holnapután nem viszek be mindent. Arról, ami hátramarad, hazudok valamit, azt mondom, hogy elégett, hogy nedves lett, hogy elveszett, hogy... nos, megmondom, hogy nem készültem el vele; hazudni nem tudok. Tudod, mit, megmagyarázom én magam... mindent megmagyarázok, azt mondom majd: így meg így, nem tudtam... Beszélek neki a szerelemről. Nemrég nősült ő maga is, meg fog engem érteni! Magától értetődik, hogy mindezt tisztelettel, halkan teszem. Látni fogja a könnyeimet, azok meg fogják hatni...

- Igen, magától értetődik, menj el hozzá, menj, magyarázd meg... De a könnyek itt nem szükségesek! Minek? Igazán, Vászja, engem is egészen megijesztettél.

- Igen, elmegyek, elmegyek. De most hagyj dolgozni, hagyj dolgozni, Arkása. Nem ártok én senkinek, hagyj engem dolgozni!

Arkádijj ágyára vetette magát. Nem hitt Vászjának, egyáltalában nem hitt neki. Vászja mindenre képes volt. Még hogy bocsánatot kérjen, miért, hogyan! Nem ez a lényeg. A lényeg ott van, hogy Vászja nem teljesítette a kötelességét, hogy Vászja bűnösnek érzi magát, *ön-maga előtt*. Hálátlannak érzi magát a sors iránt. Vászját leverte, megrázta a szerencse, melyre méltatlannak tartja magát, végül pedig, hogy csak ürügyül kereste ki a dolognak ezt az oldalát és hogy tegnap óta még nem tud beleilleszkedni a váratlan helyzetbe. Ez a dolog lényege! - gondolta Arkádijj Ivánovics. Meg kell menteni. Ki kell békíteni önmagával. Vászja maga húzza önmagára a halotti leplet. - Gondolkozott, - gondolkozott, el is határozta, hogy haladék nélkül elmegy Julján Masztákovicshoz, már holnap elmegy és mindent elmond neki.

Vászja ült és írt. Az elcsigázott Arkádijj Ivánovics kicsit lefeküdt, hogy ismét átgondolja az ügyet és hajnal előtt ébredt fel.

- Jaj, az ördögbe! Már megint! - kiáltott föl, amikor Vászjára nézett. Az ült és írt.

Arkádijj hozzárohant, megfogta és erőnek erejével ágyra fektette. Vászja elmosolyodott: szeme lecsukódott a gyengeségtől. Alig tudott beszélni.

- Magam is le akartam feküdni - mondotta. - Tudod, Arkádijj, rájöttem: befejezem. *Meggyorsítottam a tollat!* Nem bírtam tovább az ülést. Nyolc órákor kelts fel.

Be sem fejezte a mondatot, elaludt, mint akit agyonvertek.

- Mávro! - suttogta Arkádijj Ivánovics Mávro felé, aki a teát hozta: - azt kérte, hogy egy óra múlva keltsük fel. Semmi körülmények között sem! Hagyd aludni, akár tíz óra hosszat is, megértetted?

- Értem, bátyuska úr.

- Ebédet ne főzz, a fával ne motozz, zajt ne üss, mert jaj neked! Ha utánam kérdezősködik, mondd, hogy elmentem a hivatalba, érted?

- Értem, kérem, bátyuska úr; hadd aludjon a kedvére, tőlem alhat! Én örülök az uraság álmának és én vigyázok az urasági holmikra. Multkor, amikor a csésze eltörött és engem meg tetszett pirongatni, akkor azt nem is én törtem el, hanem a kismacska, én csak nem voltam óvatos. Cicc, mondtam, te átkozott!

- Pszt! Hallgass, hallgass!

Arkádijj Ivánovics kituszkolta a konyhába, a kulcsot követelte és bezárta Mávrát. Majd hivatalba ment. Útközben fontolgatta, hogyan járuljon Julján Masztákovics elé, hogy a dolgot miképpen csinálhatná a legügyesebben és a legkevésebbé vakmerőn? Félénken lépett a hivatalba és félénken érdeklődött, hogy őméltósága ott van-e. Azt felelték, hogy nincs és nem is lesz ott. Arkádijj Ivánovics egy másodpercig arra gondolt, hogy felkeresi a lakását, de még éppen jókor meggondolta, hogy ha Julján Masztákovics nem jött el, akkor alkalmasint otthon van elfoglaltsága. Maradt. Az órák végtelennek tetszettek neki. Suttymban fürkészgetett a Sumkóvrá bízott munka után. De senki sem tudott semmit. Csak annyit tudtak, hogy Julján Masztákovics kegyeskedett különmunkával megbízni Vászját. Miféleivel, nem tudta senki. Végül is elütötte a három órát és Arkádijj Ivánovics rohant hazafelé. Az előszobában megállította egy írnok és elmondotta, hogy körülbelül egy órákor bejött Vaszilij Petrovics Sumkóv és kérdezősködött, hogy ott van, vagy nincs Julján Masztákovics Ezt hallván, Arkádijj Ivánovics kocsit fogadott és az ijedtségtől magánkívül ért haza.

Sumkóv otthon volt. Roppant izgatottan járkált a szobában. Mikor Arkádijj Ivánovicsot megpillantotta, mintha hirtelen összeszedte és meggondolta volna magát, izgalmát sietve, elfelejtette. Némán íráshoz látott. Látszott, hogy el akarja kerülni barátja kérdéseit és hogy magamagában gondol valamit és el is tökélt már, hogy elhatározását nem tárja föl, minthogy a barátságban nem lehet többé bízni. Ez meglepte Arkádijjt és szívét nehéz, átható fájdalom emésztette. Leült az ágyra és felnyitott valami silány könyvet, az egyetlen, ami volt neki, de tekintetét nem vette le szegény Vászjáról, Vászja pedig konokul hallgatott, írt és fejét nem emelte föl. Így telt el néhány óra és Arkádijj kínszenvedése a végsőkéig fokozódott. Végül tizenegy óra körül, Vászja fölemelte fejét és kifejezéstelen, mozdulatlan tekintettel nézett Arkádijjra. Arkádijj várt. Eltelt két-három perc. Vászja hallgatott.

- Vászja! - kiáltott Arkádijj. Vászja nem felelt.

- Vászja! - ismételte Arkádijj, felpattant az ágyról, barátjához szaladt és azt kiáltotta:

- Mi az, Vászja? Mi lelt? - Vászja fölemelte fejét és ismét ránézett azzal a kifejezéstartalannal, mozdulatlan tekintettel. - Elkábult - mondotta magában Arkádij és egész testében remegett az ijedtségtől. Felkapta a vizes kancsót, felemelte Vászja fejét, vizet öntött rá, megnedvesítette halántékát és kezét dörzsölgette. Vászja magához tért.

- Vászja, Vászja! - kiáltotta és könnyekben tört ki, nem tudta tovább túrtőztetni magát. - Ne hagyd el magad, emlékezzél! Emlékezz!... - Nem fejezte be a mondatot és erősen magához emelte Vászját. Valami elgyötört kifejezés suhant át Vászja egész arcán. Homlokát dörzsölte, fejét fogta, mintha attól félt, hogy az széjjelreped.

- Nem tudom, hogy mi ez! - mondotta végül. - Úgy látszik, túlerőltettem magam. Na jó, jó! Nyugodj meg, Arkádij, ne bánkódj, nyugodj meg! - ismételtette és szomorú, elcsigázott tekintettel nézett rá. - Miért aggódsz? Nyugodj meg!

- Te, még te vigasztalsz engem - kiáltott föl Arkádij, akinek majd meghasadt a szíve. - Vászja, - mondotta végül - kicsit feküdj le, aludj egy keveset, jó? Ne kínozd magad haszontalanul! Inkább ülj később megint munkához!

- Igen, igen, - ismételtette Vászja - rendben van! Lefekszem, jó, igen! Látod-e, be akartam fejezni, de most meggondoltam a dolgot, igen...

Arkádij az ágyhoz vonszolta.

- Idehallgass, Vászja, - mondotta határozottan - végérvényesen dönteni kell ebben a dologban! Mondd meg nekem, mi jár a fejedben?

- Jaj! - mondotta Vászja, bágyadtan intett kezével és a másik oldalra fordította fejét.

- Nyugodj meg Vászja, nyugodj meg! Szánd el magad! Én nem akarok a gyilkosod lenni: nem tudok tovább hallgatni. Ha nem határozol, akkor nem fogsz aludni, én tudom.

- Ahogy akarod, ahogy akarod - ismételtette rejtélyesen Vászja.

„Megadja magát!” - gondolta Arkádij Ivánovics.

- Vászja, fogadj szót, - szólalt meg - emlékezz vissza arra, amit mondtam és én holnap megmentelek; holnap eldöntöm a sorsodat! Mit is beszélek: sors! Úgy megijesztettél, Vászja, hogy már magam is a te szavaiddal élek! Miféle sors! Egyszerűen badarság, semmiség! Nem akarod elveszíteni Julján Masztákovics jóindulatát, ha úgy tetszik: szeretetét, igen. És nem is fogod elveszíteni, majd meglátod... Én...

Arkádij Ivánovics még sokáig beszélt volna, de Vászja félbeszakította. Felemelkedett az ágyán, mindkét kezével némán átfogta Arkádij Ivánovics nyakát és arconcsókolta.

- Elég! - mondotta gyenge hangon - elég! Hagyjuk ezt a dolgot!

És ismét a fal felé fordította fejét.

„Istenem! - gondolta magában Arkádij - Istenem! Mi történt vele? Teljesen elhagyja magát, vajjon mit határozott? Tönkreteszi magát.”

Arkádij kétségbeesetten nézett rá.

„Talán jobb is volna, ha megbetegedne, - gondolta Arkádij. - A betegséggel elvetnénk minden gondot, a legkitűnőbb módon lehetne az egész ügyet elintézni. De milyen esztelenségekre gondolok én? Jaj, teremtőm!...”

Közben Vászját, mintha elnyomta volna az álom. Arkádijj Ivánovics megörült. „Jó jell!” - gondolta magában. Eltökélte, hogy egész éjjel örökdió fölötté. Vászja nyugtalan volt. Percenként összerázkódott, hányta-vetette magát az ágyon s egy-egy pillanatra felnyitotta szemét. Végül is legyűrte a fáradtságot, látszott, hogy elaludt, mint akit agyonvertek. Reggel hét óra körül Arkádijj Ivánovics, könyökével az asztalra támaszkodva, elszundított a széken.

Nyugtalan és különös álma volt. Mindegyre úgy rémlett neki, hogy nem alszik és hogy Vászja, csakúgy, mint az előbb, ott fekszik az ágyon. Hanem furcsa dolog! Úgy tűnt föl neki, hogy Vászja csak tettet magát és rá is szedi: lám, lám, titokban, fölkel az ágyról, félszemével őt figyel és odasettenkedik az íróasztalhoz. Maró fájdalom hasított Arkádijj szívébe. Bosszús volt, meg szomorú is, nehéz volt látnia, hogy Vászja nem bíz benne, hogy titkolózik, rejtőzködik előtte. Meg akarta fogni, rá akart kiáltani, az ágyhoz vinni... Akkor karjai között Vászja felsikoltott és ő lélektelen hullát vitt az ágyra. Arkádijj homlokára hideg verejték ült ki, szíve rettenetesen kalapált. Kinyitotta szemét és fölébredt. Vászja előtte ült az asztalnál és írt.

Arkádijj azonban nem bízott a maga érzékeiben és az ágyra nézett: Vászja nem volt ott. Arkádijj még mindig az álom hatása alatt, ijedtében felugrott. Vászja nem moccan. Folyton csak írt. Egyszerre Arkádijj rémülettel vette észre, hogy Vászja száraz tollal szántja a papírt, teljesen fehér lapokat forgat és siet, siet teleírni a papírt, mintha a legkitűnőbb, a legeredményesebb módon végezné dolgát! „Nem, ez nem kábulat!” - gondolta magában Arkádijj Ivánovics és egész testében remegett. - Vászja, Vászja! Válaszolj nekem! - kiáltotta és vállon ragadta. De Vászja hallgatott és éppúgy, mint azelőtt, száraz tollal rózta a sorokat a papíron.

- Végre *meggyorsítottam* a tollat - mondotta s fejét nem emelte fel Arkádijj felé.

Arkádijj megfogta kezét és kitépte belőle a tollat.

Nyögés szakadt föl Vászja melléből. Kezét leejtette, tekintetét fölemelte Arkádijjra, majd fájdalmas-szomorú érzéssel húzta végig tenyerét homlokán, mintha le akart volna venni magáról valami nehéz, ólmos terhet, mely egész lényegét megülte és csöndesen, mintegy elmerülten horgasztotta fejét mellére.

- Vászja! Vászja! - kiáltotta Arkádijj Ivánovics kétségbeesetten. - Vászja!

Egy perc múlva Vászja ránézett. Könnyek ültek nagy, égszínkéék szemében és sápadt, szelíd arca végtelen fájdalmat fejezett ki... Valamit susogott.

- Mi az, mi az? - kiáltotta Arkádijj és lehajolt hozzá.

- Miért, miért engem? - suttogta Vászja. - Miért? Mit tettem én?

- Vászja! Mi lelt? Mitől félsz, Vászja? Mitől? - kiáltotta Arkádijj s kétségbeesésében kezét tördelte.

- Miért adnak engem katonának? - mondotta Vászja, egyenesen szemébe nézve barátjának. - Miért? Mit tettem én?

Arkádijjnak minden hajaszála égnek állott. Nem akart hinni a fülének. Úgy állt ott, mint akit fejbevertek.

Egy perc múlva mást gondolt: „Ez olyan... ez pillanatnyi dolog!” - mondotta magában s egészen sápadt arccal, reszkető, elkékülő ajakkal rohant öltözködni. Egyenesen doktorért akart futni. Vászja szólította egyszerre. Arkádijj hozzárohant, átölelte, mint az anya, akitől elveszik szíve-gyermekeit...

- Arkádijj, Arkádijj, ne mondd meg senkinek! Hallod, az én bajom! Hadd viseljem én egyedül...

- Mi bajod? Mi bajod? Térj magadhoz, Vászja, térj magadhoz!

Vászja sóhajtott s arcán csöndesen végigperregtek könnyei.

- Miért ölik meg Lizenykát? Miben, miben vétkes ő?... - mondotta elgyötört, szívettépő hangon. - Az én bűnöm, az én bűnöm.

Elhallgatott egy percre.

- Isten veled, szerelmem! Isten veled, szerelmem! - suttogta, szegény fejével bólogatva.

Arkádijj összerezett, észbekapott és orvosért akart rohanni.

- Menjünk! Itt az ideje! - kiáltott föl Vászja, Arkádijj készülődésén felbuzdulva. - Menjünk, testvér, menjünk. Én készen vagyok! Te kísérj engem! - Elhallgatott és Arkádijjra nézett, lesújtó, bizalmatlankodó tekintettel.

- Vászja, az Isten szerelmére, ne gyere utánam! Várj meg itt, rögtön, rögtön visszajövök hozzád - mondotta Arkádijj Ivánovics, maga is fejét vesztve és sapkáját véve, hogy doktorért fusson. Vászja azonnal visszaült. Csöndes volt és engedelmes, csupán szemében csillogott valami elhatározásféle. Arkádijj visszajött, az asztalról magához vette a nyitott tollkést, egy utolsó pillantást vetett a szerencsétlenre és elszaladt a lakásból.

Nyolc óra volt. A szobában a hajnali homályt régen szerteűzte a világosság.

Arkádijj nem talált senkit. Már teljes órája futkosott. Ahány doktornak a címét megtudta a kapusoktól, akiknél kérdezősködött, hogy lakik-e a házban valami orvos, mind elment már hazulról, ki hivatalos ügyben, ki a maga dolga után. Egyetlen egy volt, aki pácienset fogadott. Az hosszan és részletesen kikérdezte a szolgát, aki Nyefjedjevicset bejelentette: honnan jött, kicsoda és micsoda, milyen ügyben, sőt még azt is, milyen a külseje a korai látogatónak? És azzal zárta le a dolgot, hogy nem lehet, sok a dolga, nem mehet el s különben is ilyenfajta beteget kórházba kell vinni.

Ekkor az agyonsujtott, megrendült Arkádijj semmiféle megoldást sem várva már, hagyott mindent, valamennyi orvosát a földnek és hazairamodott, az ijedtség végső fokán Vászja miatt. Beszaladt a lakásba. Mávra, mintha misem történt volna, padlót söpört, aprófát tördelt és kályhafűtéshez készülődött. Arkádijj bement a szobába. Vászjának hült helyét találta: elment hazulról.

„Hova? Hol lehet? Hova lett a szerencsétlen?” - gondolta magában Arkádijj, a rémülettől elhülten. Mávrát kezdte faggatni. Az semmit sem tudott, semmit sem sejtett, még csak nem is hallotta, hogyan ment el, az Isten irgalmazzon neki. Nyefjedjevics a kalomnaiakhoz rohant.

Isten tudja, honnan támadt a gondolata, hogy Vászja ott van.

Tíz óra volt már, amikor odaérkezett. Ott nem várták, nem tudtak, nem sejtettek semmit. Ijedten, megilletődötten állott előttük és kérdezte, hol van Vászja? A kis öregasszonynak megrogytak a lábai, a díványra zuhant. Lizenyka egész testében remegett az ijedtségtől s kérdezősködni kezdett a történetek felől. Mit volt mit mondani? Arkádijj Ivánovics köntörfalazott, sebtiben kitalált valamiféle mesét, amit, magától értetődik, nem hittek el és elszaladt, otthagya őket, egész megrendültségükben és elkínózottságukban. Hivatalába vágatott, hogy legalább el ne késsen és értesítést adjon, hogy mielőbb intézkedjen. Útközben eszébe ötlött, hogy Vászja Julján Masztákovicsnál van. Ez volt a legvalószínűbb. Arkádijj mindenekelőtt erre gondolt, hamarabb, mint a kalomnaiakra. Amikor elhajtattott öméltósága háza előtt, meg

akart állani, de legott megparancsolta, hogy folytassák az utat. Úgy határozott, hogy megkísérli kitudakolni: nincs-e valami a hivatalban és aztán, ha ott nem tud meg semmit, akkor öméltósága elé járul, hogy legalább jelentést tegyen Vászjára vonatkozólag. Kellett, hogy valakinek jelentést tegyen.

Már a várószobában körülvették fiatalabb, nagyrészt vele egyenrangú társai és egytől-egyig valamennyi faggatta, mi történt Vászjával? Valamennyi egyszerre mondotta, hogy Vászja eszét vesztette és az a rögeszméje, hogy katonának adják, mert pontatlanul végezte dolgát. Arkádijj Ivánovics minden felé válaszolgatott, vagy jobban mondva, határozott feleletet senkinek sem adott és a belső termekbe igyekezett. Útközben megtudta, hogy Vászja Julján Masztákovics irodájában van, hogy mindannyian odamentek és hogy Eszper Ivánovics is idement. Feltartóztatták. Valaki a feljebbvalói közül megkérdezte, hova megy és mi kell neki? Föl sem ismerte az arcokat, mondott valamit Vászjáról és egyenesen az iroda felé ment. Onnan már hallatszott Julján Masztákovics hangja. - Hova megy? - kérdezte valaki egészen az ajtónál. Arkádijj Ivánovicsot majdnem megzavarta: vissza akart fordulni, de a félig nyitott ajtón keresztül meglátta szegény Vászját. Kinyitotta az ajtót és valahogyan befurakodott a szobába. Ott zűrzavar és tanácstalanság uralkodott, mert Julján Masztákovicson látták, hogy nagyon szívére vette a dolgot. Mellette állott minden fontosabb személy. Tanácskoztak, de éppenséggel semmit sem határoztak. Kissé távolabb állott Vászja. Arkádijjnak elszorult a szíve, ahogy rápillantott. Vászja ott állott sápadtan, felemelt fejjel, zsinóregyenesre húzva magát, mint az újonc parancsnoka előtt, feszes lábakkal és nadrágvarrásra szorított kézzel. Egyenesen Julján Masztákovics szemébe nézett. Rögtön észrevették Nyefjedjevicset és valaki, aki tudta, hogy lakótársa, jelentést tett erről öméltóságának. Hozzávezették Arkádijjt. Akart valamit válaszolni a hozzá intézett kérdésekre, de Julján Masztákovicsra pillantva, látta, hogy annak arca szinte részvétet fejez ki, megremegett és zokogni kezdett, mint egy kicsi gyerek. De még többet is tett: odarohant, megfogta főnöke kezét, szívéhez emelte, könnyeiben fürdette, úgyannyira, hogy Julján Masztákovics kénytelen volt elhúzni és a levegőben valami mozdulatot tenni, majd azt mondta: „Na, nyugodj meg, testvér, nyugodj meg; látom, jó a szíved.” Arkádijj zokogott és könyörgő pillantást vetett mindenkire. Úgy tetszett neki, hogy mindenki barátja az ő Vászjájának, hogy ők is valamennyien szenvednek és rínak miatta. „Hogy történt ez, hogyan esett meg vele? - kérdezte Julján Masztákovics. - Ugyan mitől vesztette el az eszét?”

- A há-hálá-datosságból! - csak ezt tudta eldadogni Arkádijj.

Mindannyian értetlenül hallgatták a feleletet, furcsának és valószínűtlennek tetszett valamennyiüknek: hálától ugyan hogyan mehet el így az ember esze? Arkádijj megmagyarázta, ahogy tudta.

- Úristen, milyen kár! - szólott végül Julján Masztákovics. - És az a rábízott dolog nem is volt fontos és egyáltalában nem volt sürgős. Így, így semmiért, de semmiért pusztul el egy ember! Mit lehet tenni? Vezessék el!... - Ekkor Julján Masztákovics újból Arkádijj Ivánovicsához fordult és újból kérdezősködött: „Azt kéri, - mondotta Vászjára mutatva - hogy valamiféle lánykának ne beszéljenek erről. Talán a menyasszonya, igen?”

Arkádijj magyarázni kezdett. Közben Vászja, mintha valamin gondolkozott volna, mintha a legnagyobb erőfeszítéssel emlékezni akart volna egy fontos, lényeges dologra, ami éppen most hasznára lenne. Néha szenvedőn körüljártatta szemét, mintha azt várná, hogy valaki emlékezetébe idézze, amit elfelejtett. Arkádijjra szegezte tekintetét. Végül hirtelen, mintha remény csillant volna szemében, ballábbal elindult helyéről, három lépést tett, amilyen ügyesen csak tudott, a bokáját is összeütötte, ahogyan a katonák teszik, amikor a tiszthez lépnek, aki szólította őket. Mindenki azt várta, hogy mi lesz.

- Nekem testi hibám van méltóságod, gyenge vagyok és kicsi, szolgálatra nem vagyok alkalmas - mondotta szaggatottan.

Erre mindenki, aki a szobában volt, mindenki úgy érezte, mintha szívüket összeszorítaná valaki és bármily kemény természetű ember volt Julján Masztákovics, még az ő szeméből is könnyek peregtek. „Vezessék el” - parancsolta és kezével intett.

- Szalutálj! - mondotta Vászja félhangon és egy balra át-tal kiment a szobából. Mindenki utána vetette magát, akit sorsa érdekelt. Arkádijj a többiek közé furakodott. Vászját leültették a fogadószobában, míg a rendelkezésekre és a kocsira várakozott, hogy a kórházba vigyék. - Némán ült és látszott, hogy nagy gondban van. Akit megismert, annak biccentett a fejével, mintha elbúcsúzott volna tőle. Percenként az ajtóra pillantott és készenlétben várta, hogy mikor mondják: „indulás”. Szoros kör gyülekezett köréje; mindenki bólogatott, mindenki sopánkodott. Története, mely legott ismertté vált, sokakat meglepett: voltak, akik megvitatták a dolgot, mások sajnálkoztak és dicsérték Vászját, mondogatták, milyen szerény, csöndes fiatalember, hogy sokra vitte volna; elbeszélték, hogy tanulni igyekezett, tudásszomj volt benne, műveltségre törekedett. „A maga erejéből emelkedett ki alacsony sorból!” jegyezte meg valaki. Megilletődéssel beszéltek őméltóságának hozzá való ragaszkodásáról. Némelyek magyarázatni kezdték, hogy éppen ez zavarta meg Vászja fejét és azért támadt a rögeszméje, hogy katonának adják, mert nem végezte el a munkáját. Mondogatták, hogy szegény feje nemrég kapta az első előléptetést és csakis Julján Masztákovics közbenjárására, aki felismerte tehetségét, engedelmességét és ritka szelidségét. Egyszóval igen sok volt a különböző szóbeszéd és vélemény. A megilletődöttek között különösen feltűnő volt Vászjának egy igen kisméretű hivataltársa. Nem, mintha olyan egészen fiatalember lett volna, volt már vagy harminc esztendő. Fehér volt, mint a patyolat, egész testében remegett és valahogy furcsán mosolygott, talán olyanféleképpen, ahogy minden botrányos ügyecske, vagy rémes jelenet megijeszt és egyben valahogy meg is örvendeztet néhány idegen nézőt. Percenként körül-szaladta az egész kört, mely Sumkóvt körülállotta és mivel pici volt, lábujjhegyre emelkedett és aki útjába, kezeügyébe került, azt megfogta a gombjánál, már tudniillik azt, akit jogában állott megfogni és folyton-folyvást mondogatta, hogy ő tudja, mitől jön mindez és hogy ez nem olyan egyszerű, hanem eléggé fontos dolog, hogy ezt nem lehet így hagyni; majd ismét lábujjhegyre emelkedett, fülébe sugdosott valakinek, ismét biccentett kétszer a fejével és újból körbefutkosott. Végül mindennek végeszakadt: megjelent az őrs a kórházból a felcser, odamentek Vászjához és azt mondták neki, hogy itt az indulás ideje. Felugrott, sürgölődött és körülpillantgatva, utánuk indult. Valakit keresett a szemével! „Vászja, Vászja!” kiáltott fel zokogva Arkádijj Ivánovics. Vászja megállott és Arkádijj valahogyan hozzáfurakodott. Utoljára összeölelkeztek, erősen szorongatták egymást... Szomorú volt látni őket. Valami agyrémszerű, szerencsétlenség érzete könnyet fakasztott szemükből. Miért sírtak? Hol fészkel ez a baj? Miért nem értették meg egymást?

- Nesze, nesze, fogd! Őrizd meg ezt - mondotta Sumkóv s Arkádijjnak valami kis papírt nyomott a kezébe. - Tőlem elveszik. Majd aztán hozd el nekem; hozd el; őrizd meg... - Vászja nem mondta végig, szólították. Gyorsan leszaladt a lépcsőn s fejével biccentgetett, mindenkitől elbúcsúzott. Kétségbeesés ült az arcán. Végül beültették a kocsiba és elvitték. Arkádijj gyorsan kibontotta a kis papírt: Liza fekete fűrtje volt, melytől Sumkóv nem akart megválni. Forró könnyek ömlöttek Arkádijj szeméből. „Ó, szegény Liza”.

Amikor a hivatalos óráknak vége volt, a kalomnaiakhoz ment. Nem kell mondani, hogy mi volt ott. Még Pétja is, a csöpp Pétja, aki nem is értette egészen, hogy mi történt a jó Vászjával, a sarokba húzódott, kezecskéivel elfödte arcát és zokogni kezdett, ahogyan csak gyermeki szívből tellett. Egészen bealkonyodott már, amikor Arkádijj hazament. A Névához érve,

megállott egy percre és átható pillantást vetett a folyó hosszában a füstös, fagyos-homályos távolba, mely egyszerre felpiroslott a vérszínű alkony utolsó bíborában, felgyújtva a sötétedő láthatárt. A városra ráfeküdt az éj és a nap végső visszfényétől a Névának átfoghatatlan, fagyott hótól megdagadt, teljes felszínét a dérszilánkok végtelen miliárdnyi szikrája szórta be. Húsz fokra nőtt a hideg. Fagyos pára ömlött a halálrahajszolt lovakból és a szaladó embe-
rekből. A legkisebb zajra megrezdült a sűrű levegő és mintha mindkét partnak valamennyi háztetőjéről óriások emelkedtek volna föl, meg füstoszlopok, melyek mintha útjokban együtt-
és szertekavarogva szálltak volna az égbolt felé és olybá tűnt, mintha a régi épületek fölé újak tornyosultak volna, új várost alkotva a levegőben... S végül úgy látszott, mintha ez az egész világ - valamennyi lakójával, az erősekkel és a gyengékkel, ezeknek minden lakásával, a
nincstelenek menedékhelyeivel és e föld hatalmasainak örömeire megaranyozott termekkel, -
ebben az alkonyórában egy fantasztikus tündér-ábrándhoz, álomhoz hasonlítana, mely
sorjában legott eltűnik és párává foszlik a sötétkék égen. Valami különös gondolat szállotta
meg szegény Vászja elárvult társát. Megrázkódott és szívét, mintha a vér forró patakja öntötte
volna el ebben a pillanatban s egyszerre felpezsdült valami hatalmas, számára addig
ismeretlen érzés áradatától. Mintha csak most értette volna meg mindezt a nyugtalanságot és
mintha rájött volna, hogy miért vesztette eszét az ő szegény Vászjája, aki nem tudta elviselni
szerencséjét. Ajka megremegett, szeme tüzelt, elsápadt és mintha ebben a pillanatban valami
új dolog világosodott volna meg benne...

Szomorú lett és mogorva, elvesztette vidámságát. Eddigi lakása tűrhetetlenné vált számára -
másikat vett. A kalómnaiakhoz nem akart eljárni, de nem is tudott. Két év múlva találkozott
Lizenykával a templomban. Már férjnél volt: dada jött vele csecsemővel. Köszöntötték egy-
mást és hosszú ideig elkerülték, hogy a régi dolgokról beszéljenek. Lizenyka azt mondta, hogy
istennek hála, boldog, hogy nem szegény és az ura, kit szeret, jó ember... De beszéd közben
szeme egyszerre megtelt könnyel, hangja elcsuklott, fejét elfordította és lehajolt a templom
padlója felé, hogy az emberek elől elrejtse bánatát...

SZENDE

...És most néhány szót erről az elbeszélésről.

Fantasztikusnak nevezem, de reálisnak tekintem a legnagyobb mértékben. Csupán a forma valóban fantasztikus, s ezt látom szükségesnek először is megmagyarázni.

Nem mese ez, nem is egyszerű följegyzés. Képzelvek egy férjet, nejének az asztalon kiterített holtteste előtt. A nő pár órával ezelőtt vetette le magát az ablakból. A férj iszonyúan meg van zavarodva, s még nem bírta összeszedni gondolatait. Járkál a szobában s azon erőlködik, hogy világossá tegye maga előtt ezt az eseményt, „egyetlen pontra tömörítse gondolatait”. Azonkívül ez az ember gyógyíthatatlan búskomorságban szenved s mint ilyen, fennszóval gondolkodik. Magával beszél hát, elmondja és megmagyarázni igyekszik magának a dolgot. Szavainak látszólag értelmes összefüggése mellett gyakran jut magával ellenmondásba, az okoskodásban és az érzelmekben egyaránt. És igazolja magát és vádolja a nejét, mellékes magyarázatokba téved, amelyekből kiérzik az észjárás és a szív nyersesége, de egyúttal a mély érzelem is. Lassankint aztán valóban *megvilágosodik* előtte a dolog és sikerül „gondolatait egyetlen pontra tömöríteni.” Fölidézett emlékeinek a láncolata végre kikerülhetetlenül elvezeti az *igazsághoz*, s ez az igazság fölemeli lelkét és szívét. Utoljára az elbeszélésnek a hangja is levetkezi a kezdetbeli zavarosságot. A való tisztán és világosan áll a szerencsétlen szeme előtt.

Ime a tárgy. Ez a szakadozott, zavaros elbeszélés, mint felfogható, néhány óráig tart; az elbeszélő hol önmagához szól, hol valami láthatatlan hallgatóhoz vagy bíróhoz. Így történnek egyébiránt a dolgok a valóságban is. Ha egy gyorsíró hallhatta volna ezt az ember s följegyezte volna mindazt, amit mondott, az elbeszélés talán döcögősebb, kevésbé kidolgozott lenne, mint nálam; de a lélektani rend, úgy hiszem, ugyanaz maradna. Az általam rendbeszedett gyorsírói jegyzetek föltevése tehát az, amit ez elbeszélésben fantasztikusnak tekintek. Az előadásnak ez a módja nem egészen új az irodalomban. Hugó Viktor, például remekművében, „Egy halálra ítélt utolsó napja”-ban csaknem ugyanilyen módszerrel élt; ő ámbár nem utalt gyorsíróra, ennél mégis nagyobb lehetetlenségnek adott tért, amikor azt a föltevést vette alapul, hogy a halálra ítéltnek módjában van leírni be nyomásait az utolsó napon, sőt az utolsó órában, de még az utolsó percben is. De ha Hugó Viktor előre meg nem állapítja ezt a fantasztikus föltevést, e műve, mely minden alkotása közt a legreálisabb, legigazabb, létre sem jöhetett volna.

D. F.

I.

...Most, hogy itt fekszik, még csak hagyján: odamegyek hozzá minden pillanatban és megnézem; de holnap? elviszik előlem, és mitévő leszek én akkor egyedül? Most még itt van ebben a szobában, kiterítve ezen a két asztalon; holnap készen lesz a koporsó, fehér koporsó... fehér selyemfátyollal... De hisz nem erről van szó... Járkálok, egyre járkálok... meg akarom érteni. Hat órája már, hogy ezen erőlködöm és nem bírom a gondolataimat egyetlen pontra tömöríteni. De ez azért van, mert járkálok, járkálok...

Hogyan is történt csak, menjünk sorjában... Én, kérem, tetszik látni, nem vagyok regényíró, de az nem baj; elmondok mindent, úgy, ahogy értem. Oh, igen! értek mindent, nagyonis értem, s ez a szerencsétlenségem!

Tehát... ha tudni akarják, vagyis, hogy az elején kezdjem, ő eljött hozzám, zálogba tenni egyet-mást, hogy hirdetést adhasson a *Golosz*-ba, mert helyet keresett, mint nevelőnő vagy leckeadó. Eleinte észre sem vettem: úgy jött, mint a többi, s úgy bántam el vele, mint a többivel.

De utóbb szemügyre kezdtem venni. Karcsú volt és szőke, közepesnél alacsonyabb termetű. Zavarodottnak, szégyenlősnek látszott velem szemben; úgy hiszem, ilyennek kellett lennie minden más emberrel szemben is, akit nem ismert. Velem bizonyára nem foglalkozott; nem a férfit, hanem az uzsorást látta bennem. Amint a pénzt megkapta, rögtön távozott. És mindig hallgatag volt. A többiek vitáznak, könyörögnek, alkusznek, hogy többet kapjanak, ő nem... Amennyit kapott...

Ugy tetszik, összezavarodom... Tehát úgy volt, hogy a zálogai ébresztették föl először is figyelmemet; aranyozott ezüst fülbevalók, meg egy hitvány kis medaillon. Az egész nem ért húsz kopeket. Tudta ő ezt, de meglátszott az arcán, hogy milyen becsesek neki ezek a tárgyak. Valóban ez volt egész apai és anyai öröksége, amint később megtudtam.

Egyetlen egyszer engedtem meg magamnak, hogy mosolyogjak, amikor láttam, hogy mit hozott. Mert hát, tetszik tudni, nekem ez sohasem szokásom; a közönségemmel szemben mindig megtartom az úri modort: kevés szó, udvariasság, szigor. De ő egyszer el merte hozni a *maradványát* (betű szerint tessék ezt érteni) a maradványát egy nyúlborzekének.

Nem állhattam meg, hogy meg ne eresszek egy tréfás szót... Kérem, hogy elvörösödött! A szeme kék, nagy, merengő; milyen lángokat lövellt! S amellett nem szólt egy szót sem; fogta a rongyát és elment.

Főképp ekkor tűnt ő föl nekem, s kezdtem egy kicsit gondolkozni róla... de a magam módja szerint... Igen, emlékszem még a benyomásra... vagy jobban mondva a fő benyomásra, az egésznek a szintézisére: szörnyen fiatal volt, annyira fiatal, hogy az ember nem nézte volna többnek tizennégy évesnél. Pedig három hónap híján tizenhat éves volt akkor. De hát nem ezt akartam én mondani - nem ebben van a szintézis.

Másnap megint eljött.

Megtudtam utóbb, hogy a zekével ott járt Dobruranovnál, meg Mosernél: de azok csak aranyat fogadnak el s szóba sem akartak vele állani. Én elfogadtam tőle egyszer egy kaméát, melynek úgyszólván semmi értéke sem volt, s utóbb meggondolva a dolgot, csodálkoztam, hogy megtettem: mert én is csak arany- és ezüst-tárgyakat szoktam elfogadni: tőle pedig elfogadtam egy kaméát! Miért? Ez volt a második gondolatom, mely reá vonatkozott - emlékszem.

A következő alkalommal, vagyis mikor Mosertől visszajött, egy szivaros-tárcát hozott, borostyánkőből afféle csecsebecsét, mely értékes lehet annak, akinek, de nekem semmit sem ért, mert nálunk csak az aranynak van értéke. A tegnapi dolog után szigorúan fogadtam.

Szigorom abból áll, hogy hidegen bánok az emberekkel. De amikor odaadtam neki két rubelt, nem állhattam meg, hogy ingerült hangon ne tegyem hozzá:

„Ezt csakis *önnek* adom. Moser nem fogadna el öntől ilyen tárgyakat”.

És nyomatékosan, célzatosan emeltem ki az *önnek* szót. Gonosz voltam, ő, meghallva ezt az „önnek”-et, ismét elvörösödött, de nem szólt semmit, nem dobta vissza a pénzt, hanem elvitte! Milyen is a nyomor! És hogy elpirult! Fölfogtam, hogy megsértettem. S amikor kiment, egyszerre azt kérdeztem magamtól: „Hát megér ez a diadal két rubelt?” Hehehe! emlékszem, csakugyan ezt a kérdést intéztem magamhoz: „Megér ez két rubelt? Megér?” S nevetve adtam magamnak igenlő feleletet.

Valóban nagyon jókedvű voltam akkor. De nem rossz érzésből cselekedtem, hanem szándékosan. Próbára akartam tenni a leányt, mert észrevétlenül valami új gondolatom támadt felőle. Harmadszor voltak most már rávonatkozólag különös gondolataim.

...Nos hát, ettől a pillanattól fogva kezdődött. Azonnal tudakozódtam az életmódja, a helyzete felől, s türelmetlenül vártam eljöveteletét.

Éreztem, hogy csakhamar el fog jönni. El is jött, s ekkor udvariasan és nyájasan beszéltem vele. Jó nevelésben részesültem s van modorom... Hm... Megértettem ekkorára, hogy jólelkű és szelíd leányka. A jók és szelídek ellentállása nem tart sokáig, s ámbár nem szeretik föltárni a szívüket, nem tudnak kitérni a társalgás elől. Röviden felelnek, de felelnek, s minél tovább megy az ember, annál többet vesz ki belőlük, ha bele nem fárad. Hanem gondolhatni, hogy ezúttal nem sokat mondott. Csak utóbb tudtam meg a *Golosz*-dolgot, meg a többit. Hirdetgette magát a lapokban; először, természetesen, nagy garral: „nevelő, vidékre is hajlandó menni, feltételek boríték alatt küldendő”; utóbb: „minden feltételre kész, ad leckéket, vagy lenne társalkodónő, vezetne háztartást, ápolna beteget, végezne kézimunkát, varrást, stb. stb...” Persze nem egyszerre hirdette mindezt, hanem minden egyes hirdetéssel alább szállott s végre nem kért egyebet, mint „kenyérre való munkát.” Nem kapott helyet.

Elhatároztam ekkor, hogy végső próbára teszem: előveszem az aznapi *Goloszt* s mutatok neki egy hirdetést:

„Fiatal leány, árva, nevelőnői állást keres kis gyermekek mellett, legszívesebben *koros özvegy úr házában, és segédkezni kész a háztartásban.*”

- Lássá, ez a hirdetés ma reggel jelent meg, s estére az illetőnek már bizonyosan lesz helye. Így kell magát hirdetni.

Ismét elpirult, szeme ismét lángot lövellt. Hátat fordított és elment.

Ez nagyon tetszett nekem. Egyébiránt már bizonyos voltam felőle és semmitől sem kellett tartanom: senki sem fogadja el az ő szivaros tárcáit; hanem azokból is kifogyott. Harmadnap sápadtan és zavarodottan köszöntött be. Sejtettem, hogy történt vele otthon valami, és úgy is volt. Mindjárt elmondom, hogy mi történt; csak előbb azt akarom előadni, hogy egyszerre milyen „*chic*”-esen viseltem magamat s mint hódítottam. Váratlanul támadt a gondolatom... Így történt:

Egy Mária-képet hozott (elszánta magát rá)... Oh... most tessék csak ügyelni. Most kezdődik, mert eddigelé csak össze-vissza beszéltem... Azt akarom, hogy eszembe jusson minden, minden apró részlet, a legcsekélyebb mozzanat...

Folyvást össze akarom szedni a gondolataimat, és nem akar sikerülni... hja, igen! az apró részletek, a csekély mozzanatok...

A Szűzanya képe... A Szűzanya a gyermek Jézussal... Családi kép, régi, aranyozott ezüst-díszítménnyel - „megér... megér hat rubelt”. Látom, hogy a kép nagyon a szívéhez van növe; de elzalogosít mindent, rámát, díszítményt. Azt mondom neki: Jobb, ha csak a díszítményt hagyja itt; a képet elviheti, jó lesz az úgy is.

- Talán nem szabad?

- De szabad, hanem talán ön...

- Hát szedje szét.

- Tudja mit? nem szedem szét; ide teszem a magam szentképei közé, az örök-mécs alá (mióta zálogházat nyitottam, folyvást égettem a mécset,) és, itt van, fogja, tíz rubel.

- Nincs szükségem tíz rubelra. Adjon csak ötöt. Biztosan kiváltom.
- Nem kell tíz rubel? A kép megéri, - tettem hozzá, újra észrevéve szemének szikrázását.

Nem felelt. Adtam neki öt rubelt.

- Nem kell megvetni senkit... Magam is voltam válságos és még rosszabb helyzetben is, és ha most ilyen foglalkozás mellett lát... hát azok után, amiket szenvednem kellett...

- Bosszút áll a társadalmon, mi? - szakított félbe hirtelen gúnyos, de egyszersmind naiv mosollyal.

Hohó! gondoltam magamban. Hiszen ennek a leánynak önállósága, jelleme van!

- Láss, - folytattam félig tréfásan, félig komolyan, - én egy rész vagyok amaz erőből, mely mindig rosszra tör és mindig jót teszen.

Figyelmesen és egyúttal gyermekes kíváncsisággal nézett rám.

- Várjon csak, honnan is való ez a gondolat, - mintha hallottam volna már...

- Ne törje a fejét. Mefisztó így mutatja be magát Faustnak. Olvasta a *Faustot*?

- Nem... figyelmesen.

- Azaz hogy nem olvasta. Olvasni kell azt. Még folyvást gúnyos kifejezést látok az ajkán. Kérem, ne tegyen föl rólam olyan kevés ízlést, mintha fehérre akarnám mosni az én uzsorás szerepemet azzal, hogy Mefisztónak adom ki magamat. Uzsorás csak uzsorás marad. Tudjuk.

- Ön különös ember... Nem akartam azt mondani...

Azt akarta mondani, hogy nem várt volna tőlem irodalmi műveltséget. Nem mondta, de megsejtettem, hogy gondolta. Kíváncsiságot ébresztettem benne.

- Láss, - jegyeztem meg, - nincs mesterség, amelyben jót ne lehetne tenni. Bizonyára nem magamról beszélek. Én, úgy hiszem, csakis rosszat teszek, de...

- Igaz, minden helyzetben lehet jót tenni, - felelte ő élénken, tekintetével át akarva hatni rajtam. - Igen, minden helyzetben, - ismételte.

Oh! emlékszem! emlékszem mindenre! És, kimondom, megvolt benne az a fiatalság, az a bájos fiatalság, mely, amikor mély eszmét fejez ki, az arcon a naiv és őszinte meggyőződés villanását tünteti föl, mely mintha ezt mondaná: Lám, milyen értelmes tudok én lenni! És nem lehet mondani, hogy ez önhittség, mint a mienk, hanem őszinte meggyőződés eszméjének a helyességéről. Oh, az őszinteség! Ez az, ami hódít. És milyen elragadó volt ez ő benne! Emlékszem, nem feledtem el semmi! Amikor elment, el voltam határozva. Még aznap elvégeztem utolsó tudakozódásaimat és részletesen megismertem egész életét. A múltját Lukérja, a családjuk szolgálója által tudtam meg, akit kevésbé azelőtt hódítottam a magam pártjára. Olyan siralmas volt az élete, hogy nem értem, mikén maradhatott ilyen körülmények közt elegendő lelki ereje ahhoz, hogy nevéssen, hogy meglegyen benne az a kíváncsiság, amelyet akkor tanusított, amikor *Faust*-ból idéztem. De hát a fiatalság!... Különösen ezt gondoltam el akkor büszkén és örömmel, mert lelki nemességet láttam abban, hogy bár a nyomor szélén állott, a Goethe nagy gondolata iránt fogékony maradt. Az ifjúkor mindig nagylelkű, még mikor nincs is méltó helyén.

Nem ő róla beszélek. A nevezetes az, hogy máris a magaménak tekintettem, hogy nem kétkedtem hatalmamban, és tudjátok-e, hogy a nemkétkedés emberfölötti gyönyört nyújt?

De hova tévedek? Ha így folytatom, sohasem leszek képes rendbe sorozni a gondolataimat... Hamar, hamar... istenem! Összezavarodom... Nem jól van!...

II.

Történetét, amennyire megismerhettem, pár szóval elmondhatom. A szülei régen elhaltak, három évvel azelőtt, hogy a nagynénjeihez került, akik - hogy többet ne mondjak rendetlen életmódot folytattak. Az egyik özvegy volt, nagy családdal a nyakán (hat gyermek, egyik kisebb, mint a másik), a másik vén leány volt, rossz. Rossz mind a kettő. Apja kishivatalnok, s nemessége csakis a személyéhez volt kötve. Ez megfelelt kívánságomnak. Én felsőbb osztályhoz tartoztam.

Főhadnagy voltam azelőtt egy szép egyenruhájú ezredben, nemes ember, független stb. Ami a zálogházamat illeti, azt a nagynénik csak jó szemmel nézhetik. Három évi szolgátság e nénék mellett! És mégis módját tudta ejteni, hogy letegye a vizsgáit! Ez azt bizonyítja, hogy nemes becsvágy élt benne.

És én, miért akartam megházasodni? Különben nem én rólam van itt szó... nem ez a kérdés...

Leckéket adott a néni gyermekeinek, javítgatta a fehérruhát, sőt, bár gyöngé mellű, padlót is surolt. Verték, fölhányták neki a falatot, amit megevett és végül a két vén néne áruba akarta bocsátani... Pih! Mellőzöm az undorító részleteket. Apróra elbeszéltem nekem azóta mindent.

Mindezt egy szomszédos fűszeres kileste. Nem közönséges fűszeres volt ez. Két nagy boltja volt. Két asszonyt temetett már el, s most harmadikat keresett. Azt hitte: meglelte. „Szelíd, hozzá van szokva a nyomorúsághoz, ez jó anya lesz az én gyermekeimnek”, gondolta magában.

Voltak is gyermekei. Szólt a nénéknek s megkérte a leányt. Ötven esztendő volt. A leány megrémült. Ekkor kezdett hozzám járni, hogy pénzt szerezzen az ujságokban való hirdetésre. A néneitől időt kért a gondolkodásra. Adtak is, de igen keveset. S azalatt folyvást ostromolták és váltig ismételték: „Magunknak sincs miből élni: hátha még egy szájjal többet kell tömni!”

Ismertem már mindezeket a körülményeket, de csak akkor reggel határoztam el magamat. Este a fűszeres ötven kopek ára cukrocskát hoz; a leány együtt van vele. Én kihívom Lukérját a konyhából s megbízom, sugja meg neki, hogy a kapuban várom, sürgős mondanivalóm van.

Nagyon meg voltam elégedve magammal. Egyáltalában azon a napon roppantul meg voltam magammal elégedve.

A kapuban Lukérja előtt kijelentettem neki, aki már azon is bámult, hogy kihivattam, - kijelentettem neki, hogy van szerencsém stb... Végül, hogy megmagyarázzam neki az eljárásomat s ne ütközzék meg ezen a kapu alatt való megkérésen, hozzátettem:

„Jóhiszemű emberrel van dolga, aki teljesen ismeri az ön helyzetét.”

És nem hazudtam. Jóhiszeműen jártam el. De hagyjuk ezt. Kérésem nemcsak hogy illendő szavakba volt foglalva, amint jónevelésű embertől elvárható, de, ami fő, eredeti is volt.

De vajjon hiba-e megvallani? Igazságot akarok magamnak szolgáltatni és szolgáltatók is; mérlegelnem kell a mellettem és ellenem szóló okokat, s azt teszem is. Gyönyörrel gondoltam rá utóbb is, ámbar ostobaság: megvallottam neki minden röstelkedés nélkül, hogy kevés a tehetségem és közönséges az értelmiségem; hogy nem vagyok valami jó ember, hanem amolyan *olcsó önző* (emlékszem erre a szóra, az úton gondoltam ki, s nagyon meg voltam vele elégedve), és hogy talán nagyon is sok kellemetlen oldalam van különféle tekintetekben. Mindezt bizony büszkeséggel mondtam el; hiszen ismeretes dolog, hogyan szokás az ilyeneket elmondani. Persze nem volt olyan rossz ízlésem, hogy a hibáim felsorolása után a jó tulajdonaim sorozatával álltam volna elő, például így: Ha nincs is meg bennem ez s ez,

megvan bennem az s az. Láttam, hogy a leány nagyon fél, de nem kíméltem; sőt inkább mivel reszketett, én annál nyomatékosabban beszéltem.

Kimondtam neki kereken, hogy éhen nem fog halni, de szép ruhákra, színházakra, bálokra nem számíthat, ha csak talán később nem, mikorra célomat elértem. Ez a szigorú hang magamat is elragadott. Ugy mellékesen hozzátettem még, hogy zálogházamat bizonyos körülmények közt és bizonyos célból nyitottam. Volt jogom úgy beszélni: a cél és a körülmények valóban megvoltak.

Kérem, uraim, világéletemben mindig első voltam azok közt, akik ezt a zálogkölcsonzó mesterséget utálták; bár nevetséges, ha az ember rejtelmesen beszél magáról, mégis igaz, hogy én bosszút forraltam a társadalom ellen. Igaz! igaz! igaz! Ugy hogy akkor, amikor ő gúnyosan vetette ezt oda nekem, igazságtalan volt. Mert lássák, kérem, ha kereken azt feleltem volna rá: „Igenis, megbosszulom magamat a társadalmon!” ő nevetett volna rajtam, mint egy másik ízben, és az valóban nevetséges is lett volna. De így, homályos célzásokkal, egy-egy titokzatos odavetéssel módomban lehetett fölízgatni a képzelődését.

Egyébiránt nem féltem én akkor már semmitől. Tudtam, hogy a pohos fűszerest mindenesetre megvetendőbbnek fogja találni, mint engem, s hogy ott, a kapu alatt, olybá tűntem fel előtte, mint egy megmentő. Tudatában voltam ennek. Oh, az alacsonyságot könnyen ki tudja gondolni az ember!... De végre is, valóban alacsonyság volt ez? Hogyan kell megítélni ilyen esetben az embert? Hát nem szerettem őt már ekkor?

Kérem csak. Magától érthető, hogy egy szót sem mondtam neki a jótéteményeimről. Oh, ellenkezőleg: „Én leszek az ön lekötelezettje s nem ön az enyém.” Fennen mondtam ezt; nem állhattam meg. Ostobaság is volt ez talán, mert láttam, hogy összevonta a szemöldökét. De egészben véve mégis győztem. Kérem csak még... Ha már úgyis föl kell bolygatnom ezt a sarat, még egy utolsó szennyest dolgot kell említenem: egyenesen álltam ott a kapuban és fejembe szállt a büszkeség: „Szálás, magas, művelt ember vagy, és dicsekvés nélkül mondhatod magadat csinos alaknak”. Ez villant a fejemben... Természetes, hogy ő ott rögtön a kapu alatt nem mondott igent. De... de hozzá kell tennem, hogy sokáig gondolkozott, míg kimondta ezt az igent. Olyan mélázó volt, de olyan, hogy időm volt ezt mondani neki: „Nos?” sőt még másodszor is, de „*chic*”-esen: „Nos tehát?”

- Várjon, - felelt ő, - gondolkozni fogok.

Kedves orcácskája olyan komoly volt, de olyan, hogy le lehetett róla olvasni a lelkét. És én sértve éreztem magamat. „Lehetséges-e?” gondoltam magamban, „hogy habozik köztem és a fűszeres közt?”... Ah, akkor még nem értettem! Nem értettem semmit, semmit! máig sem értettem semmit! Emlékszem, hogy amikor eltávoztam, Lukérja utánam szaladt és sietve vetette oda:

- Megfizeti az isten, batyuska, hogy elveszi a kisasszonyunkat. De ne mondja meg neki, mert nagyon büszke.

Büszke, jó; szeretem a büszkéket. Főkép a büszkéket kell elvenni, ha bizonyos benne az ember, hogy meghódította; mi? Oh, alacsonyság, ügyetlenség!... Mennyire meg voltam magammal elégedve! Képzeljék: mialatt ő ott a kapuban azon az igenen gondolkozott, én meglepve olvastam le arcáról ezt a gondolatot: „Ha már ilyen szerencsétlen választás előtt állok, miért ne választanám a fűszerest, hogy részegségében addig verjen, amíg bele nem halok?”

És, mit gondolnak, nem lehetett-e ilyen gondolata?

Igen, és most már nem értem az egészét. Azt mondtam az imént, hogy *lehetett* neki ez a gondolata: Melyik lenne a nagyobbik szerencsétlenség? Melyikhez rosszabb hozzámenni, a boltoshoz-e vagy a Goethe uzsorásához? Ez itt a kérdés!... Miféle kérdés? És te még most sem érted, szerencsétlen? Hiszen itt van rá a felelet az asztalon!... De ismétlem: ami engem illet, magammal én nem törődöm.... De az a kérdés: oka vagyok-e én ennek? Nem tudok rá felelni; Jobb ha lefekszem; fáj a fejem.

III.

Nem tudtam aludni. Hogy is tudtam volna? a vér dühösen lüktetett a halántékomban. Vissza akarok merülni ebbe a sárba. Minő posvány!... És minő posványból emeltem én őt ki!... Éreznie kellett volna ezt, és igazságosan méltányolnia tettemet!..... Több tekintet bírt rá erre a házasságra: azt gondoltam például magamban, hogy én negyven éves vagyok, ő meg tizenhat. Ez az egyenlőtlenség csábított. Kellemes volt, nagyon kellemes.

Angolos esküvőt szerettem volna, csupán két tanú jelenlétében, kiknek az egyike Lukérja legyen; s aztán felülni a vasútra és elmenni talán Moszkvába, ahol éppen egy kis dolgom lett volna. Ott maradtunk volna két hétig. De ő ellenezte, nem akarta, s nekem el kellett menni tisztelegni a néneihez, mint helyettes szüleihez. Sőt ajándékoztam is mindegyiknek száz rubelt s még többet is ígértem, bár nem szóltam róla, nehogy megalázva érezze magát e hitványságok által. A két néne csupa méz volt. Meghányták-vetették a hozomány kérdését: a leánynak nem volt semmije, a szó szoros értelmében úgyszólván semmije, s nem is akart elhozni semmit. Sikerült megértetnem vele, hogy lehetetlen, hogy ne legyen hozomány, s ezt a hozományt magam adtam, mert ki adhatta volna? De nem énrólam van szó. Sikerült vele elfogadtatnom néhány eszmémet, hogy legalább tudja: hányadán vagyunk. Túlságosan is siettem, úgy hiszem. A fő az, hogy mindjárt elejétől fogva, bármily tartózkodó természet volt, vonzalommal közeledett felém, gyöngéden sietett elibém, ahányszor odajöttem, és elragadtatással, hebegve (az ártatlanság kedves hebegésével) beszélt el gyermekkorát, szólt serdülő éveiről, a szülei házaról, apjáról és anyjáról. Én hideg vízzel hűtöttem le ezt a hevülést. Ugy gondoltam volt el magamban. Hevüléseire szótlanysággal feleltem... nyájas szótlanysággal, bizonyára... de ő csakhamar megérezte a távolságot, mely köztünk, és a rejtélyt, mely bennem van. Én pedig minden lehetőt megtettem, hogy rejtelmesnek tartson! Evégből követtem el mindazt az ostobaságot! Először is a szigor: szigorú arccal vezettem be házamba.

Az úton, nagy elégedettségemben, egész rendszert állapítottam meg. És ez a rendszer csak úgy magától jutott eszembe. És nem tehettem másképp; ellenállhatatlan erő késztetett rá. De végre is, miért rágalmaoznám magamat? Észszerű rendszer volt az. Kérem, ha egy embert meg akarnak ítélni, ismerjék meg alaposan a dolgot... Ime!

Hogyan is kezdjem? mert nagyon nehéz. Az önigazolás mindig nehézséggel jár. Hát, például: lám, az ifjúság megveti a pénzt; én pedig dicsértem, dicsőségét zengtem a pénznek: annyira dicsőítettem, annyira, hogy ő végre is elhallgatott. Nagyra nyitotta szemét, figyelt, nézett és hallgatott. Az ifjúság, nemde, nagylelkű, heves és nem igen türelmes: ha valami nem tetszik neki, rögtön megveti. Én a nagyságot akartam, azt, hogy a nagyság bele legyen oltva a szívbe, minden rezgésébe. Veszek egy közönséges példát: Hogyan egyeztethető össze ilyen jellemmel a zálogra-kölcsönzés? Magától érthető, hogy célzásaim nem voltak ilyen világosak, mert különben úgy látszott volna, mintha igazolni akarnám magamat az uzsoráskodásomért. Büszkeséggel jártam el. Hallgatásomat hagytam beszélni. Érték én ahhoz: egész életemben azt cselekedtem. Egész drámákat éltem át hallgatagságomban! Eltaszított az egész világ, el voltam feledve, és senki, de senki sem tudott róla! És ime, egyszerre csak e tizenhatéves fiatal

nő össze tudott szedni, a hitványok ajkáról, reám vonatkozó adatokat, és azt képzelte, hogy most már mindent tud. Pedig a titok ott rejtőzött a lelkemben! Én nem mondtam el semmit, kivált neki, semmit, egészen tegnapig...

Miért nem mondtam semmit? Büszkeségből. Azt akartam, hogy úgy találja ki, nélkülem, és nem néhány haszontalan embernek a mende-mondája után; azt akartam, hogy magától találja ki, milyen ember vagyok, és értsen meg! Amikor házamba vezettem, bírni kívántam teljes becsülését, azt óhajtottam, hogy hajoljon meg előttem, és szánakozzék szenvedéseimen... Azt gondoltam, hogy megérdemlem ezt.

Ah! mindig csak az a büszkeség! Nekem mindig minden, vagy semmi sem kellett, és azért voltam kénytelen így cselekedni; mert nem fogadok el fél boldogságot, mert *mindent* akartam. Azt mondtam magamban: „Sejts meg hát, és becsülj!” Mert önök is meg fogják engedni, hogy ha magyarázatokat adtam volna neki, ha megsugtam volna, hogy mit gondoljon felőlem, ha kértem volna a becsülését, ez annyi lett volna, mint alamizsnát kunyorálni tőle... Egyébiránt minek visszatérni ezekre a dolgokra?

Bolond voltam, bolond, százszor is bolond! Világosan, ridegen (oh, igen: ridegen) magyaráztam meg neki, hogy az ifjúság nagylelkűsége szép dolog, de nem ér egy fél kopeket. És miért nem? Mert nem kerül semmijébe, mert veleszületett. Az ily érzelmek a lét első benyomásai közé tartoznak. De lássuk aztán a próbát. Az olcsó nagylelkűség könnyű dolog. Odaadni még az életet is, olyan kevésbe kerül, ha az áldozathoz nem kell több, mint forrongó vér és duzzadó erő. De lássunk csak egy nehéz áldozatot, hosszasat, homályban maradót, csillogás nélkül valót, elrágalmazottat, olyat, amely sok önmehtagadással és semmi dicsőséggel sem jár... Oh, te, ki bensődben tündöklő vagy, te, kit becstelennek kiáltanak ki, holott a világ legjobb embere vagy, nos, kísértsd meg ezt a hősi áldozatot: vissza fogsz tőle riadni! Én pedig egész életemben hordoztam e hősi áldozat súlyát... Vitatkozott velem eleinte, még pedig hevesen; de azután lassankint hallgataggá lett s végre egészen el is hallgatott. Csak a szeme figyel, egyre feszültebben és nagyra nyilva a döbbenettől. És... és, mi több, az arcán kihívó, zárkózott, gonosz mosolyt láttam megjelenni.

Ezzel a mosollyal vezettem be házamba. Igaz, hogy nem is volt más menedéke.

IV.

Ki kezdte legelőször?

Senki. Magától kezdődött mindjárt eleinte. Mondtam már, hogy szigorú arccal fogadtam házamba; de az első napok alatt szelídebbé lettem. Mátkaságunk alatt figyelmeztettem, hogy majd át kell vennie a zálogtárgyakat és kiadnia rájuk a kölcsönöket. Nem tett ellene semmi kifogást (tessék ezt megjegyezni) sőt buzgósággal látott a munkához.

A lakáson és a berendezésen semmit sem változtattam. Két szoba: egy nagyobb, amelyet rostélyzat választott ketté, meg egy kisebb, amely a hálósobánk volt. A bútorszak szerény volt, még szerényebb, mint a néniknél. A szentképeim az örökméccsel a nagy szobában voltak, amely irodául szolgált. A másikban voltak a könyveim, meg egy pénzes szekrény. Azt is értésére adtam volt a jegyesemnek, hogy a háztartás, vagyis kettőnknek az eledele, meg a Lukérjáé (ezt is a házhoz hoztam) nem ruhat főlebb naponkint egy rubelnél. „Harmincezer rubelt kell összeszednem, mert különben nem érdemes pénzt keresni”. Nem szólt ellenem s én magamtól emeltem föl harminc kopekkel a napi költséget.

Igy a színházzal is: megmondtam volt a jegyesemnek, hogy havonként egyszer elmegyünk, még pedig tisztességes helyre, támlásszékre. Háromszor voltunk, és láttuk a... de az mindegy... Szótlatlanul mentünk és szótlatlanul jöttünk haza. Miért, miért nem mondtunk egymásnak soha semmit?

Az első időben nem volt köztünk civódás és mégis hallgattunk már.

Emlékszem.... Ő loppal tekintgetett rám és én, észrevéve ezt, csak annál némább lettem. A hallgatagság, igaz, tőlem eredt s nem ő tőle... Egyszer-kétszer meg is kísérlette, hogy megöleljen. De mivel ezek a hevületek betegesek, idegesek voltak, én pedig csak az igazi örömeiket méltánylom, amiknek kölcsönös becsülés az alapja: hidegen fogadtam ezeket a tüntetéseket. És igazam volt. Az ilyenek után másnap mindig valami összezőrdülés történt, nem éppen összezőrdülés, hanem hallgatagság és az ő részéről egyre kihívóbb arckifejezés.

„Engedetlenség, zendülés”, ezt lehetett rajta látni. De tehetetlen volt. Igen, az a szende arc egyre kihívóbb lett. Ellenszenvesnek kezdtem előtte feltűnni. Ó, tanulmányoztam! Magánkívül is volt sokszor... De hogyan van az, hogy olyan nyomorúságos lakásból kerülve ki, ahol maga súrolta a padlót, olyan hamar megutált egy másik szegényes lakást?

Nálunk, tetszik tudni, nem a szegénység, hanem a takarékoság tette ezt; de ha kellett, még a fényűzést is megengedtem, például a fehérneműt, a ruházkodást illetőleg. Mindig úgy vélekedtem, hogy gondosan öltözködő férj tetszik az asszonynak. Neki egyébiránt semmi kifogása nem volt a szegénység ellen, csak a fősvénység ellen. Mind a kettőnknek megvolt a maga külön célja és erős jelleme. Ő egyszerre magától tett le arról, hogy színházba járjunk és arca még gunyorosabb kifejezést öltött!... Én pedig egyre hallgatabb, szótlanabb lettem...

Nem kell-e magamat igazolnom? A főnehézség a zálogra kölcsönzés volt, ugyebár? Kérem, tudtam én azt, hogy egy tizenhatéves nő nem szánhatja el magát arra, hogy meghódoljon egy embernek. Az asszonyban nincs eredetiség. Ezt vallottam mindig s ezt vallom most is. Az mindegy, hogy ő most itt fekszik kiterítve, az igazság csak igazság marad és Stuart Mill sem változtathat rajta. A szerető asszony pedig, óh, a szerető asszony! Még a bűneit is isteníti annak, akit szeret. A szeretett lény nem tudna a maga hibáira annyi mentséget találni, amennyit ő talál. Nagylelkű dolog ez, de nem eredeti. Az eredetiségnek ez a hiánya okozta a nők vesztét. És ugyan - ismétlem - mit bizonyít az, hogy ő most itt fekszik az asztalon? Mi eredetiség van ebben? Ó, ó!...

Kérem, én akkor meg voltam győződve a szerelméről: körültem volt, nyakamba borult, nem azért tette-e, mert szeretett vagy szeretni akart? Igen, így van, hön vágyott szeretni, kereste a szerelmet s a bajom éppen az, hogy nem követtem el bűnt, amelyet dicsőíthetett volna.

Azt mondjátok: „uzsorás!” és mindenki azt mondja: uzsorás. Hát aztán? Volt rá ok, hogy egyike a legnemesebb embereknek uzsorássá legyen. Lássák, kérem, vannak eszmék... Azaz hogy, ha szóval fejezünk ki bizonyos eszmét, rettentően ostoba valami lesz belőle... És miért? Semmiért. Mert mindnyájan ludasok vagyunk és nem bírjuk elviselni az igazságot... Más okot nem tudok... Azt mondtam az imént: „a legnemesebb emberek egyike”: van ezen mit nevetni és mégis igaz, igaz volt, való igaz. Igen, nekem jogom volt ahhoz, hogy biztosítani akarjam a jövőmet és megalapítsam ezt az üzletet. „Ti engem eltaszítottatok, emberek; elűztetek néma megvetésekkel: szenvedélyes fölhevüléseimre halálos sértéssel feleltetek, mely nyomasztó teher az egész életen; jogom volt tehát falat emelni köztem és köztetek, összegyűjteni azt a harmincezer rubelt és aztán ott fejezni be életemet valahol Krimióban, a Fekete-tenger partján, hegytetőn, szőlők között, saját földemen, melyet ezen a harmincezer rubelon vásárlók, távol tőletek, nem táplálva ellenetek keserűséget, de egy eszményt hordozva lelkemben, szerető nőt látva szívem mellett, családot nevelve, ha az Isten megengedi és jót téve felebarátaimmal.”

Jól tettem, hogy mindezt magamba zártam, mert lehetett volna-e ostobább valami, mint hangosan elmondani ezt neki? Ez az oka az én büszke hallgatagságomnak, ezért nézegetünk egymásra zárt ajakkal. Mit érthetett volna ő meg? Az ő tizenhatéves fiatalságával? Mit érthetett volna ő az én igazolásomból, szenvedéseimből?... A legnagyobb baj a zálogház volt. De hát olyan sok rosszat műveltem én abban? S nem látta-e, hogy mérsékelt nyereséggel elégedtem meg? Ó, az igazság rettenetes a földön! Az a szelídség, az a mennyei szenteség, amely benne volt, elviselhetetlen zsarnokság volt az én lelkemnek, kínszenvedés! Rágalmaznám magamat, ha ezt elhallgatnám.

Nem szerettem? Gondoljátok-e, hogy nem szerettem? Ki mondhatja azt, hogy nem szerettem? Lám, gálád ironia volt ez a sorstól és természettől! Átkozottak vagyunk, átok az egész emberi élet! Az enyém még inkább, mint a másé! Én most már értem a tévedésemet. Pedig a tervem világos volt, mint a nap. „Csendben fogok szenvedni.” És úgy tettem; nem hazudtam magamnak! „Majd belátja ő”, gondoltam magamban, „hogy ebben nagylelkűség rejlik. Mostanig nem tudta észrevenni, de majd ha rájön, - ha ugyan rájön - tízszeresen fogja méltányolni s térdre hullva teszi össze a kezét.”

Ez volt a gondolatom. De hát elfeledtem valamit. Nem juthattam semmire... De elég, elég... Kitől kérjek most már bocsánatot? Vége, vége... Bátorság, ember, óvd meg a büszkeségedet: nem te vagy a bűnös!

Igen, kimondom az igazságot, nem félek a szeme közé nézni: ő volt a hibás, ő volt a hibás!...

V.

Az első összeszólalkozások, hát, abból eredtek, hogy ő korlátlanul akart rendelkezni a pénzzel s túlságosan magas árban venni be a zálogtárgyakat. Kétszer kegyeskedett emiatt velem civódni. Én nem akartam engedni. Ekkor jelentkezett az özvegy kapitányné.

Beállított egy öreg özvegy katonatisztné egy medaillonnal, mely a férjéről maradt rá. Tetszik tudni: emlék. Adtam rá harminc rubelt. A vén asszony elkezdett nyöszörögni és rimázkodni, hogy tartsuk meg a zálogot. Magától érthető, hogy megtartottuk, öt nappal utóbb ismét eljött s a medaillont egy karpereccel akarta kicserélni, mely alig ért nyolc rubelt. Én természetesen ezt megtagadtam. Valószínű, hogy az öregasszony látott valamit a feleségem szemében, mert távollétemben ismét eljött s a csere megtörtént.

Még aznap megtudtam: határozott hangon beszéltem és érveltem, ő az ágyon ült: mialatt én beszéltem, ő a padlót nézegette és taktust ver a lába hegyével; ami szokása: ajkán az a bántó mosoly tévedezett. Erre hidegen, minden hangemelés nélkül, kijelentettem, hogy a pénz az *enyém* s jogom van az életet úgy fogni föl, amint *nekem* tetszik. Emlékeztettem, hogy amikor egybekeltem vele, nem titkoltam előtte semmit.

Hevesen, reszketve ugrott föl és képzeljék, ellenem való dühében toporzékolni kezdett. Mint egy vadállat, amelynek rohama van. Megmerevültem bámulatomban. Ilyenre nem voltam elkészülve. De nem vesztettem el a fejemet és higgadtan jelentettem neki, hogy megvonom tőle a jogot, hogy az üzleti dolgaimba avatkozzék. A szemem közé nevetett és elment. Nem volt szabad hazulról bárhova is elmennie nélkülem. Ebben már az esküvő előtt megegyeztünk.

Bezártam az üzletet és elmentem a nénikhez. Az esküvő óta minden érintkezést megszakítottam volt velük: mi nem jártunk hozzájuk, ők nem jöttek hozzánk. Ő már előttem ott járt náluk. A néni kíváncsian hallgattak végig, nevettek és azt mondták: „Úgy kell.” El voltam készülve a gúnyolódásukra. Rögtön megvásároltam száz rubelért - huszonöt rubel

felpénzzel - a fiatalabbik néne jóakarátát. Ez aztán két nappal utóbb eljön hozzám és azt mondja:

- Egy Efimovics nevű tiszt, akivel ön együtt szolgált, játszik bele a dologba.

Nagyon meg voltam lepve. Ez az Efimovics volt az, aki nekem a katonaságnál legtöbbet ártott. Egy hónappal azelőtt, minden röstelkedés nélkül kétszer jött el a házamba azzal az ürüggyel, hogy zálogba tesz valamit. Eszembe jutott, hogy otlétekor nevetgélt a feleségemmel. Ekkor én is kimentem az üzletbe s régebbi viszonyunknál fogva megtiltottam neki, hogy többet a házamba jöjjön. Egyebet az egész dologban nem láttam, mint ez embernek a szemtelenségét. És most a néni arról értesít, hogy már légyottjuk is van egy barátnőjénél, valami Számszonovna Julia nevű özvegy ezredesnénél:

- Oda jár a felesége.

Rövidre fogom az elbeszélést. Háromszáz rubelomba került ez a dolog. Negyvennyolc óra alatt megkötöttük az alkut, mely abban állott, hogy engem el fognak rejteni egy szomszéd szobába az ajtó mögé s így tanuja leszek az első légyottnak. E légyottot megelőző napon rövid, de rám nézve igen jelentős szóváltás volt köztünk. Este jött haza, leült az ágyra s verte lábával a taktust a szőnyegen. Hirtelen eszembe jutott, hogy az utolsó két hét alatt egészen más volt a természete, mint rendesen; mintha csak kifordították volna. Indulatos, veszekedő, rosszraajló teremtetést láttam magam előtt, bár természetes szendesége még visszatartotta. Ha egy ilyen természet föllázad, megérzik rajta, hogy erőfeszítést tesz és csak nehezen bírja leküzdeni becsületességét és szemérmét. Azért mennek az ilyenek túl a megengedett határon s ezért van az, hogy az ember nem hisz a szemének, amikor így látja őket. Az olyan, akiben a rossz már megrögzött, mindig óvatosabban cselekszik. Rosszabbra vetemedik, de meg akarja óvni a külszint és követeli a becsülést.

- Igaz-e, hogy önt a hadseregtől elcsapták, mert félt párbajozni? - kérdezte egyszerre minden bevezetés nélkül. S a szeme csak úgy szikrázott.

- Igaz. A tisztekből alakult becsületbíróság követelte a lemondásomat, de különben is benyújtottam volna.

- Elkergették, mint gyávát?

- Igen, gyávának nyilvánítottak. De én nem gyávaságból vonakodtam meg verekedni; hanem mert nem akartam engedelmeskedni a zsarnoki követelményeknek és nem akartam elégtételt kérni, amikor nem éreztem magamat sértettnek. Tudja meg (nem állhattam meg, hogy hozzá ne tegyem), tudja meg, hogy az ily zsarnokság ellen való fellázadáshoz és következményeinek az elviseléséhez több bátorság kell, mint bárminő párbajhoz.

Nem állhattam meg, hogy elhallgassam ezt az önigazolást. Ő pedig csak ezt várta, csak ezt az újabb megaláztatást remélte. Gonoszul nevetett.

- Igaz, hogy három évig csavargott Pétervár utcáin, kopeket koldulva és billiárdasztalok alatt hálva?

- Háltam én a menedékházakban is. Igen, igaz, Sok szégyen volt az életemben az után, hogy a katonaságtól megváltam, de gyalázatba nem süllyedtem. Magam voltam az első, ki életmódomat meggyűlöltem Csak akaratomnak, lelkemnek a hanyatlása volt az, melyet kétségbeejtő helyzetem idézett elő. A mult...

- De most már valaki ön, tőkepénzes...

Ezzel is a zálogházra célzott. De én erőt tudtam venni magamon. Láttam, hogy még jobban meg szeretne alázni s nem adtam rá alkalmat. Éppen idejekorán köszöntött be valaki s kimentem az első szobába.

Egy órával utóbb egyszerre csak felöltözött, hogy elmegy s megállva előttem, ezt mondta:

- Ön az esküvő előtt mindezekről semmit sem mondott.

Nem feleltem s ő elment.

Másnap ott ültem abban a bizonyos szobában s hallgattam az ajtó mögött sorsom eldőlését. Ő utcára öltözötten ült egy asztal előtt és Efimovics mellette állott és tette neki a szépet. Nos, az történt (becsületemre mondom ezt), az történt, amit előre láttam, sejtettem, anélkül, hogy teljes tudatában lettem volna annak, hogy előrelátom. Nem tudom, jól megértene-e.

Ez történt: Egy álló óráig hallgatóztam és egy álló óráig voltam tanuja, hogy mint küzd a nők legnemesebbike egy léha, gonosz, ostoba, hitvány lelkű emberrel. Honnan van az, gondoltam magamban, hogy ez a naiv, szende és hallgatólag teremtés így tud harcolni? A legszellemesebb modern vígjátékíró sem írhatna olyan jelenetet, amely ennyi ártatlan gúnnal volna tele s amelyben az erény ily szentséggel szégyenítené meg a bűnt. Mily remek mondások, mily finom visszavágások, mily igaz ítéletek! És mily szűzies szendesség!

A férfi szerelmi vallomásai, színpadias taglejtései, fogadkozásai nevetésre fakasztották. A tiszt, aki durva vággyal eltelve jött ide s ilyen ellentállást nem várt, le volt sujtva. Azt hittem volna, hogy ez a magaviselet egyszerűen kacérságot leplez, egy romlott, de szellemes teremtésnek a kacérságát, aki csupán tüntetni akar; de nem, az igazság úgy tündökölt, mint a nap; kétségnek itt nem lehetett helye. Csakis irántam való téves és szenvedélyes gyűlöletből határozhatja el magát ez a tapasztalatlan nő arra, hogy elfogadja ezt a légyottot; de a végső pillanatban kinyílt a szeme. Semmi mást nem akart vele, mint engem sérteni. És ezt a tiszta, szeplőtelen lényt ronthatta volna meg egy Efimovics, vagy bármely más mirevalója a nagy világnak? Nem érhetett el mást, mint azt, hogy kinevettette magát vele. Az igazság kitört a nő lelkéből s a felháborodás gúnyt csalt az ajkára. A bohóc, végkép kijövén sodrából, komor arccal ült ott, csak rövidesen szólt és én már attól kezdtem félni, hogy gálád bosszúból bántalmazni fogja.

És - becsületemre legyen mondva ez is - csaknem meglepetés nélkül voltam tanuja ennek az egész jelenetnek, mintha előre ismertem volna; úgy mentem oda, mint a színházba; úgy mentem oda: nem adva hitelt a vádaskodásnak, habár igaz, hogy revolver volt nálam. De gondolhattam-e őt másnak, mint amilyen volt? Miért szerettem volna hát? Miért vettem volna nőül? Igaz, kétségtelen bizonyítékát láttam e pillanatban annak, hogy gyűlöl, de annak is, hogy ártatlan.

Hirtelen végét szakítottam a jelenetnek azzal, hogy rájuk nyitottam az ajtót. Efimovics felugrott. Én megfogtam a feleségem kezét és felszólítottam, hogy jöjjön velem. Efimovics visszanyerte a lélekjelenlétét s hahotára fakadt:

- Ah, a férj szentelt jogai ellenében nincs hatalmam - mondta. - Vigye csak, vigye! És jegyezze meg, - kiáltott utánam - hogy bár lovagias ember nem köteles önnel megverekedni: önagsága iránt való tekintetből rendelkezésére állok... ha ugyan rá tudná magát egyszer szánni...

- Hallotta? - szoltam az asszonyhoz, egy pillanatra megállva vele a küszöbön.

Hazáig aztán egy szót sem. Fogtam a kezét s ő nem ellenkezett, sőt inkább elámultnak látszott; de ez csak addig tartott, amíg hazaértünk. Ott leült egy székre és merően nézett reám. Rendkívül halvány volt. Ajkán azonban ismét megjelent a gunyoros kifejezés. Szemében a

határozottság, hidegség és kihívás. Komolyan arra volt elkészülve, hogy agyonlövöm a revolveremmel. Szótlanul vettem ki zsebemből a fegyvert s letettem az asztalra. Szeme a revolverről reám révedezett. Tessék megjegyezni, hogy ismerte már ezt a fegyvert. Mióta zálogházam volt, mindig töltve tartottam, mert nekem sem kutyám, sem izmos szolgám nem volt, mint Mosernek. Csak szakácsnőt tartottam. Minthogy pedig ilyen üzletben védelemről okvetlenül kell gondoskodni, a revolverem mindig meg volt töltve. Első nap, amikor a házamba jött, nagyon látszott érdeklődni e fegyver iránt, kért, hogy magyarázzam meg neki a gépezetét, meg a használati módját s egy ízben le kellett róla beszélnem, hogy célbalőjjön vele. (Ezt is tessék megjegyezni.) Én, nem törődve mogorvaságával, félig felöltözötten feküdtem le. Nagyon fáradt voltam s tíz óra már régen elmúlt. Ő körülbelül egy óra hosszat maradt ott a széken, azután elfujta a gyertyát és vetkezetlen feküdt le a díványra. Eddig mindig az ágyban hált. Tessék megjegyezni ezt is...

VI.

Rettenetes emlék...

Reggel úgy hét és nyolc óra közt ébredtem föl. Csaknem nappali világosság volt már a szobában. Tökéletesen fölébredtem azonnal, visszanyertem az eszméletemet s rögtön kinyitottam a szememet.

Ő az asztal mellett állott s kezében tartotta a revolvert. Nem látta, hogy nézem; nem tudta, hogy ébren vagyok s rajta a szemem. Egyszerre csak közeledni látom magam felé, kezében a fegyverrel. Hirtelen behunyom a szememet és úgy teszek, mintha mélyen aludnám.

Odajött az ágyhoz és megállott előttem. Mindent hallottam. Tökéletes volt a csend, de én még azt a csendet is hallottam. E pillanatban megrándult a szemem s akaratom ellenére fölnyitottam...

Merően nézett rám. A cső már a halántékom mellett volt; tekintetünk találkozott... Csak annyi ideig tartott ez, mint egy villanás. Rákényszerítettem magamat, hogy lehunyjam pilláimat s összeszedve akaratomnak minden erejét, elhatároztam, hogy nem fogok mozdulni s ki nem nyitom többé a szememet, bármi történjék is.

Lehet rá eset, hogy egy mélyen alvó ember kinyitja a szemét, sőt fölemeli egy pillanatra a fejét is és szétnéz a szobában, a másik pillanatban pedig, anélkül, hogy eszméltre tért volna, visszaejti fejét a vánkosra és öntudatlanul alszik tovább. Amikor tekintetével találkoztam és halántékom mellett éreztem a fegyvert, egyetlen mozdulás nélkül hunytam le ismét szempillámat, mintha mély álomba merülnék. Ő tehát bízvást föltehetette azt is, hogy valóban alszom és nem láttam semmit, mert hiszen teljesen valószínűtlen volt, hogy, ha láttam és megértettem a helyzetet, ilyen pillanatban újra behunytam volna a szememet.

Igen, valószínűtlen volt. De ő kitalálhatta a valót is... Ez az eszme villant hirtelen agyamba abban a pillanatban. Ó, mily rohamos gondolatok és érzések leptek el egy pillanat alatt! Milyen gyors is az emberi elme! Abban az esetben, - gondoltam magamban - ha kitalálta a valót, ha tudja, hogy nem alszom, a halállal szemben való nyugodtságom megdöbbeneti s keze talán nem engedelmeskedik, ez új és rendkívüli esettel szemben talán eláll szándéka végrehajtásától...

Ismeretes dolog, hogy a magas helyen állókat a mélység ellenállhatatlan erővel vonzza le magához. Úgy vélem, hogy sok öngyilkosság és baleset csakis azért történt, mert a fegyver már a kézen volt. Mélység ez is, meredek lejtő, amelyen lehetetlen le nem csúszni. Mintha

ösztökélné valami az embert, hogy nyomja meg a ravaszt... De az a hit, melyben ő lehetett: hogy mindent tudok, hogy némán várom a halált, ez a hit feltartóztathatta a lejtőn.

A csend hosszan tartott. Már hajamon éreztem az acélcső hideg érintését. Ha azt kérdezik tőlem, hogy bizton reméltem-e a menekvést, Isten előtt azt felelem, hogy semmi reményem nem volt. Száz eshetőség közül talán egy volt a számomra. Miért vártam hát a halált? Erre én visszakérdezem: Mit törődtem volna az étellel, mikor az, aki kedves volt előttem, rám emelte a gyilkos fegyvert?... De éreztem egyúttal egész valómmal, hogy e pillanatban harc folyik köztünk, párbaj életre-halálra, párbaj, melyet elfogadott a tegnapi gyáva ember, ugyanaz a gyáva, akit valamikor kitaszítottak a hadseregből!

Ezt éreztem és ő tudhatta, ha megsejtette, hogy nem alszom!

Talán nem is egészen így van; talán nem is gondoltam ezeket akkor, de így kellett lennie, ha el nem gondoltam is, mert azóta szüntelenül erre gondoltam minden órámban.

Azt kérdezik talán, hogy miért nem kíméltem meg őt egy gyilkosság elkövetésétől?

Ah! Ezerszer is föltettem magamnak azóta ezt a kérdést, valahányszor hideg borzongással jutott eszembe az a pillanat. Komor kétségbeesésben vívódott akkor a lelkem. A halál révén, a sír szélén voltam magam is: hogyan gondoltam volna arra, hogy mást mentsek meg tőle? És hogyan állítsam azt, hogy akaratom lett volna hozzá? Mire lehettem volna képes oly végzetes pillanatban?

Vérem forrt, az idő ellelt, és síri volt a csend. Ő nem mozdult ágyam mellől, azután, valamely pillanatban... összerázkódtam a reménytől! Fölpillantottam. Ő már nem volt a szobában. Fölkeltem. Győztem... Le volt győzve mindenkorra! Átmentem teázni az első szobába, mert a szamovár mindig ott volt s ő szokta tölteni a teát. Leültem az asztalhoz s szótlánul vettem el a csészét, melyet ideadott.

Öt percet engedtem elmulni, mielőtt ránéztem. Ijesztően sápadt volt, sápadtabb, mint tegnap este s rámfüggesztette a szemét. És egyszerre... és egyszerre... látva, hogy én is megnézem őt... halvány mosoly suhant el halvány ajkán s félénk kérdés jelent meg a szemében...

Még kétkedik, mondtam magamban; kérdegeti magától: „Tudja-e, nem-e? Látott-e, nem-e?”

Közünyös arccal fordítottam el a szememet. A tea után elmentem; kimentem a vásárra és vettem egy vaságyat, meg egy olaszfalat. Hazahozattam s beállítottam az ágyat, az olaszfaltól, eltakarva, a hálószobába. Az ágy neki volt szánva, de én nem szóltam róla. Ez az ágy minden beszéd nélkül is megértette vele, hogy mindent láttam, mindent tudok s nincs kétségem.

Éjszakára a revolvert az asztalon hagytam, mint rendesen. Ő szó nélkül feküdt bele az új ágyba. Házasságunk fel volt bontva; ő volt a legyőzött fél, de kegyelmet nem kapott. Az éj folyamán agylázba esett. Reggelre forrósága volt. Hat hétig feküdt.

VII.

Lukérja az imént jelentette ki, hogy asszonyának a temetése után rögtön itthagya. Imádkozni akartam egy óra hosszat, de öt perc múlva le kellett tennem erről. Egyében járt az eszem, beteges gondolatok zaklatnak, sajog a fejem. Miért imádkozzam hát? Hisz az bűn lenne! Az is különös, hogy aludni nem tudok; pedig hiszen a legnagyobb bánatban is, az első nagy rázkódások után, mindig tud az ember aludni. A halálra ítélték is - mondják - mélyen alusznak az utolsó éjszakájukon. Szükséges az egyébiránt és természetes, mert különben elhagyná az erejük... Ledőltem erre a díványra, de nem tudtam aludni.

A hat hét alatt, ameddig a betegsége tartott, együtt ápoltuk Lukérjával, meg egy kórházi tapasztalt ápolónővel, akiről csak jót mondhatok. Nem kíméltem a pénzt, sőt sokat akartam ráköltetni. Schroeder orvosnak, akit elhivattam, minden látogatásért tíz rubelt fizettem. Amikor aztán magához tért, ritkábban mutattam magamat a szobában. Különben, minek bocsátkozom én ezekbe a részletekbe? Amikor már fölkelhetett, csöndesen telepedett félre a szobában egy asztal mellé, amelyet számára vásároltam.

Igen, igaz, hallgattunk mind a ketten. De mégis kezdtünk el-elejteni közönyös dolgokról néhány szót. Nekem természetesen gondom volt rá, hogy ne terjeszkedjem ki bőven bármire is láttam, hogy ő csak a szigorúan szükségesre iparkodott szorítkozni. Ezt én igen természetesen találtam. „Nagyon zavart, nagyon lever”, gondoltam magamban, „s időt kell neki engedni, hogy feledjen, hogy hozzátörődjék a helyzetéhez”.

Igy aztán egyre csak hallgattunk, de én minden pillanatban készültem a leendő magamtartására. Úgy gondoltam, ezt tette ő is, és rendkívül érdeklődéssel találgattam: Vajon min gondolkozik e pillanatban?

Hozzá kell tennem: senki sem tudja azt, hogy én mennyit szenvedtem és sírtam a betegsége alatt. Magamban sírtam és könnyeim a szívembe rejtettem, még Lukérja előtt is. Nem tudtam elképzelni, nem lehetett föltennem, hogy meghal, anélkül, hogy bármit is megtudott volna. S amikor a veszély elmúlt, amikor visszanyerte az egészségét, emlékszem, hogy igen hamar és teljesen nyugodt lettem. Sőt mi több, elhatároztam, hogy jövőnk végleges elrendezését lehetőleg későre halasztom s ideiglenesen meghagyok mindent úgy, ahogy van.

Igen, valami különös, valami sajátságos történt velem (nem tudom másképp meghatározni): győztem s ez a puszta tudat nekem teljesen elegendő volt.

Igy mult el az egész tél. Ó, ez egész tél alatt olyan elégedett voltam, mint élelemben soha!

Lássák, életemre egy rettenetes körülmény volt befolyással egészen addig a pillanatig, amikor feleségemmel az a rémséges esetem volt. Az, ami mindennap, minden órában folyvást nyomasztott, becsületemnek az elvesztése, a hadseregből való távozásom volt. Zsarnoki igazságtalanság sujtott. Igaz, hogy társaim nem szerettek hallgatag és talán nevetséges természetem miatt; mindig úgy van az, hogy mindazt, ami nemesség, titkos lelkesültség van bennünk, nevetségesnek találja társaink nagyobb része. Sohasem szeretett engem senki, még az iskolában sem. Mindig és mindenütt visszataszítóan bántak velem. Még Lukérja sem szenvedhetett.

Azonban a katonaságnál egy véletlen volt egyedüli oka annak az ellenszenvnek, amelyet magam iránt támasztottam. Ebben az ellenszenvben meg voltak a véletlenségek összes ismertető jelei. Azt akarom ezzel kimutatni, hogy semmi sem elviselhetetlenebb, mint az, ha egy véletlen okozza vesztünket, szerencsétlen összejövetele oly körülményeknek, amelyek bizvást elmaradhattak volna. Eszes emberre nézve ez lealázó. Ime, mi történt velem.

...Egyszer a színházban, felvonás után, ott hagytam helyemet, hogy a buffetben menjek. Egyszerre csak egy A...v nevű huszártiszt lépett be s fennhangon, az összes jelenvolt tisztek előtt elbeszélte, hogy Bezumesev kapitány (az én ezredemből) botrányt idézett elő a folyosón és hogy „részegnek látszik”. A társalgás, sajnos, nem folyt tovább erről a tárgyról, mert nem volt igaz, hogy Bezumesev kapitány részeg volt s így az állítólagos botrány sem történt meg. A tisztek egyébről kezdtek beszélni és a dolog annyiban maradt; de másnap az esetnek híre járt az ezredben s azt mondták, hogy az ezredemből egyedül csak én voltam jelen a buffetben, mikor A...v tiszteletlenül beszélt Bezumesev kapitányról és én elmulasztottam A...v-t egy kellő megjegyzéssel elhallgattatni. Mi okból tettem volna én ezt? Ha valamely személyes ügy volt közte és Bezumesev közt, ez kettejüknek a dolga volt s nekem nem lehetett hozzá közöm.

A tisztek azonban úgy vélekedtek, hogy ez nem volt magánügy, hogy a testület becsületét érintette s hogy ennél fogva, mivel az ezredből egyedül én voltam ott jelen, hallgatásommal azt bizonyítottam a többi ezredbeli tiszteknek és a jelenvolt közönségnek, hogy az ezredünkben némely tiszt nem igen kényes a maga és a kar becsületére. Én ezt a magyarázatot nem fogadhattam el. Értésemre adták, hogy még mindent jóvátehetek, ha - noha már kissé megkésve - nyilatkozatot, illetőleg elégtételt követelek A...v-től. Visszautasítottam, még pedig indulatosságomban igen gögösen. Beadtam lemondásomat, s ennyi volt az egész.

Büszkén vonultam vissza, de nagyon le voltam verve. Elvesztettem minden akaraterőmet, minden észbeli képességemet. Épp ekkor történt, hogy sógorom Moszkvában elvesztette az egész vagyonát s vele együtt az enyémet. Nem volt sok, de az a veszteség egy árva fillér nélkül hagyott. Vállalhattam volna valami polgári hivatalt, de nem akartam. Csillogó egyenruha viselése után nem mutatkozhattam talán vasúti hivatalnok minőségében. Inkább elszántam magamat a lesüllyedésre; minél mélyebbre süllyedek, annál jobb lesz gondoltam, s a legmélyebb süllyedést választottam. Három évi sötét emlék és menedékház fűződik ehhez.

Azután meghalt Moszkvában egy gazdag öregasszony, a keresztanyám, aki többek közt engem is belevelt a végrendeletébe, anélkül, hogy sejtettem volna. Háromezer rubelt hagyott rám. Gondolkozni kezdtem és nyomban határoztam. Folyamodtam zálogházi fiókért s nem szándékoztam megkövetni az emberiséget. Pénzt akartam keresni, azután megvenni egy kis zugolyt, ahol új életet folytassak, távol a múlttól. Ez volt a tervem.

De az a sötét mult, híremnek, becsületemnek az elvesztése, örökké nyomasztott. Ily körülmények közt történt a nőülésem. Véletlenül-e, vagy nem, nem tudom. Amikor őt a házamba vezettem, azt hittem, hogy barátnőt hozok; szükségem volt egy baráti kebelre. De azt mondtam magamban, hogy ezt a baráti keblet lassanként kell megformálni, idomítani, úgyszólván meghódítani. És hogyan lehetett volna a revolverrel való véletlen eset nélkül bizonyítanom neki, hogy nem vagyok gyáva s hogy mennyire igaztalanul vádoltak gyávasággal a hadseregben? Azzal, hogy nyugodt maradtam a halálos lövés fenyegetésével szemben, megbosszultam a multat. És bár erről senki sem tudott, ő tudta, nekem pedig elég volt, mert ő volt nekem mindenem, minden reménységem, jövőmre alapított ábrándom!

Ő volt az egyetlen lény, akit magam alkottam magamnak, más nekem nem kellett; s ha mindent meg tudott is rólam, most már legalább be is volt bizonyítva, hogy igazságtalanul csatlakozott az ellenségeimhez.

Ez a gondolat örömmel töltött el. Nem lehettem többé az ő szemében gyáva, hanem legfőlőbb csak különös ember és az, hogy ilyen véleményben legyen felőlem, még ekkor is, a történetek után, nem volt ellenemre. A különtség nem bűn és sokszor csábító is a nőkre nézve. Szóval, későbbre halasztottam a végleges elintézést. Az, ami történt, elegendő volt ahhoz, hogy megnyugtasson, és elegendő anyagot szolgáltatott álmaimra, ábrándjaimra. Ime, az én álmodozó képességem hibás volta; nekem az anyag elég bőséges volt; ami pedig őt illeti, gondoltam magamban, hadd várjon.

Igy mult el az egész tél, valaminek a várásában. Szerettem lopva nézegetni reá, amikor az asztal mellett ült. Foltozgatással foglalkozott és estéit gyakran azzal töltötte, hogy olvasgatta a könyvtáramban lévő műveket. Az, hogy minő könyveket választott ki, szintén az én javamra tanuskodott.

Hazulról alig ment el egyszer is. Este, étkezés után, mindennap elvittem sétálni. E séták alatt is folyvást csak hallgattunk, mint mindig. Én azonban megkísértettem úgy tenni, mintha nem hallgatnék szántsándékkal és jó egyetértésben lennék vele; de azért, miként mondtam, hosszas társalgásaink nem voltak. Az én hallgatásom csak annyiban volt szándékos, hogy időt

akartam neki engedni. Egy dolog mindenesetre különös: míg én lopva szerettem rátekintgetni, csaknem az egész tél alatt egyetlen egyszer sem kaptam rajta, hogy ő is nézett volna reám. Félénkségnek vettem ezt az ő részéről. És olyan szendének látszott ebben a félénkségében, olyan gyöngének a betegsége után... Nem, gondoltam magamban, jobb lesz várni és... egy szép reggel majd visszatér hozzád magától.

Ez a gondolat kimondhatatlan gyönyörrel töltött el. Hozzáteszem, hogy olykor azt iparkodtam magammal elhitetni, hogy gyűlölöm őt. De ez a gyűlölet nem tudott bennem megérni és magam is éreztem, hogy csak ámitás lenne. És, habár a vaságy és az olaszfal által teljes volt köztünk a szakítás, soha, sohasem voltam képes arra, hogy bűnösnek tekintsem őt. Nem mintha könnyelműen ítélt meg a bűntényt, amelyet elkövetni akart, hanem meg akartam bocsátani, mindjárt az első napon, még mielőtt az ágyat vettem. Ez a megbocsátás pedig nálam rendkívüli dolog, mert én erkölcs tekintetében igen szigorú vagyok. De annyira legyőzöttnék, annyira megalázottnak, annyira összetörtnek láttam őt, hogy olykor mélységes szánalmat éreztem iránta, ámbár megaláztatásának gondolata mégis csak jólesett. Jólesett az a tudat, hogy nem vagyunk egyenlők.

Történt ezen a télen, hogy néhány jó cselekedetet míveltem. Lemondtam két tartozásnak a követeléséről és zálog nélkül kölcsönöztem egy szegény asszonynak. A feleségemnek nem szóltam róla; hiszen nem azért tettem, hogy tudja. De a jó asszony eljött hálálkodni s csaknem térdreborult előttem. Így vált ismeretessé a dolog s úgy láttam, mintha feleségem örömmel vett volna róla tudomást.

Beköszöntött azonban a tavasz s április közepén voltunk. Leszedték a kettős ablakokat s a nap vidáman sütött be csöndes szobáinkba. De nekem kendő volt a szememen, kendő, amelytől nem láttam. Végzetes kendő! Hogyan esett le egyszerre, úgy, hogy tüstént világosan láttam és mindent megértettem? Véletlen volt, vagy elérkezett az ideje? Vagy egy napsugara volt e tavasznak, mely fölébresztette bennem a gondolkozást? Tunya ereimen egyszerre borzongás futott végig, rezgésnek indítva egész valómat, mely lerázta zsibbadtságomat és fölkelte pokoli büszkeségemet. Hirtelen, váratlanul jött egy este, öt óra tájban, az étkezés után...

VIII.

De előbb még egy szó. Egy hónappal azelőtt feltűnt az ő különös, mélézó arckifejezése. Hallgatagság volt az csak, de merengő hallgatagság. Ez az észrevétel is hirtelen ötlött fel. Ő a varrása fölé hajolva dolgozott s nem látta, hogy nézem. Feltűnt, hogy milyen sovány, milyen vékony s hogy milyen sápadt az arca, milyen fehér az ajka. Mindez, azzal a merengő arckifejezéssel együtt, gondolkozóba ejtett. Észrevettem már rajta valami gyöngé, száraz köhögést, kivált éjszakának idején. Rögtön felálltam s elmentem Schroeder orvosért, anélkül, hogy neki szóltam volna.

Schroeder másnap eljött. A feleségem nagyon meg volt lepve s hol Schroederre nézett, hol reám.

- Hiszen én nem vagyok beteg - mondta gyöngé mosollyal.

Schroeder nem igen látszott erre ügyelni (ilyenek néha az orvosok) s mikor kimentünk a másik szobába, csupán annyit mondott, hogy ez még a betegség utóhatása és hogy nem lenne rossz, nyáron tengerpartra vinni, vagy ha ezt nem tehetnők, hát legalább falura menni. Egy kis gyöngesség az egész.

Mikor Schroeder eltávozott, feleségem igen komoly arccal ezt mondta:

- De hiszen én egészen jól érzem magamat.

Hanem, mialatt ezt mondta, elvörösödött, mintha szégyenlené magát. Igen, a szégyen érzete volt az. Most már értem; szégyenlette, hogy bennem olyan férjet lát, aki még most is törődik vele, mint egy igazi férj. De akkor nem értettem és pirulását félénkségének tulajdonítottam. A kendő!

Nos tehát, egy hónappal ezután, egy verőfényes áprilisi napon, este öt óra tájban, ott ültem a pénzesszekrény mellett és végeztem a számadásaimat. Egyszerre csak hallom, hogy ő a szomszéd szobában, hol a dolgozóasztala mellett ült, halkan énekelni kezd.

Annyira új volt ez előttem, hogy még most sem tudok magamnak számot adni a benyomásról, melyet bennem keltett. Eddigélé még sohasem hallottam dalolni. De talán mégis, házasságunk első napjai alatt, amikor még kedvünk volt azzal is mulatni, hogy célba lőttünk a revolverrel. A hangja akkor elég erős és csengő volt s kellemesen énekelte a szentséget. És most olyan gyöngé hangon énekelt... Nem mintha a dal valami különösen szomorú lett volna, hanem a hangjában volt valami szomorúság, megtörtség; úgy tetszett, mintha nem bírna kivergődni a torkán s mintha maga a dal volna beteg. Halk hangon dalolt s a hang egyszerre csak, amint emelkedni akart, elakadt, mint valami panaszos nyögés. Köhécselt, s azután újra belefogott, halkan, csöndesen, vékonyan...

Felindultságom talán nevetséges, és nem értik az okát? Nem a sajnálkozás érzése volt az, hanem egészen más valami. Előbb, legalább az első pillanatban, különös, megdöbbenő, beteges és csaknem haragos meglepetés vett rajtam erőt. „Dalol, még pedig az én jelenlétben! Hát elfeledte?... Mit jelent ez?” Egészen meg voltam zavarodva, azután fölálltam, fogtam a kalapomat és elmentem, nem is gondolva arra, hogy mit cselekszem, nyilván csak azért mentem el, mert Lukérja behozta a felöltőmet.

- Dalol! - szóltam önkéntelenül is Lukérjához.

Nem értett meg és ijedt képpel nézett rám. Valóban érthetetlen is voltam.

- Először dalol most?

- Nem, máskor is dalol néha, amikor ön nincs itthon - felelt Lukérja.

Emlékszem mindenre. Kimentem a folyosóra, azután az utcára s elindultam, azt sem tudva, hogy hova megyek. Az utca végén megállottam és magam elé bámultam. Emberek jöttek-mentek, lökdösődtek; én nem éreztem semmit. Előszólitottam egy kocsit s elvitettem magamat a hídig, magam sem tudom, miért. Azután hirtelen kiszállottam s húsz kopeket adtam a kocsisnak:

- Nesze a fáradtságodért - mondtam neki kába nevetéssel, de lelkemben valami hirtelen hevületet éreztem.

Siető léptekkel tértem haza. Annak a szegény megtört hangnak a rezgése folyvást a szívemben volt. Akadozott a lélekzetem. A kendő lehullt a szememről... Ha ő így dalol az én jelenlétben, ez azt jelenti, hogy elfeledte, hogy a világon vagyok... Világos és rettenetes volt ez. A szívem érezte meg. De egyúttal felvilágosította a lelkemet és legyőzte félelmemet. Hol is voltam én egész télen?

Sietve mentem föl a lépcsőn s nem tudom, nem félénken léptem-e be a szobába. Csupán arra emlékszem, hogy a padló himbálózott alattam, mintha víz tetején járnék. Ő most is ott ült a helyén s varrogatott, lehajolt fővel, de már nem dalolt. Gyors, figyelmetlen pillantást vetett

rám. Nem is volt az tekintet, hanem gépies, közönyös mozdulat, mint mindenkinek szokása, ha valaki, akárki bejön a szobába.

Egyenesen oda mentem hozzá s örülten vettem le magamat egy székre, egészen melléje. Megfogtam a kezét s emlékszem, hogy mondtam neki valamit... azaz, hogy csak akartam, mert nem bírtam szólni. Hangom megtagadta a szolgálatot és torkomon akadt. Nem tudtam mit mondani, még a lélekzetem is elállott.

- Hallod-e... beszéljünk... mondj valamit - dadogtam egyszerre ostobán. Az értelemmel nem törődtem én most.

Ő összerázkódott és ijedten húzódott hátra, amint rám nézett. De egyszerre szigorú meglepetés fejeződött ki a szemében. Igen, meglepetés, szigor, nagyra nyílt szem. Ez a szigor, ez a meglepetés a maga némaságában ezt látszott mondani: „Hát szerelem, már megint szerelem?”

Világosan olvastam a lelkében. Bennem föl volt dülva minden. Lerogytam a lába elé. Igen, a lába elé borultam, ő felugrott, de én visszatartottam a két kezénél fogva, emberfölötti erővel.

És tökéletesen fölfogtam kétségbeejtő helyzetemet, ó, tökéletesen felfogtam! Pedig hinnétek-e, hogy oly erővel forrott bennem minden, hogy azt hittem, meghalok? Csókolgattam a lábát, kéjes mámorral, vagy véghetetlen, határtalan boldogsággal, de teljes tudatában helyzetem kétségbeejtő voltának. Sírtam, összefüggéstelen szavakat mormoltam, nem tudtam szólni.

Az ő arcvonásaiban az ijedelmet és a meglepetést töprengés, kérdő töprengés váltotta föl és tekintete különös volt, sőt szilaj is, mintha sietne megérteni valamit. Azután elmosolyodott. Nagyon látszott röstelleni, hogy a lábát csókolom és visszahúzta. Rögtön megcsókoltam a földet azon a helyen, ahol volt. Meglátta és elnevette magát szégyenletében. (Ismeritek azt, amikor az ember szégyenletében nevet?) Erre idegroham következett; a kezéről vettem ezt észre, mely görcsösen kezdett reszketni. Nem ügyeltem rá és tovább dadogtam, hogy szeretem, hogy szeretem, hogy nem állok fel.

- Hadd csókoljam a ruhád szélét; itt térdelek előtted holtig...

Nem tudom már... nem emlékszem, ő reszketni, zokogni kezdett. Iszonyú idegroham lepte meg. Megijedt tőlem.

Odavittem az ágyára. Amikor a roham elmúlt, leültem mellé az ágyra, ő, levert arckifejezéssel, megfogta a kezemet és kért, hogy csillapodjam. „Ugyan, ne izgassa magát, csillapodjék.” És ismét sírni kezdett. Nem hagytam magára egész este. Mondtam neki, hogy elviszem tengeri fürdőbe, Boulogneba, rögtön, két hét múlva, hogy a hangja meg van törve, jól hallottam az imént, hogy be fogom zárni a zálogházat, eladom Dobruranovnak, hogy új életet fogunk kezdeni, mégpedig Boulogneban, Boulogneban!

Ő folyvást félve hallgatta beszédemet. Egyre jobban meg volt ijedve. De énnekem csak egy vágyam, volt, ott térdelni a lába előtt és csókolni, csókolni a földet, ahova lépett, leborulni előtte!...

- És nem fogok tőled kívánni semmit, semmi egyebet, - ismételttem minden percben - ne felelj; rám se ügyelj. Csak azt engeddd, hogy egy szögletben maradjak és nézhesselek. Legyek eszközöd, kutyád...

Sírt.

- Pedig én azt reméltem, hogy így maradhatunk tovább! - mondta egyszerre önkéntelenül, annyira önkéntelenül, hogy talán észre sem vette, hogy mondta.

Pedig döntő, végzetes, nagyon is érthető mondás volt az nekem! Olyan volt, mintha kést döfött volna a szívembe! Ez a mondás megmagyarázott mindent, pedig ott volt mellettem s én reméltem egész lelkemmel és nagyon boldog voltam. Ó, nagyon fárasztottam én őt ez este, észrevettem, de azt reméltem, hogy egy pillanat alatt mindent megváltoztathatok. Végre, amikor beköszöntött az éj, egészen összeesett és én biztattam, hogy csak aludjék el, amit rögtön meg is tett.

Delíriumra voltam elkészülve; volt is, de csekély. Egész éjjel csaknem minden percben fölkeltem s csöndesen közeledtem hozzá, hogy nézegessem. Tördeltem a kezemet, hogy ezt a beteges teremtet ezen a nyomorúságos vaságyon láttam, amely három rubelomba került. Letérdeltem, de nem mertem csókolni, engedelme nélkül, az alvó lábait; imádkozni is kezdtem, de azonnal fölkeltem. Lukérja szemmel tartott s folyvást kijött a konyhájából. Kimentem hozzá és azt mondtam neki, hogy feküdjék le: holnap új életet kezdünk.

És hittem is vakon, örültem, lelkesültem. Ó, milyen lelkesüléssel voltam is tele! Csak a holnapot vártam. Nem láttam előre semmi veszedelmet, bár a jelek meg voltak. Jóllehet nyitva volt már a szemem, nem voltam teljes tudatában a helyzetnek és sokáig, sokáig nem jutottam még erre a tudatra, egészen máig, máig! De hogyan is nyerhettem volna vissza az eszméletemet akkor? Hiszen még élt, itt volt előttem elevenen s én ő előtte. „Holnap, - gondoltam magamban - föl fog ébredni: elmondok neki mindent s ő megért mindent.” Ez volt az az egyszerű, világos gondolatom, mely úgy lelkesített.

- Boulogneba, Boulogneba! - Lázasan vártam a reggelt.

IX.

S csak néhány napja még, hogy ez történt: öt napja, mindössze öt napja. Kedden! Ó, ha várt volna még egy kis ideig, egy picit ideig... eloszlattam volna minden homályt! Nem volt-e megnyugodva máris? Mindjárt másnap mosolyogva nézett rám, bármily zavarban voltam is... Nevezetesen az, hogy az egész idő alatt, ez alatt az öt nap alatt, bizonyos zavarodottság, bizonyos szégyenérzet volt benne. Félt is, nagyon félt. Elismerem a tényt és nem fogok magamnak hazudni, mint a bolond; az a félelem megvolt benne és hogyan is ne lett volna meg? Olyan régóta voltunk mi egymástól eltávolodva, annyira elkülönítve és egyszerre csak...

De én nem ügyeltem az ijedelmére, új remény csillant meg a szemem előtt!... Igaz, kétségbevonhatatlanul igaz, hogy hibát követtem el. Sőt valószínű, hogy nem is egyet. Amikor fölébredtünk, mindjárt reggel (szerdán volt) hibát követtem el. Azonnal úgy tekintettem, mint barátnőmet. Ez el volt hamarkodva, nagyon is el volt hamarkodva, de én szükségét éreztem annak, hogy meggyónjak, ellenállhatatlan szükségét éreztem. Annyira mentem, hogy olyan dolgokat is megvallottam neki, amiket magam elől is eltitkoltam egész életemben. Megvallottam neki minden kerülgetés nélkül azt is, hogy a télen nem kétkedtem irántam való szerelmében. Megmagyaráztam neki, hogy zálogházamnak az alapítása csupán lelki és akaratierőmnek az elhanyaglása volt, a megszegyenültség és a hivatkozás műve. Megvallottam neki, hogy a színházi buffetben való jelenet oka csupán a magam iránt való bizalmatlanság volt. Attól féltem, hogy ha közbeszólok, nevetségessé teszem magamat abban a fényes helyiségben. Nem a párbajtól, hanem a nevetségességtől való félelem. Utóbb aztán nem akartam elállni addigi magamviseletétől. Azóta mindenkit bántottam emiatt s őt is azért vettem el, hogy kínozzam.

Csaknem szünet nélkül beszéltem, mint aki deliriumban van. Ő megfogta a kezemet s kért, hogy hallgassak. „Túloz, - mondta - árt magának.” És szeméből újra patakzott a könny. Kért, hogy ne folytassam, hogy ne idézzem föl ezeket az emlékeket.

Nem ügyeltem kéréseire, vagy legalább nem eléggé. A tavasz! Boulogne! Ott a napfény, a mi napfényünk! - ismételtam szüntelenül. Eladom a zálogházat, sőt azt is mondtam neki, hogy adjunk oda a szegényeknek mindent, kivéven azt a háromszáz rubelt, amit a keresztanyámtól örököltem s azon menjünk el Boulogneba! Visszajöttünk után pedig kezdjünk új, dolgos életet. Mintha meg is egyeztünk volna ebben, mert ő nem felelt semmit... csak mosolygott. Úgy gondolom, gyöngédségből mosolygott, hogy meg ne bántson...

Láttam én azt, hogy terhére vagyok; ne higgyék, hogy olyan oktalan, olyan önző voltam és nem vettem észre! Láttam mindent; a legaprólékosabb dolgokat is: láttam, tudtam jobban, mint bárki: a kétségbeesés egész nagyságában állt előttem.

Folyvást beszéltem neki részleteket magamról, ő róla és Lukérjáról. Elbeszéltem neki, hogy sírtam... Ó! Aztán más tárgyra tértem át, igyekeztem meg nem érteni bizonyos dolgokat. Ő pedig, ő fölhevült néha, fölhevült egyszer-kétszer, emlékszem! Miért állítanám, hogy nem néztem, nem láttam semmit? Csak *az* ne történt volna, rendbe jött volna minden. Teljesen meg kezdett nyugodni és komolyan kezdte hinni, hogy *így maradunk* tovább. „Pedig én azt reméltem, hogy *így maradunk* tovább”, ezt mondta nekem kedden! Ó, milyen gyermekgondolat! És hitte, hogy csakugyan *így maradunk*: ő a varrása mellett, én az íróasztalom előtt és így tovább hatvan esztendeig. És íme, egyszerre csak elibe állok, én, a férj és szerelem kell a férjnek!

Félreértés! Vakság!

Azt a hibát is elkövettem, hogy nagyon is hevülten nézegettem reá. Tartózkodnom kellett volna, mert ezzel félelmet gerjesztettem benne. Tartózkodtam is különben, nem csókolgattam a lábát. Egyetlen egyszer sem tettem úgy, mintha... Szóval nem mutattam neki, hogy a férje vagyok. Eszembe sem jutott volna; én csak könyörögtem! Nem lehetett éppen semmit sem mondanom, hallgatnom! Föltártam előtte egyszerre egész szívemet, megvallván neki, hogy társalgása elbájol, hogy hasonlíthatatlanul tanultabb és műveltebb, mint én. Nagyon elpirult és nagyon zavarodottan mondta ismét, hogy túlzok.

Ekkor én, ostobaságból, nem bírva többé magammal, lefestettem neki elragadtatásomat, amikor az ajtó mögül tanuja voltam annak, hogy ártatlansága mint harcolt azzal a semmirekellővel, hogy szellemessége, élceinek sziporkázása s egyúttal gyermekes naivsága mennyire elbájolt. Összerázkódott tetőtől-talpig és ismét azt dadogta, hogy túlzok. De arca egyszerre elborult, kezeibe rejtette a fejét és forró könnyeket hullatott...

Nem bírtam többé magammal: ismét odaborultam elébe, csókoltam a lábait s a vége ismét idegroham lett, mint a multkor. De még rosszabbul volt és másnap...

Másnap! Milyen örült vagyok! ez a másnap ma van, az imént volt!

Hallgassák és jól vigyázzanak: Mikor (az imént említett idegroham után) összeültünk teázni, feltűnt a nyugodtsága. Nyugodt volt! Én pedig egész éjjel remegtem az ijedelemtől, amikor a mult éjjeli álmokra gondoltam. Egyszerre csak odajön hozzám, megáll előttem, összeszerzi a kezét (csak az imént volt!) és beszél. Azt mondja, hogy ő bűnös, jól tudja; hogy bűnének a gondolata egész télen üldözte és még most is kínozza... hogy méltányolni tudja az én nagylelkűségemet...

- Hűséges hitvese leszek és becsülni fogom...

Felugrottam s mint az örült, kaptam a karjaimba! Ölelgettem, csókkal borítottam orcáját, ajkát, mint aki hosszas távollét után találkozik a nejevel. És miért váltam el tőle az imént? Mindössze két órára?... Az útlevelek végett... Ó, Isten!...

Lukérja (ó, most már el nem ereszttem Lukérját a világért sem; itt volt egész télen, majd elbeszélheti...), Lukérja azt mondja, hogy amikor elmentem s legfőlebb húsz perccel a hazajövetelem előtt, ő bement valamiért az asszonyához. Észrevette, hogy a Mária-kép (az, amelyről már szó volt) le volt véve a helyéről és az asztalra téve, mintha az asszonya imádkozott volna előtte.

- Mi baja, anyuska?

- Semmi, Lukérja. Eredj csak dolgozni... De várj, Lukérja.

Odament hozzá és megcsókolta.

- Boldog, anyuskám?

- Az vagyok, Lukérja.

- Az úrnak már régen meg kellett volna önt követni, anyuskám. De most már összebékültek, hála a jó Istennek.

- Jól van, Lukérja. Eredj csak, Lukérja.

És olyan különösen mosolygott. Olyan különösen, hogy Lukérja tíz perccel utóbb visszajött megnézni, hogy mit csinál:

„A fal mellett állott az ablak előtt s oldalt támaszkodott a kezére, mely a falra volt téve. Úgy állott és gondolkozott. Észre sem vette, hogy bejöttem s a másik szoba ajtajából nézem. Egyszer csak azt látom, hogy elmosolyodik. Ott állott, gondolkozott és mosolygott. Rávetek egy pillantást s aztán csendesen megyek ki és gondolkodom rajta. Egyszer csak ablaknyílást hallok. Beszaladok és azt mondom neki: „Hűvös van, anyuskám, megfázik...” Hát ott áll az ablakban, ott áll, amilyen hosszú, a nyitott ablakban... Háttal volt felém s kezében tartotta a szentképet. Elszorul a szívem s rákiáltok: „Asszonykám! Asszonykám!” Meghallja, úgy tesz, mintha vissza akarna fordulni a szobába, de nem fordul, hanem előre lép, keblére szorítja a szentképet és leveti magát!...”

Csupán arra emlékszem, hogy még meleg volt, amikor a kapuba értem. S mindenki rám nézett. Mindannyian beszéltek az odaérkeztem előtt s amint megláttak, egyszerre elhallgattak és félreálltak, hogy bemehessek és... ott feküdt elterülve a földön, keblén a szentképpel. Emlékszem valami sötét ködre, amelyen keresztül mentem és hosszasan nézegettem. És mindnyájan beszéltek hozzám, de én nem értettem. Ott volt Lukérja is, hanem én nem láttam. Azt mondja, hogy szólt hozzám. Csak egy polgárnak az arcát látom magam előtt, aki folyvást ezt ismételte:

- Csak egy vérbuborék jött ki a szájából, uram, csak egy vérbuborék!

És mutatta a vért a kövezeten. Úgy tetszik, hogy megérintettem azt a vért az ujjammal. Folt maradt rajta és nézegettem. Erre jól emlékszem. S az az ember folyvást ismételte:

- Egy vérbuborék, uram, egy vérbuborék...

- Micsoda, egy vérbuborék! - kiáltottam fel dühösen (úgy mondják) és fölemelt kézzel rohantam neki...

Ó, örült vadság!... Féltreértés! Hihetetlenség! Lehetetlenség!

X.

Nem úgy van-e? Nem valószínűtlen ez? Nem lehet-e azt mondani, hogy lehetetlen? Miért és mi okból halt meg ez az asszony?

Higgyék meg nekem, értem én, de a halálnak az oka mégis csak kérdés. Félt a szerelemtől. Komolyan kérdezte magától: elfogadja-e ezt az életet, vagy nem? Nem tudta magát rászánni, inkább meghalt. Tudom, tudom, hogy nincs mit okoskodni ezen annyit: ő nagyon is sokat ígért: félt, hogy nem tudja majd megtartani. Több rettenetes körülmény volt.

Miért halt meg? Ez az örökös kérdés, mely szétbontja az agyamat. Hiszen, ha már éppen akarta, *maradt volna úgy* tovább; beleegyeztem volna. Nem hitte, ez az. Valószínűleg azért volt, mert engem becsületesen, a lelkével kellett volna szeretnie, nem pedig úgy, mint ahogy a fűszerest szerethette volna. S mivel nagyon is szűzies, nagyos is tiszta volt ahhoz, hogy nekem csak olyan szerelmet adjon, mely a fűszereshez lett volna méltó: nem akart megcsalni, hogy szerelem helyett félszerelmet, semmit se adjon. Túlzott becsületesség! S én még lelki nagyságot akartam beleoltani, emlékeznek? Különös gondolat!

Nagyon különös. Vajjon becsült-e? Nem tudom. Nem hiszem, hogy megvetett. Nagyon különös, hogy az egész télen egyetlen egyszer sem jutott eszembe az a gondolat, hogy hátha megvet. Bizton hittem az ellenkezőjét egészen eddig, amikor szigorú meglepetéssel pillantott rám. Igen, szigorral. Ekkor értettem meg egyszerre, hogy megvet. Megértettem menthetetlenül és örökre. Ah, ám vetett volna meg bár egész életében, csak *maradt volna életben!*...

Az imént még járt, beszélt! Nem érthetem, hogyan vethette le magát az ablakból! És hogyan is lehetett volna ezt föltenni öt perccel azelőtt?

Beszólítottam Lukérját. Nem fogok megválni Lukérjától most már soha.

Ah, megérthettük volna még egymást! Hiszen csak nagyon elszoktunk egymástól e tél folyamán... Nem szokhattunk volna-e újra össze? Miért ne vonzódhattunk volna egymáshoz újra s kezdhettünk volna új életet?... Én nagylelkű vagyok és ő is; ez máris kész megegyezés; csak még egypár szó, még két nap és megértett volna mindent.

És a szörnyű szerencsétlenség az, hogy az egész csak egy véletlen, egyszerű, ostoba, tunya véletlen! Ebben van a szerencsétlenség! Öt percet késtem... Ha öt perccel korábban jövök, ez a pillanatnyi benyomás szétfoszlott volna, mint a felhő és sohasem lepte volna többé el az agyát. Végre is megértett volna...

És most, újra az üres szobák, újra a magány... Az óra sétálója tovább ketyeg; nem az ő dolga ez, nincs min sajnálkoznia. Senkije sincs a világon...

Járálok, egyre csak járálok. Tudom, tudom, sose súgjátok a fülembe: a véletlennek, az öt percnyi késésnek ez a sajnálása nevetséges előttek? De itt a kézzelfogható bizonyíték. Egy dolgot tekintsetek: még csak ezt a megszokott sor írást sem hagyta: „Ne vádoljanak a halálomért senkit.” Nem gondolhatott-e arra, hogy talán gyanúsítani fogják Lukérját? Mert végre is: „Magad voltál vele, tehát te taszítottad le”, - ez a vád lehetséges. Vagy legalább zaklatni lehetett volna Lukérját igazságtalanul, ha véletlenül az udvarban nincs négy ember, aki látta, kezében a képpel, amint az ablakból leugrott. De az is csak véletlen, hogy látták!

Nem, mindezt csak pillanatnyi eltévelyedés okozta, előre nem képzelt, hirtelen kísértés! Mit is bizonyít az, hogy előbb imádkozott a szentkép előtt? Ez éppenséggel nem bizonyítja azt, hogy a halálra készült. Az egész talán mindössze tíz perc műve volt. Lehet, hogy csak a pillanatban határozta el magát, amikor a falhoz támaszkodott, fejét a kezére hajtva és mosolyogva. Az agyába villant valami és forogni kezdett benne, s ő nem tudott ellentállani.

A félreértés, ha úgy akarjátok, szembeszökő. Én velem bízást meg lehet még élni. És ha valóban csak vérehagyottság volt, egyszerűen csak vérehagyottság? az életerőnek valaminő kimerülése? A tél nagyon elbágyasztotta. Ez volt az oka...

Egy kis késés!!!

Milyen sovány ebben a koporsóban! Hogy össze van esve az orra. A szemöldöke olyan, mint az íj. Úgy esett le, hogy semmijét sem zúzta össze. Semmi, csak az a vérbuborék. „Egy gyermek-kanálnyi”. Belső elvérézés.

Különös gondolat: ha lehetne el nem temettetni!... Mert ha elviszik, ha... Oh, nem, lehetetlen, hogy elvigyék! Ah, jól tudom, hogy el kell vinni; nem vagyok örült és nem beszélek félre. Sőt inkább, sohasem volt világosabb az elmém. De hát akkor hogyan éljek? mint azelőtt? körültem senki? Egyedül a zálogaimmal?

Az agyláz, az agyláz, igen, az! Kínoztam mindvégig, azért halt meg!

Mit nekem a ti törvényeitek? Mit törődöm az erkölceitekkel, a szokásaitokkal, a kormányzatokkal, a vallásotokkal? Itéljen rajtam a bíróságatok. Hurcoljanak a törvényetek elé, és azt fogom mondani, hogy tagadok mindent. A bíró rám fog kiáltani: „Csitt, katonatiszt!” Én pedig visszakiáltok: „Mi hatalmad van ahhoz, hogy engedelmeskedjem? Miért fojtotta meg a ti sötét világotok mindazt, ami nekem kedves volt? Mít érek én most a ti törvényeitekkel? Lábbal taposom őket! Nekem mindegy!”

Oh, te vak, te vak!... Meg van halva, nem hallja a szavamat... Nem is tudod, hogy milyen paradicsomba vezettelek volna be. A mennyország volt a lelkemben, abba foglaltalak volna bele! Nem szerettél volna? Oh, baj is az: maradtunk volna tovább is úgy. Szóltál volna hozzám úgy, mint barátodhoz, az elég lett volna ahhoz, hogy boldogok legyünk: együtt nevtünk volna vidáman, egymás szemébe nézve; így éltünk volna tovább... És ha mást szerettél volna velem, én pedig az utca tulsó feléről néztelek volna...

Oh, mindent, mindent, csak nyisd föl a szemedet! Csak egyszer, egy pillanatra! egyetlen pillanatra! Rám néznél, és, mint az imént, megfogadnád, hogy mindig hűséges hitvesem leszel! Egyetlen pillantásommal megértetnék most veled mindent.

Mozdulatlan! Oh, tehetetlen természet! Az emberek egyedül vannak a földön, ez a szerencsétlenség! „Van-e a sikon élő ember?” kiált a legendában az orosz bajnok. Én is kiáltok, bár nem vagyok bajnok, s nincs hang, amely felelne.

Azt mondják, a nap éleszti a mindenséget. Fölkel a nap, nézzétek: nem halott-e? Nincs is egyéb, mint halott. Meg van halva minden. Az emberek egyedül vannak, körülfogva a csendtől. Ime, a föld! „Emberek, szeressétek egymást”. Ki mondta ezt? Miféle parancsolat ez?

A sétáló egykedvűen ketyeg tovább... mily utálat! Éjfél után két óra. Kicsi cipője ott várakozik rá az ágya előtt... Ha holnap elviszik, ugyan mi is lesz belőlem?

-&-